

**ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙГ ДЭМЖИХ БОДЛОГО, ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙН СУУРЬ
ЗАРДЛЫН ҮНЭ ТАРИФЫН ЗОХИЦУУЛАЛТ БОЛОН ГАДААДЫН ЗАРИМ
ОРНЫ ТУРШЛАГА**

*Г.Алтан-Оч (PhD), Ц.Болормаа
Ч.Онончимэг, Д.Халиун*

АГУУЛГА

- НЭГ. МОНГОЛ УЛСЫН ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙГ ДЭМЖИХ БОДЛОГО,
ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙН СУУРЬ ЗАРДЛЫН ҮНЭ ТАРИФЫН
ЗОХИЦУУЛАЛТ, ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ
- 1.1 Үйлдвэрлэлийг дэмжих хүрээнд төрөөс хэрэгжүүлж
буй бодлого
- 1.2 Монгол Улсын үйлдвэрлэлийн суурь зардлын үнэ
тарифын зохицуулалт, өнөөгийн байдал ба 2010-2015
оны статистик мэдээлэл
- ХОЁР. ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙН СУУРЬ ЗАРДЛЫН
ҮНЭ ТАРИФЫН ТАЛААР БАРИМТАЛЖ БУЙ БОДЛОГО,
СТАТИСТИК МЭДЭЭЛЭЛ
- 2.1 БНХАУ
- 2.2 БНСУ
- 2.3 БНЭУ
- 2.4 Тайвань Улс
- ХАВСРАЛТ-1 Үйлдвэрлэлийн дэмжих хүрээнд Улсын Их Хурал,
Засгийн газраас баталсан бодлогын баримт бичиг,
хөтөлбөрийн жагсаалт
- ХАВСРАЛТ-2 Монгол Улсын дулаан, цахилгаан эрчим хүчний үнэ
тарифын 2010-2015 оны статистик мэдээлэл
- ХАВСРАЛТ-3 Монгол Улсын шатахууны жижиглэнгийн үнэ болон
үйлдвэр, аж ахуйн нэгжийн усны үнэ тарифын талаарх
статистик мэдээлэл
- ХАВСРАЛТ-4 Монгол Улсын Засгийн газрын 2013 оны “Усны нөөц
ашигласны төлбөрийн хувь хэмжээг тогтоох, хөнгөлөх
тухай” 326 дугаар тогтоол

Судалгааны хамрах хүрээ:

Судалгаанд захиалагчаас ирүүлсэн хүсэлтийн дагуу үйлдвэрлэл дашиглагдаж буй цахилгаан, дулаан, ус, ус бохирдуулсны төлбөр, уур, шатахуун зэрэг суурь зардлуудын нэр төрөл, үнэ өртөг, сүүлийн жилүүдийн өөрчлөлт, цаашдын хандлага, үйлдвэрлэлийг дэмжих хүрээнд эдгээр суурь үнийг хэрхэн тогтоодог талаар судаллаа. Тайланд Эрчим хүчний зохицуулах хороо, Газрын тосны газар, Ус сувгийн удирдах газар зэрэг төрийн байгууллагаас ирүүлсэн мэдээлэл, Эрчим хүчний хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг шинэчлэн боловсруулах төслийн тайлан, БНХАУ, БНСУ, БНЭУ, Тайвань зэрэг орнуудын үйлдвэрлэлийг дэмжих хүрээнд суурь зардлуудын үнэ тарифын талаар баримталж буй бодлого, статистик мэдээллийг ашигласан болно.

Судалгааны хураангуй:

Нэгдүгээр бүлэг: Судалгааны нэгдүгээр бүлэгт Монгол Улсын үйлдвэрлэлийн суурь зардалд хамаарах цахилгаан, дулаан, ус, ус бохирдуулсны төлбөр, түлшний үнэ тариф, тэдгээрийн сүүлийн жилүүдийн өөрчлөлт болон үнэ тариф тогтоох зарчим, үйлдвэрлэлийг дэмжих хүрээнд төрөөс баримталж буй бодлого, хөтөлбөрийн талаар судалсан болно.

Нэгдүгээр бүлгийг *үйлдвэрлэлийн салбарт төрөөс баримталж буй бодлого, хөтөлбөрийн талаар болон мэргэжлийн байгууллагуудаас ирүүлсэн статистик мэдээлэлд үндэслэсэн үйлдвэрлэлийн суурь зардлын үнийн судалгаа* гэсэн хоёр хэсэгт авч үзэв.

Судалгаанаас үзэхэд Монгол Улсын үйлдвэрлэлийн суурь зардалд хамаарах цахилгаан эрчим хүч, ус зэргийг бусад оронтой харьцуулахад харьцангуй хямд зардалтай байна.

Тухайлбал, Монгол Улсын үйлдвэр, ААН-ийн цахилгаан эрчим хүчний үнэ 1кВтц нь 6.64 цент байх ба дэлхийн хэмжээнд цахилгааны эрчим хүч хамгийн бага гэгддэг БНХАУ, Энэтхэг улсад тус тус 8 цент, БНХАУ-ын хойд бүсэд 10.7 цент, Тайваньд 1кВтц нь 9 цент, БНСУ хувьд 1кВтц нь хэрэглээний хүчин чадлаасаа хамааран 7.9-13.45 цент байгаагаас үзэхэд судалгаанд хамрагдсан орнуудаас манай улсын цахилгаан эрчим хүчний үнэ 1.36-6.81 центээр бага байна. Үйлдвэрлэлийн салбар дахь цахилгааны үнэ Дани улсад хамгийн үнэтэй буюу 1кВтц нь 41 цент байна.

Түүнчлэн, цэвэр ус ашигласны болон бохир ус зайлуулах үйлчилгээний үндсэн тариф, ус бохирдуулсны суурь хураамж нь судалгаанд хамруулсан бусад оронтой харьцуулахад харьцангуй бага үнэтэй болох нь харагдаж байна. Тухайлбал, Монгол Улсад үйлдвэрлэлийн салбарт цэвэр ус ашигласны төлбөр нь 1м³ нь 950-1250 төгрөг байгаа бол БНХАУ-д үйлдвэрлэлийн салбарт ашиглаж буй ус нь 1м³ нь 1500-3050 төгрөгийн хооронд, Энэтхэг улсын үйлдвэрлэлийн салбар дахь усны үнэ 1 килолитр тутамд (1000л) 4000 төг, тэр дундаа усанд суурилсан үйлдвэрлэлийн усны үнэ 1 килолитр тутамд 8000 төгрөг буюу 4 USD-тэй тэнцэж байгаа юм.

УСУГ-аас ирүүлсэн статистик мэдээллийг үзэхэд үйлдвэрлэлийн салбар дахь цэвэр ус түгээх үйлчилгээний үнэ 2012-2015 оны хооронд үйлдвэрлэлийн салбараасаа шалтгаалан 4.2-4.4%-ийн өсөлттэй байгаа дүн гарсан байна.

Мөн Монгол Улсад үйлдвэрлэлийн салбар дахь усны үнэ болон бохир ус зайлуулах үйлчилгээний үнэ тарифыг тогтоохдоо:

- Спирт, архи пиво, ундаа, усны үйлдвэр, машин угаалга;
- Ноос, ноолуур, арьс шир, өлөн гэдэс боловсруулах үйлдвэр гэж ангилан ялгавартайгаар тогтоож байна.

Түүнчлэн, усны нөөц ашигласны төлбөрийн хувь, хэмжээг гүний болон гадаргын аль эх үүсвэрээс ашигласнаас шалтгаалан харилцан адилгүй байгааг схемлэн үзүүлсэн болно.

Шатахууны хувьд манай улс нь импортоос хараат байдалтай байх бөгөөд шатахууны үнийг төрөөс тогтоох боломжгүй байдаг. Зах зээлийн зарчмаар тогтоогдох шатахууны үнэд хилийн үнийн өсөлт, импортын татвар, төгрөгийн ам.доллартай харьцах ханш зэрэг олон зүйлс нөлөөлдөг. Гэсэн хэдий ч төрийн зүгээс шатахууны үнийг тогтворжуулах, шатахуун импортлогч аж ахуйн нэгжтэй зөвшилцөх замаар сүүлийн жилүүдэд шатахууны жижиглэнгийн үнийг буулгах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсээр байна.

Шатахууны үнийн өөрчлөлтийг авч үзвэл А-80 шатахууны хувьд 2012 онд литр нь 1480 төгрөг байсан бол 2014-2015 онд 1550 төгрөг буюу 4.5 хувиар, АИ-92 шатахууны хувьд 2012 онд 1570 төгрөг байсан бол 2015 онд 1660 төгрөг буюу 5.4 хувиар, ДТ 2012 онд 1700 төгрөг байсан бол 2015 онд 1790 төгрөг буюу 5.0 хувиар тус тус нэмэгдсэн байна.

Түүнчлэн нарны, салхин болон усны эх үүсвэр бүхий сэргээгдэх эрчим хүчний өнөөгийн нөхцөл байдал, нөөц хийгээд цаашдын чиг хандлагын талаар товч судалсан болно.

Хоёрдугаар бүлэг: Судалгааны хоёрдугаар бүлэгт БНХАУ, БНСУ, БНЭУ, Тайвань зэрэг орнуудад үйлдвэрлэлийг дэмжих бодлогын хүрээнд цахилгаан эрчим хүч, дулаан, ус, байгалийн хий, шатахуун зэрэг суурь зардлуудын үнэ тарифыг тогтооход баримталж буй төрийн бодлого, статистик мэдээлэл, цаашдын чиг хандлагын талаар харьцуулан судлав.

БНХАУ-ын хувьд: суурь хэрэглэгдэхүүний үнэ тариф (цахилгаан, байгалийн хий, ус зэрэг)-ыг Засгийн газраас баримталж буй бодлогод тулгуурлан муж, хэрэглэгчийн ангилал тус бүрээр Үндэсний хөгжил, шинэтгэлийн хорооны (ҮХШХ) Үнийн хэлтсээс тогтоодог байна.

2015 оны 1-р сарын 1-ний өдрөөс эхэлсэн үнийн шинэчилсэн бодлого нь Шеньжень хотоос эхлэн 2015 онд 1 кВт.ц нь 0.1435 юань /2014 онд 0.1558 юань/, 2017 онд 0.1433 юань, 2018 онд 0.1428 юань байхаар тогтоосон байна. Энэхүү тогтолцоогоо улс орон даяар нэвтрүүлэхээс өмнө Өвөр Монголд туршилтын журмаар нэвтрүүлэхээр шийдвэрлэсэн байна. Шинэчилсэн бодлогын хүрээнд цахилгаан дамжуулах болон түгээх тариф, айл өрхийн цахилгааны тарифаас бусад цахилгаан үйлдвэрлэх болон жижиглэнгийн үнийг чөлөөлөх юм.

Хятадад цахилгаан эрчим хүчний компаниудад 25%-ийн ААНОАТ ногдуулдаг бөгөөд баруун Хятадын нутаг дэвсгэрт байрлах усан цахилгаан станц, атомын цахилгаан станц болон шинэ эрчим хүчний цахилгаан станц барих, үйл ажиллагаа явуулах зэрэгт дээрх татварыг 15% болгон хөнгөлжээ.

Хятадын усны үнэ тарифын хувьд холбогдох хууль тогтоомжид зардлаа нөхөх хэмжээнд байна гэж заасан байдаг ч маш хямд байсаар ирсэн бөгөөд Хятадын усны салбарыг төр засгийн татаасаас ихээхэн хамааралтай болгож байна. Хот суурингийн өрхийн усны үнэ тариф 2001-2007 оны хооронд огцом өссөн бол түүнээс хойш харьцангуй тогтмол буюу 1 м³-д 3 юань, үүнээс 0.81 юань бохир усны төлбөрт тооцогдож байгаа нь олон улсын түвшний зөвхөн 20%-тай тэнцэж, өрхийн орлогын 1 хувиас бага байгаа нь усны ядууралд тооцогдох 5%-иас хамаагүй бага үзүүлэлт юм. Хот суурин газруудын хувьд усны тарифыг өсөн нэмэгдүүлж ирсэн бөгөөд үнэ тарифын хэмжээний хувьд айл өрх, ААН, үйлчилгээний салбар, үйлдвэрлэлийн салбар, аялал жуулчлал гэх дарааллаар нэмэгддэг бөгөөд айл өрхийн тариф нь хамгийн өндөр тарифынхаа 25%-тай тэнцэж байна.

Сүүлийн жилүүдэд усны үнэ тарифыг шат дараатайгаар нэмж байгаа бөгөөд цаашид мөн нэмэх төлөвтэй байна. 2012-2014 онд боловсруулсан баримт бичгүүдэд усны нөөц ашигласны төлбөрийг нэмэхээр тусгасан бөгөөд гүний болон гадаргуйн усны хувьд ялгаатай тариф тогтоох, гүний усыг хэмнэх зэрэг бодлогууд тусгагдсан байна. Түүнчлэн, Хойд бүс зэрэг усны хомсдолтой бүсэд усны тарифыг өндөр тогтоохоор шийдвэрлэсэн байна. /Бээжингийн гадаргуйн болон гүний усны тарифыг 1 м³-д 1.6, 4 юань болгон тус тус нэмсэн бол ядуу болон усны нөөц ихтэй бүсүүдэд 1 м³-д 0.1 -0.2 юань байна./

БНСУ-ын хувьд: Эцсийн хэрэглэгчид хүрэх цахилгааны үнэ 2 хэсгээс бүрдэнэ. Үүнд: суурь үнэ ба хөдөлмөрийн үнэ (хэрэглээний хэмжээнд суурилсан). Эрчим хүчний зардлыг KOREC баталж өгдөг бол түлшний зардал нь дэлхийн зах зээлийн үнээс хамааран 2 сар тутам автоматаар өөрчлөгдөж байдаг.

Цахилгааны үнэ нь хэрэглээ ба суурь үнээс бүрдэнэ. Суурь үнэ нь эрчим хүчний хангамжийн хэрэглээний бүлэг болон хүчдэлийн түвшин, улирлаас хамаардаг. 300 кВт хүртэл хүчин чадалтай хэрэглэгчийн ажлын үнэ 4.4 цент/кВтц (шилжилтийн улирал) буюу 7.9 цент/кВтц (зун) байдаг. 300 кВт-аас илүү хэрэглэгчийн хувьд 3.6 цент/кВтц (зун болон шилжилтийн улирал, оргил бүс үе)-13.45 цент/кВтц (зуны оргил үе) хооронд байдаг. Холбосон хүчин чадал болон хүчдэлийн түвшнээс хамааран суурь үнэ нь 4.9-6.7 евро/кВт хооронд байна.

Татварын хувьд Солонгосын засгийн газар нь эрдэм шинжилгээ ажил, эрчим хүч хэмнэлтийн арга аргачлал, сэргээгдэх эрчим хүчний дэмжлэгийн тариф болон салбарын бусад бодлогыг санхүүжүүлэхийн тулд “EPDIF” хэмээх нэмэлт төлбөрийг бий болгосон. Энэ нь бүх хэрэглэгч цахилгааны үнийн дүнгийн 3.7%-тай тэнцэх нэмэлт төлбөрийг төлдөг. Хөнгөлөлт чөлөөлөлт байхгүй. НӨАТ-ийн хэмжээ нь цахилгааны тарифын 10%-тай тэнцэнэ. Мөн хөнгөлөлт чөлөөлөлт үгүй.

Энэтхэг Улсын хувьд: Цахилгаан, эрчим хүч болон ус, ус бохирдуулсны төлбөрийг төрөөс тогтооно. Ингэхдээ үйлдвэрлэлийн салбар дахь цахилгаан эрчим хүчний үнэ нь үйлчилгээний салбарын эрчим хүчний үнэ тарифаас бага байх бөгөөд үйлдвэрлэлийн салбар дотроо ХАА-н үйлдвэрлэл хамгийн бага үнэ тарифтай байна. ХАА-н үйлдвэрлэлийн үнэ тарифаас түгээгч компаниудад учирч буй алдагдлыг ХАА-н салбарын цахилгаан

эрчим хүчинд татаас өгөх замаар бууруулж байна. Түүнчлэн нарны эрчим хүчинд Энэтхэгийн засгийн газраас их хэмжээний татаас олгож буй бөгөөд тус хөтөлбөр нь 2018 он хүртэл хэрэгжих бөгөөд ингэснээр цаашид үнийг тогтвортой байлгах боломж бүрдэж байна.

Тус улсын эрчим хүчний салбар дахь цаашдын чиг хандлагын хувьд сэргээгдэх эрчим хүчний үнийг хямд, тогтвортой барих бөгөөд импортын нүүрснээс нийлүүлж буй эрчим хүчийг шат дараатайгаар нэмэх хандлагатай байна.

Усны үнэ тарифын хувьд үйлдвэрлэлийн салбар дахь усны үнэ нь хэрэглээ болон нутаг дэвсгэрээс шалтгаалан харилцан адилгүй байна. Тухайлбал, үйлдвэрлэлийн салбар дахь ус нь 1 килолитр тутам 50-120 рупи байх бөгөөд үүн дээр ус дамжуулах хоолой ашигласны 35 хувийн татвар төлж байгаатай харьцуулахад Монгол Улс дахь үйлдвэрлэлийн салбарын усны үйлчилгээний үнэ хямд байгаа нь харагдана.

Түүнчлэн, усанд суурилсан аж үйлдвэрийн хувьд 1 килолитр буюу 1000 литр нь 200-240 рупи байгаа нь төгрөгт шилжүүлбэл 8000 төгрөг бөгөөд 35%-ийн нэмэлт татвар төлнө. Үйлдвэрлэлийн салбар дахь усны хэрэглээний цаашдын чиг хандлагад Энэтхэгийн усны салбарынхан шүүмжлэлтэй хандаж байгаа бөгөөд 2014 онд Үндэсний Усны Бодлогыг шинэчлэн баталснаар цаашид усыг дахин ашиглах чиглэлд түлхүү ажиллаж байна.

Мөн үйлдвэрлэлийн салбарыг дэмжих бодлогын хүрээнд олон тооны татаасын болон хөнгөлөлтийн хөтөлбөрүүд хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал:

- *Тээврийн татаасын хөтөлбөр:* Уулархаг, орж гарахад төвөгтэй газар нутгууд дахь үйлдвэр, аж ахуйн нэгжийн тээврийн зардалд татаас өгөх замаар газарзүйн хувьд илүү сайн нөхцөлтэй газар нутагт үйл ажиллагаа явуулдаг ижил төрлийн үйлдвэрүүдтэй өрсөлдөхүйц болгоход чиглэсэн. Татаасын хувь хэмжээ нь үйлдвэрийн газар болон нэрлэсэн төмөр замын өртөө хооронд түүхий эд болон эцсийн бүтээгдэхүүн тээвэрлэх тээврийн зардлын 50%-90%-ийн хооронд байна.
- *Үндсэн хөрөнгийн хөрөнгө оруулалтын татаасын хөтөлбөр:* Үйлдвэрийн барилга, тоног төхөөрөмжийн хөрөнгө оруулалтын 30%-д татаас олгох бөгөөд шинээр үйлдвэр байгуулах болон биетээр өргөтгөл хийхэд шаардагдах хөрөнгө оруулалтад хамаарах ба татаасын дээд хэмжээ нь аж үйлдвэрийн салбарт 30 сая, үйлчилгээний салбарт 15 сая рупи байна.
- *Үндсэн хүүгийн татаасын хөтөлбөр:* Үндсэн хөрөнгийн зээлийн 3%-д хүүгийн татаас олгодог бөгөөд тухайн аж ахуйн нэгж бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлээ эхэлснээс хойш 10 хүртэл жилийн хугацаатайгаар олгоно.
- *Бүх талын даатгалын хөтөлбөр:* ААН-ийг бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлээ эхэлснээс хойших 10 хүртэлх жилийн хугацаанд даатгалын нөхөн олговрыг 100 хувь төлөх хөтөлбөр.

Тайвань улсын хувьд: Тайвань нь эрчим хүчний нөөцгүйн улмаас эрчим хүчний хувьд импортоос шууд хамааралтай байдаг. 2008 оны

байдлаар эрчим хүчнийхээ 99.23%-ийг импортоор авч байгаа нь тус арлыг эрчим хүчнийг гадаад орчноос шууд хамааралтай болгож байна.

Эрчим хүч үйлдвэрлэх өртөг нь 7.0 цент/кВ байгаа бөгөөд үүний 1.9 цент/кВ нь цөмийн эрчим хүч, 5.8 цент/кВ нь нүүрс, 11.25 цент/кВ нь байгалийн хий эзэлж байна. Эдийн Засгийн Яамнаас цахилгаан эрчим хүчний үнийг бууруулах төлөвлөгөөг баталсан бөгөөд 2015 оны 4-р сарын 1-нээс эхлэн цахилгааны дундаж үнийг айл өрхийн хувьд 7.55 хувь, үйлдвэрлэлийн хувьд 7.31 хувь, аж ахуйн нэгжийн хувьд 7,36 хувиар тус тус бууруулсан байна.

Шинэ үнэ нь дунджаар 1кВт тутамд 2.8852 тайвань доллар (0.09 ам.доллар) болсон нь өмнөх 3.1139 тайвань доллар (0.10 ам.доллар)-аас 7.34%-аар буурсан байна. Сард 330 кВт.ц болон түүнээс доош жижиг аж ахуйн нэгжүүд хөнгөлөлт эдлэх боломжтой бол 1501 кВт.ц дээш хэрэглээтэй үйлдвэр, аж ахуйн нэгжүүд хөнгөлөлт эдэлдэггүй байна.

Судалгаанаас үзэхэд манай улсын үйлдвэрлэлийн салбарт ашиглаж буй цахилгаан эрчим хүч, ус болон ус бохирдуулсаны төлбөр, байгалийн хий, шатахуун зэрэг суурь зардлуудын үнэ тарифын хувьд судалгаанд хамрагдсан орнуудтай харьцуулахад хамгийн бага өртөгтэй байна.

/Дэлгэрэнгүй мэдээллийг судалгааны үндсэн тайлангийн хэсгээс үзнэ үү/

НЭГ. МОНГОЛ УЛСЫН ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙГ ДЭМЖИХ БОДЛОГО, ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙН СУУРЬ ЗАРДЛЫН ҮНЭ ТАРИФЫН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ

Монгол Улсын Үндэсний Аюулгүй байдлын үзэл баримтлалын 3.2-т “Эдийн засгийн бие даасан байдлаа хангаж хөгжих, байгальд ээлтэй, хүний аюулгүй, амгалан амьдрах боломжийг бүрдүүлсэн тогтвортой хөгжлийн загварыг бий болгох нь эдийн засгийн аюулгүй байдлыг хангах үндсэн нөхцөл мөн” гэж тодорхойлсон байдаг. Үүний дагуу эдийн засгийн аюулгүй байдлыг үнэлэх шалгуур үзүүлэлтийг боловсруулан, үнэлгээ хийсэн бөгөөд Хүснэгт 1-д эдийн засгийн аюулгүй байдлын босгын шаардлагыг хангаагүй зарим үзүүлэлтийг харууллаа. Үүнээс үзэхэд:

1. Аж үйлдвэрийн салбарт боловсруулах үйлдвэрлэлийн эзлэх жин 21.2%-34.4% байгаа нь 60%-аас доошгүй байх босгын шаардлагыг хангахгүй байна.
2. Нийт экспортод түүхий эдийн эзлэх жин 30%-аас бага байх ёстой боловч 90% орчим байгаа нь манай улс гадаад улсын түүхий эдийн нийлүүлэгч, хавсарга эдийн засгийн бүтэцтэй болсныг илтгэж байна.
3. ДНБ-д импортын эзлэх жин 30%-аас бага байхаас хэтэрч байсан бөгөөд 2011 онд 77.1% байсан бол 2015 онд 32.8% болж буурчээ. Энэ хэмжээгээр манай улсын эдийн засагт гадаад орны нөлөө буурч буй боловч хараат байдал хэвээр байна.
4. Эрчим хүчний хэрэгцээг дотоодын үйлдвэрлэлээр хангах түвшин 100% байх босгонд хүрэхгүй, нийт хэрэглээнд дотоодын эрчим хүчний үйлдвэрлэлийн эзлэх жин 2011-2015 онд 93%-аас 77% болж буурсан үзүүлэлт гарсан байна.

Эдгээрээс эхний 2 шалгуур үзүүлэлт нь “аюултай” гэж үзэх түвшинд байгааг анхаарах нь зүйтэй.

Монгол Улсын эдийн засгийн аюулгүй байдлын шалгуур үзүүлэлтүүд

№	Шалгуур үзүүлэлт	Босго утга	2011	2013	2014	2015
1	Аж үйлдвэрийн салбарт боловсруулах үйлдвэрийн эзлэх жин [%]	60	31.2	34.4	23.0	21.2
2	Нийт экспортод түүхий эдийн эзлэх жин [%]	30	89.2	81.9	88.5	91.1
3	ДНБ-д импортын эзлэх жин [%]	30	77.1	55.3	45.2	32.8
4	Эрчим хүчний хэрэгцээг дотоодын үйлдвэрлэлээр хангах түвшин [%]	100	93.4	78.3	77.4	77.5

Эдийн засгийн аюулгүй байдлын шалгуур үзүүлэлтийн дээрх хүснэгтэд манай улсын үндэсний үйлдвэрлэлийн түвшин, хөрөнгө оруулалт, цаашид үйлдвэрлэлийг дэмжих, хөгжүүлэх төрийн бодлого, үйлдвэрлэл эрхлэгчдэд тулгарч буй бэрхшээл, бараа бүтээгдэхүүний чанар, үнэ өртөг гэх мэт олон хүчин зүйлээс шалтгаалдаг.

Үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн зүгээс гол тулгарч буй бэрхшээлийг “бараа бүтээгдэхүүний өртөгт шууд нөлөөлдөг үйлдвэрлэлийн суурь зардал манай улсад нэлээд өндөр байна” гэж үздэг.

Иймээс судалгааны энэ бүлэгт үйлдвэрлэлийн суурь зардалд тооцох цахилгаан, дулаан, ус, уур, ус бохирдуулсны төлбөр, шатахууны үнийг манай улсын хувьд хэрхэн зохицуулж байгааг судлан үзлээ.

1.1 Үйлдвэрлэлийг дэмжих хүрээнд төрөөс хэрэгжүүлж буй бодлого

Улсын Их Хурал, Засгийн газраас үйлдвэрлэлийг дэмжих хүрээнд бодлогын баримт бичгийг шат дараатайгаар батлан, авч хэрэгжүүлсээр ирсэн.

Монгол Улсад өрсөлдөх чадвартай, үнэ цэнэ шингэсэн, байгаль орчинд ээлтэй бүтээгдэхүүний экспортын чиг баримжаатай, импортыг орлох үйлдвэрлэлийг төрөөс дэмжин хөгжүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулах “*Үйлдвэрлэлийг дэмжих тухай*” хуулийг Улсын Их Хурлаас 2015 оны 7 сарын 9-ний өдөр батлан, хэрэгжүүлж байна. Энэ хуулиар төрөөс үйлдвэрлэлийг дараах хэлбэрээр дэмжихээр зохицуулсан. Үүнд:

1. Үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнийхээ 30-аас дээш хувийг экспортод гаргаж байгаа үндэсний үйлдвэрт технологийн шинэчлэл хийсэн хөрөнгө оруулалт болон эргэлтийн хөрөнгөд зориулан арилжааны банкнаас олгосон зээлийн хүүгийн зөрүүг олгох;
2. Өндөр үр ашиг бүхий дэвшилтэт технологи болон өндөр технологи бий болгон, нэвтрүүлж нутагшуулсан экспортын үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх хүртэлх хугацаанд судалгаа, хөгжилд зарцуулсан зардлын 75 хүртэлх хувьтай тэнцэх дэмжлэгийг нэг удаа улсын төсвөөс тухайн үйлдвэрт буцааж олгох;
3. Экспортын үйлдвэрлэлийг экспортын санхүүжилтийн төрөл бүрийн арга хэрэгсэл, түүний дотор факторингийн үйлчилгээг хөгжүүлэх замаар дэмжих.

Түүнчлэн хөдөө аж ахуйн гаралтай түүхий эд, уул уурхайн олборлох үйлдвэрлэлээс мэдлэг, нэмүү өртөг шингээсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг бий болгож, аж үйлдвэрийн бүтцийг төрөлжүүлэн, бүтээмжийг дээшлүүлэх замаар эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг хангахад чиглэсэн цогц зорилтыг тодорхойлон, 2015-2030 он хүртэл гурван үе шаттайгаар авч хэрэгжүүлэх *“Төрөөс аж үйлдвэрийн талаар баримтлах бодлого”-ыг* УИХ-ын 2016 оны 62 дугаар тогтоолоор баталсан.

Ийнхүү үйлдвэрлэлийг дэмжих хүрээнд тусгайлан зохицуулсан хууль тогтоомж, хөтөлбөр, бодлогын баримт бичиг батлан хэрэгжүүлэхээс гадна татварын бодлогоор /зарим нэр төрлийн үйлдвэрлэл, экспортонд гаргах бараа бүтээгдэхүүнийг НӨАТ-аас чөлөөлөх, хөнгөлөх гэх мэт/, үйлдвэрлэлийн суурь зардал болох цахилгаан, дулаан, ус зэргийн үнэ тарифыг төрөөс тогтоох зэргээр бусад хууль тогтоомжоор зохицуулсан байна.

Тухайлбал, Эрчим хүчний салбар нь бүхэлдээ улсын мэдэлд байдаг олон орнуудын нэгэн адил Монгол Улсад цахилгаан, дулааны үнэ тарифыг удаан хугацаанд төрөөс тогтоосоор ирсэн.

Цахилгаан эрчим хүчний салбарын үнэ тарифыг 2001 онд батлагдсан “Эрчим хүчний тухай” хуулийн “Үнэ тариф” гэсэн 4-р бүлэгт “тарифыг цахилгаан, дулаан үйлдвэрлэх, дамжуулах, түгээх, диспетчерийн зохицуулалт хийх болон хангах үйл ажиллагаа тус бүрээр нарийвчлан тогтоох” бөгөөд Эрчим хүчний Зохицуулах Газар (ЭХЗГ) үнэ тарифын зохицуулалтыг хэрэгжүүлэхээр зохицуулсан.

“Сэргээгдэх эрчим хүчний тухай” хуулийг 2007 онд батлан, сэргээгдэх эрчим хүч үйлдвэрлэгчээс нийлүүлсэн цахилгаан эрчим хүчийг дамжуулагч нь ЭХЗХ-оос дор дурьдсан үнэ тарифын хязгаарын хүрээнд худалдахаар зохицуулсан байна. Үүнд:

1. салхины эрчим хүчний үүсгүүрээр үйлдвэрлэж нийлүүлэх 1кВтц цахилгаан эрчим хүчийг 0.08-0.095 ам. доллар;
2. 5000 кВт хүртэл хүчин чадалтай усан цахилгаан станцын үйлдвэрлэж нийлүүлэх 1кВтц цахилгаан эрчим хүчийг 0.045-0.06 ам. доллар;
3. нарны эрчим хүчний үүсгүүрээр үйлдвэрлэж нийлүүлэх 1кВтц цахилгаан эрчим хүчийг 0.15-0.18 ам. доллар.

Харин бие даасан үүсгүүрээр үйлдвэрлэн нийлүүлэх сэргээгдэх эрчим хүчний үнэ, тарифыг аймаг, нийслэлийн зохицуулах зөвлөл нь дараах хязгаарын хүрээнд тогтооно:

1. салхины эрчим хүчний үүсгүүрээр үйлдвэрлэж нийлүүлэх 1кВтц цахилгаан эрчим хүчийг 0.10-0.15 ам. доллар;
2. 500 кВт хүртэл хүчин чадалтай усан цахилгаан станцын үйлдвэрлэж нийлүүлэх 1кВтц цахилгаан эрчим хүчийг 0.08-0.10 ам. доллар;
3. 501-2000 кВт хүчин чадалтай усан цахилгаан станцын үйлдвэрлэж нийлүүлэх 1кВтц цахилгаан эрчим хүчийг 0.05-0.06 ам.доллар;
4. 2001-5000 кВт хүчин чадалтай усан цахилгаан станцын үйлдвэрлэж нийлүүлэх 1кВтц цахилгаан эрчим хүчийг 0.045-0.05 ам.доллар;
5. нарны эрчим хүчний үүсгүүрээр үйлдвэрлэж нийлүүлэх 1кВтц цахилгаан эрчим хүчийг 0.2-0.3 ам.доллар.

Хуульд заасан үүсгүүрээр үйлдвэрлэсэн цахилгаан эрчим хүчний үнийн зөрүүг дэмжих тарифаар нөхөн олгохоор уг хуулиар зохицуулсан байна.

Улсын Их Хурал болон Засгийн газраас үйлдвэрлэлийг дэмжих хүрээнд баталсан бодлогын баримт бичиг, хөтөлбөрүүдийн жагсаалтыг Хавсралт 1-т хавсаргасан болно.

1.2 Монгол Улсын үйлдвэрлэлийн суурь зардлын үнэ тарифын зохицуулалт, өнөөгийн байдал ба 2010-2015 оны статистик мэдээлэл

Судалгаанд бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлээс хамаарах хувьсах зардал болох (үйлдвэрлэлийн суурь зардал) дулаан, уур, цахилгаан, ус, ус бохирдуулсны төлбөр, шатахууны үнэ тарифын өөрчлөлтийг 2010-2015 оны статистик мэдээллийг ашиглан харьцуулан судлав.

Эрчим хүч- Цахилгаан, дулаан, уур:

Эрчим хүчний тогтвортой хөгжлийг хангах, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг татах таатай орчин бий болгоход зах зээлийн зарчимд нийцсэн үнэ тарифын зохицуулалт зайлшгүй шаардлагатай. Эрчим хүчний салбар нь бусад салбарт тэр бүр байдаггүй ярвигтай асуудлын нэг нь эрчим хүчний үнэ тарифын зохицуулалт байдаг.

Харилцан адилгүй хэрэглээний горимтой төрөл бүрийн хэрэглэгчдийн ангилал байдаг тул үнэ тарифын тогтолцоо нь зөвхөн кВтц болон Гкал-аар илэрхийлсэн нэгдсэн нэг үнэ тогтоох боломжгүй юм.

Өнөөгийн байдлаар манай улс хөрш орнуудаас нийт 14 чиглэлээр 10-220 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугамаар цахилгаан эрчим хүч импортолж байгаа ба үүнээс үндсэн гол хэрэглээг Төвийн Эрчим Хүчний Систем болон Баруун Бүсийн Эрчим Хүчний Систем ОХУ-аас, Оюутолгой компани БНХАУ-аас авч байна.

Эрчим хүч, дулааны тарифыг ЭХЗХ-ны 2011 оны 188 дугаар тогтоолоор баталсан “Эрчим хүчний үнэ тарифыг индексжүүлэх журам”-ын дагуу тогтоох бөгөөд Монгол Улсын нутаг дэвсгэрийн бүсчилсэн байдлаар /төвийн бүс, баруун бүс, зүүн бүс, Алтай–Улиастайн нэгдсэн сүлжээ/ харилцан адилгүйгээр тогтоодог байна.

Түүнчлэн эрчим хүчний үнэ тарифыг тогтоохдоо олон улсын стандарт, зарчмыг баримтлахаас гадна хэрэглэгчдийн ангилал, зэрэглэл, цахилгаан, дулааны үүсгүүр зэргээс хамааран хэд хэдэн ангилал, төрлөөр үнэ тарифыг тогтоодог байна.

Манай улсын хувьд цахилгаан, дулааны үнэ тариф тогтоох зарчмуудыг 2001 онд батлагдсан “Эрчим хүчний тухай” Монгол Улсын хуулиар хуульчилсан. Үүнд:

1. Үйл ажиллагааны бодит өртөг, зардалд тулгуурлах;
2. Цахилгаан, дулааны хангалтад хэрэглэгчдээс тавих шаардлагатай уялдуулан хэрэглэгчийн зэрэглэл тус бүрээр өртөг, зардлыг хуваарилах;
3. Эрчим хүчний хэрэглээг зохицуулах боломжтой байх;

4. Үнийн тогтвортой байдлыг хангах;
5. Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн орлого нь түүний санхүүгийн чадавхийг хэвийн байлгахуйц хэмжээнд байх;
6. Цахилгаан, дулааны тарифын бүтэц хэрэглэгчид ойлгомжтой, энгийн Эрчим хүч үйлдвэрлэх, дамжуулах, түгээх, хангах, диспетчерийн байх зохицуулалт хийх үйл ажиллагаанд техник, технологийн найдвартай ажиллагаанд нийцүүлэн хамгийн бага өртгийн зарчмыг мөрдөх;
7. Өртөг нь сүүлийн жилүүдэд гарсан зардлын гүйцэтгэлд үндэслэгдсэн байх бөгөөд зардлын бүтцэд ирээдүйд оруулах хөрөнгө оруулалт, шинэчлэлийн зардалд бодогдох элэгдэл, хорогдлыг оруулахгүй байх зарчимтай.

Цахилгаан эрчим хүч, дулааны үйлдвэрлэлийн хэмжээ, үнэ тарифын өөрчлөлт тус бүрээр авч үзвэл:

- Цахилгаан

Монгол Улсын цахилгаан эрчим хүчний үйлдвэрлэлийн хэмжээ 5542 сая. кВт.ц болж өнгөрсөн оны мөн үеэс 2.8%-аар өссөн бөгөөд нийт үйлдвэрлэсэн цахилгааны 96.1%-ийг дулааны цахилгаан станцаар, 1.1%-ийг усан цахилгаан станцаар, 2.8%-ийг нар, салхины эх үүсвэрээр, 0.1%-ийг дизель станцаар тус тус үйлдвэрлэсэн байна.

Төвийн бүсийн хувьд 2015 онд 5377.9 сая кВт.ц цахилгаан үйлдвэрлэж, 4425.5 сая.кВт.ц цахилгааныг түгээсэн нь өмнөх онтой харьцуулахад 0.4%-аар,

Баруун бүсийн хувьд 143.1 сая кВт.ц болж өмнөх оноос 1.4%-аар буурсан ба нийт хэрэглээний 22%-ийг Дөргөний УЦС үйлдвэрлэж, 78%-ийг ОХУ болон БНХАУ-аас цахилгаан импортолж хангасан байна.

Зүүн бүсийн хувьд цахилгааны хэрэглээ 2015 онд 6.8 сая.кВт.ц буюу 3.8 хувиар өссөн байна. Дорнодын дулааны цахилгаан станц нь 2015 онд 185 сая кВт.ц цахилгаан түгээсэн нь өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 3.4 өссөн байна.

Алтай Улиастайн бүсийн хувьд цахилгааны хэрэглээ 2015 онд 63.3 кВт.ц болж өмнөх оныхоос 0.4 хувиар буурсан бол уг системийн нийт хэрэглээнийхээ 49 хувийг сэргээгдэх эх үүсгүүрүүд, дизель станц болон Тайширын УЦС үйлдвэрлэж 51 хувийг ТЭХС болон ББЭХС-ээс худалдан авсан байна.

Цахилгаан эрчим хүчний үнэ тарифын хувьд Уул уурхайн олборлох, боловсруулах аж үйлдвэр болон бусад үйлдвэр аж ахуйн нэгж, айл өрх гэсэн ангилалаар, энгийн болон 3 тарифт тоолуураар гэсэн ялгамжтай байдлаар тогтоодог байна.

2010 онд Уул уурхайн олборлох, боловсруулах аж үйлдвэр болон бусад үйлдвэр аж ахуйн нэгж байгууллагын энгийн тоолуурт цахилгааны тариф кВт.ц 79.80 төгрөг байсан бол 2011 оноос Уул уурхайн олборлох, боловсруулах аж үйлдвэрийн цахилгааны энгийн тарифыг 100 төгрөг, бусад үйлдвэр аж ахуйн нэгж 88 төгрөг болгон ялгамжтай тогтоож эхэлсэн байна.

Харин 2015 оны байдлаар Уул уурхайн олборлох, боловсруулах аж үйлдвэрийн цахилгааны энгийн тарифыг 155.90 төгрөг, бусад үйлдвэр

аж ахуйн нэгж 128.50 төгрөг болж 2010 онтой харьцуулахад уул уурхайн олборлох, боловсруулах аж үйлдвэрийн цахилгааны тариф 49 хувиар, бусад үйлдвэр аж ахуйн нэгжийн тариф 38 хувиар нэмэгдсэн байна.

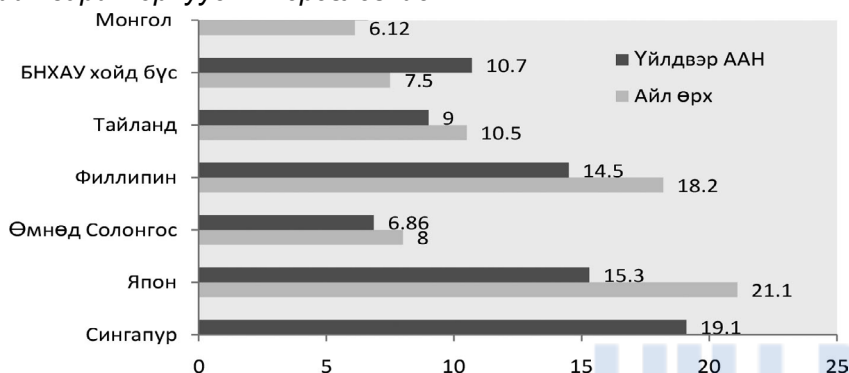
Мөн түүнчлэн үйлдвэр аж ахуйн нэгжид борлуулж байгаа цахилгааны 3 тарифт тоолуурын хувьд өдөр /06.00 цагаас 17.00/, оройн /17.00 цагаас 22.00/, шөнө /22.00 цагаас 0.00/ гэсэн хэрэглээнээс хамаарсан өөр өөр ялгамжтай үнийн тарифыг тогтоодог.

Хавсралт 2-т Уул уурхайн олборлох, боловсруулах аж үйлдвэр болон бусад үйлдвэр аж ахуйн нэгжид борлуулах цахилгааны тарифыг энгийн болон 3 тарифт тоолуураар ялгамжтай тогтоосоныг дэлгэрэнгүй хүснэгтээр хавсаргав.

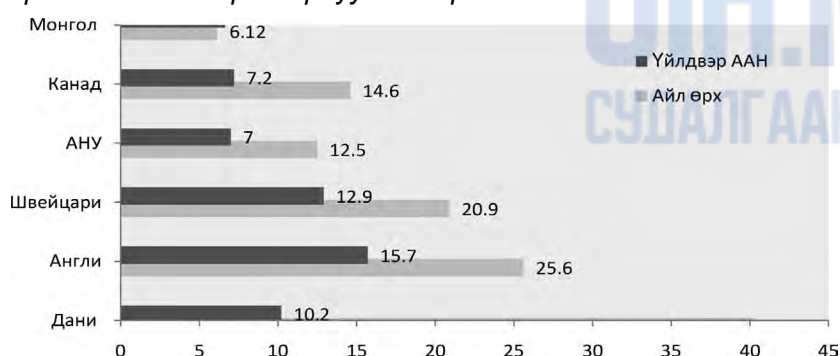
Монгол Улсын цахилгааны 2015 оны үнэ тарифыг бусад орнуудын цахилгааны тарифтай харьцууланг Зурагт харуулсан бөгөөд манай улсын үйлдвэр аж ахуйн нэгжийн хувьд айл өрхийн хэрэглэгчээс илүү өртгөөр, харин нийт цахилгааны үнэ тарифын хувьд харьцангуй бага өртөгтэй байна.

**ЭХЗХ-ноос гаргасан Гадаадын зарим орны хэрэглэгчдийн
цахилгааны үнийн харьцуулалт
2015 он /цент/кВт.ц /¹**

а. Азийн зарим орнуудын хэрэглэгчид

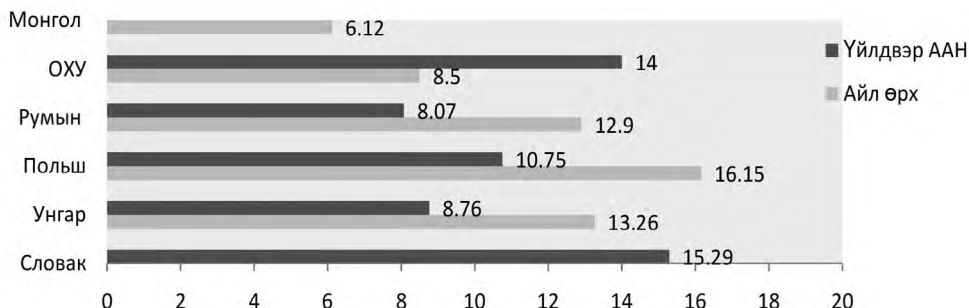

б. Өндөр хөгжилтэй зарим орнуудын хэрэглэгчид

¹ 1 ам.долларыг 1995.51 төгрөгөөр тооцов

в. Эрчим хүчний зохицуулагчдын бүсийн нийгэмлэгийн гишүүн орнуудын хэрэглэгчид

• **Дулаан, уур**

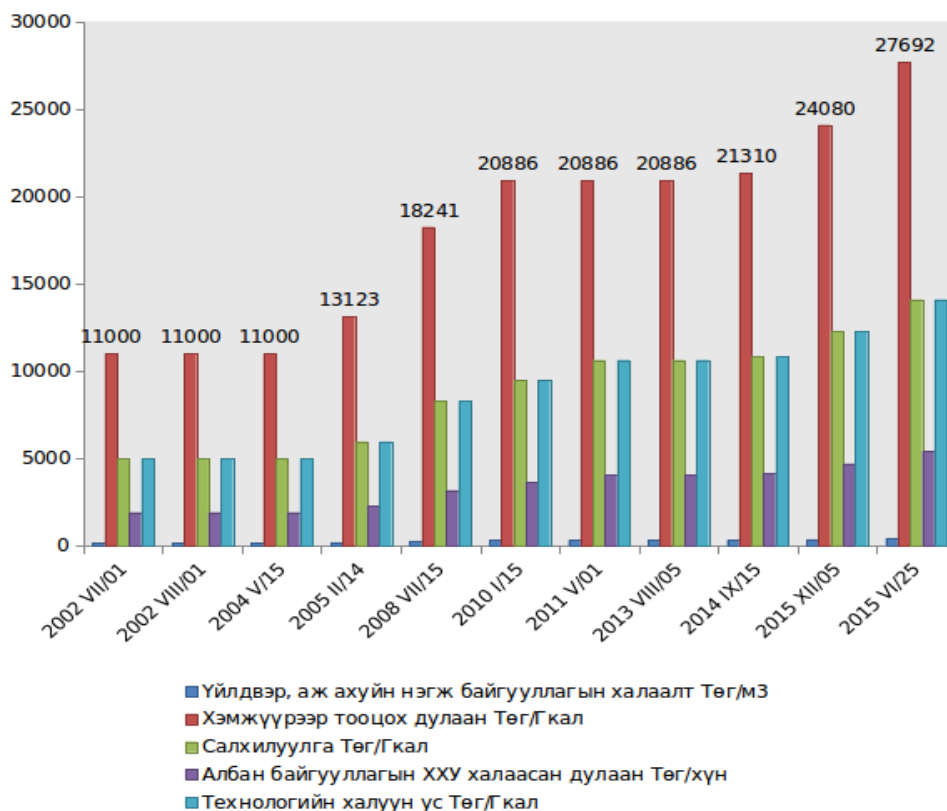
Дулааны эрчим хүчний үйлдвэрлэл 2015 онд 7747.7 мян.Гкал байгаа нь өмнөх оны мөн үеэс 426.мян.Гкал буюу 5.8%-аар өссөн байна. Төвийн бүсийн хувьд дулааны үйлдвэрлэл 7041.3 мян.Гкал болж 4.1%-аар өссөн байна.

Үнэ тарифын хувьд бүсчилсэн байдлаар үйлдвэр, аж ахуйн нэгжид борлуулах болон айл өрхөд борлуулах тариф гэсэн ангилалаар гаргана.

Үйлдвэр, аж ахуйн нэгжид борлуулах дулааны тарифид Үйлдвэр, аж ахуйн нэгж байгууллагын халаалт, хэмжүүрээр тооцох дулаан, технологийн халуун ус, салхилуулга, албан байгууллагын ХХУ халаасан дулаан, буцаагүй конденсат, уур зэргийн үнэ тариф хамаарна. *Үйлдвэр аж ахуйн нэгжид борлуулах төвийн бүсийн дулааны тарифыг Хавсралт 2-оос үзнэ үү.*

Үйлдвэр, аж ахуйн нэгж байгууллагын халаалт м3 нь 2002-2004 онд 170 төгрөг байсан бол 2005 онд 203 төгрөг, 2009-2013 онд 303 төгрөг болж 2014 онд 330 төгрөг, 2015 оны 6 сараас 429 төгрөг болж өссөн байна.

Үйлдвэр, аж ахуйн нэгжид борлуулж буй дулааны тариф
/2002-2015 он/

Усны болон ус бохирдуулсны төлбөр:

Усны тухай хууль заасны дагуу усны хэрэглээг зориулалтаар нь **“Ус ашиглагч”** буюу ашиг олох зорилгоор үйлдвэрлэл, үйлчилгээндээ ус, усан орчин, рашааныг ашигладаг иргэн, аж ахуй нэгж, байгууллагыг; **“Ус хэрэглэгч”** буюу ашиг олох зорилгогүйгээр унд, ахуйн болон гэр бүл, өрхийн хэрэгцээний мал аж ахуй, газар тариаланд ус, усан орчинг ашигладаг хэрэглэгч гэж хоёр ангилж байна. Ус хэрэглэгчид нь усны **үйлчилгээний** төлбөр, ус ашиглагчид нь усны **нөөц ашигласны** төлбөр төлдөг.

Усны нөөц ашигласны төлбөрийг дараах тогтоолуудыг үндэслэн ногдуулж байна. Үүнд: Байгаль орчны Сайдын 1995 оны 153 дугаар тушаалаар батлагдсан “Нэгж бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд зарцуулах ус хэрэглээний түр норм”-ыг үндэслэн тухайн байгууллагын хоногийн усны хэрэглээг тооцож,

- Монгол Улсын Засгийн газрын 2011 оны “Усны экологи, эдийн засгийн үнэлгээг шинэчлэн батлах тухай” 302 дугаар тогтоол;
- 2013 оны “Усны нөөц ашигласны төлбөрийн хувь хэмжээг тогтоох, хөнгөлөх тухай” 326 дугаар тогтоол;
- 2013 оны “Ашиглалтын зориулалтыг тооцох итгэлцүүрийг өөрчлөн батлах тухай” 327 дугаар тогтоол зэрэг болно.

Тухайн ногдуулсан төлбөрийг Төсвийн тухай хуулийн 23.6.5-д заасны дагуу үйлдвэрийн зориулалтаар ашигласан усны нөөцийн төлбөрийг аймаг, нийслэлийн төсөвт төвлөрүүлдэг. Төвлөрсөн төлбөрийн орлогын 55 хувийг “Байгалын нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хууль”-ийн 18 дугаар зүйлийн 18.2-т заасны дагуу ус рашааны нөөцийг хамгаалах, нөхөн сэргээх, талаар тусгагдсан зорилт, арга хэмжээг санхүүжүүлэхэд зориулан улсын төсвөөс нэгдсэн журмаар зарцуулна.

Усны нөөц ашигласны төлбөрийн хувь хэмжээг үйлдвэрийн салбар болон усны нөөцийн эх үүсвэрээс хамааран ялгаатай тогтоож байна. Гадаргын усны хувьд ихэвчлэн 10 хувь байгаа бол газрын доорх усны хувьд 10-20 хувьтэй тэнцэж байна.

- Усны үйлчилгээний үнэ тариф тогтоох зарчим

“Хот, суурины ус хангамж, ариутгах татуургын ашиглалтын тухай” хуульд заасны дагуу Монгол Улсын усны үйлчилгээний тарифын тогтолцоог шинэчлэн, үнэ тарифын талаар баримтлах бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх, хяналт тавих, усны үйлчилгээний үнэ тариф тооцох аргачлал боловсруулах, батлуулах зэрэг чиг үүргийг Хот, суурины ус хангамж, ариутгах татуургын ашиглалт, үйлчилгээг зохицуулах зөвлөл хэрэгжүүлнэ. Усны үйлчилгээний үнэ тарифыг тооцохдоо “Хот, суурины ус хангамж, ариутгах татуургын ашиглалтын тухай хууль”-ийн **10.2-т заасан дараах зарчмуудыг баримтална. Үүнд:**

- цэвэр ус олборлох, цэвэршүүлэх, дамжуулах, түгээх, зөөвөрлөн түгээх, бохир усны гаргалгааны болон бохир ус цуглуулах, татан зайлуулах, цэвэрлэх үйл ажиллагаанд техник, технологийн найдвартай ажиллагааны шаардлагад нийцүүлэн хамгийн бага өртгийн зарчмыг мөрдөх;
  - тусгай зөвшөөрлийн дагуу үйл ажиллагаа явуулахад шаардагдах зардал болон оруулсан хөрөнгийн өгөөжийг тооцсон байх;
  - тарифын бүтэц хэрэглэгчид ойлгомжтой, энгийн байх;
  - “Өрсөлдөөний тухай хууль”-ийн 5 дугаар зүйл, 6.1-д заасны дагуу үйл ажиллагааны бодит өртөг, зардалд тулгуурлах.
- Ус бохирдуулсны төлбөр

Усны тухай хуульд заасны дагуу “ус бохирдуулагч” буюу ахуйн хэрэглээ болон үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхэлж, хаягдал ус гаргаж байгаа иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага нь ус бохирдуулсны төлбөр, хаягдал усны стандартаас хэтэрсэн агууламж бүхий ус зайлуулсан, хаясан тохиолдолд ус бохирдуулсны нөхөн төлбөр төлөх юм. Төлбөрийн орлогыг Байгаль хамгаалах санд төвлөрүүлэн, усыг хамгаалах, усны бохирдлыг арилгах, хяналт-шинжилгээ хийх, нөхөн сэргээх арга хэмжээнд зарцуулна.

2012 оны “Ус бохирдуулсны төлбөрийн тухай” хуульд заасны дагуу дараах хаягдал усанд ус бохирдуулсны төлбөр ногдуулна:

- хаягдал усны стандартад нийцүүлэн зөвшөөрсөн хязгаарын дотор байгальд шууд нийлүүлж байгаа хаягдал ус;
- ариутгах татуургад нийлүүлэх бохирдуулах бодисын зөвшөөрөгдөх

дээд агууламжийн стандартад нийцүүлэн ариутгах татуургад нийлүүлж байгаа хаягдал ус.

Ус бохирдуулсны төлбөр тооцох үзүүлэлтийг дараах байдлаар тогтооно:

- хоногт 50 шоометрээс их хаягдал ус гаргадаг, эсхүл аюултай бохирдуулах бодис гаргадаг ус бохирдуулагчийн хаягдал усан дахь бохирдуулах бодисын хэмжээг килограммаар;
- хоногт 50 шоометрээс бага хаягдал ус гаргадаг үйлдвэр, үйлчилгээний нэгж, хүн амын ахуйн хэрэглээнээс гарах хаягдал усанд агуулагдах бохирдуулах бодисыг жишиг хэмжээгээр үнэлэн килограммаар;
- хаягдал усан дахь аюултай бохирдуулах бодисын хэмжээг граммаар;
- хоногт 50 шоометрээс бага хаягдал ус гаргадаг үйлдвэр, үйлчилгээний нэгжээс гарах хаягдал усанд агуулагдах бохирдуулах бодисын жишиг хэмжээг үйлдвэр, үйлчилгээний салбар бүрээр усны хэрэглээний норм, хүчин чадал, ашиглалтын горимыг үндэслэн байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага холбогдох төрийн захиргааны төв байгууллагатай хамтран тогтооно.

Төлбөрийн хэмжээг дараах хязгаарт багтаан тогтооно:

Бохирдуулах бодис	Хэмжих нэгж	Төлбөрийн хязгаар /төгрөгөөр/	
		доод	дээд
Жинлэгдэх бодис	килограмм	100	500
Органик бодис	килограмм	100	500
Эрдэс бодис	килограмм	50	200
Хүнд металл	килограмм	1000	5000
Аюултай бохирдуулах бодис	грамм	1000	5000

- Усны үнэ тариф

Судалгааны ажилд зориулан УСУГ-аас ирүүлсэн үйлдвэр аж ахуйн нэгж, байгууллагын усны үнэ тариф, түүний төрөлтэй холбоотой нарийвчилсан статистик мэдээллээс үзэхэд усны үнийг:

1. Цэвэр усны;
2. Бохир усны;
3. Зөөврийн цэвэр ус түгээхийн;
4. Зөөврөөр бохир ус зайлуулахын.

Үйлдвэр, аж ахуйн нэгж, байгууллагын усны үйлчилгээний суурь хураамжийн тариф гэж үйлчилгээний төрлөөр нь ангилан үнэ тариф тогтоодог байна. Түүнчлэн цэвэр, бохир ус болон зөөврөөр цэвэр ус түгээх, зөөврөөр бохир ус зайлуулах үйлчилгээний үнэ тарифыг:

- Улаанбаатар хот
- Налайх дүүрэг
- Багануур дүүрэг

Төв аймаг гэж бүсчлэн ялгавартай тогтоосноос гадна тоолууртай болон тоолуургүй тариф нь мөн харилцан адилгүй байна. Үүнээс Улаанбаатар хот дахь үйлдвэр аж ахуйн нэгжийн цэвэр бохир усны тарифыг үйлдвэрлэлийн төрлөөс шалтгаалан хэрхэн тогтоосныг авч үзье.

**Улаанбаатар хот дахь үйлдвэр аж ахуйн нэгжийн байгууллагаас авах
усны тариф (төгрөг/ шоо метр) НӨАТ-гүй**

	Үйлчилгээний төрөл	Хэмжих нэгж	Тариф (нөат-гүй)
ЦЭВЭР УС	Үйлдвэр ААН, Албан газар	1м3 (1000литр)	950
	Үүнээс: Спирт, архи пиво, ундаа, усны үйлдвэр, машин угаалга	1м3 (1000литр)	1250
	Ноос, ноолуур, арьс шир, өлөн гэдэс боловсруулах үйлдвэр	1м3 (1000литр)	950
БОХИР УС	Үйлдвэр ААН, Албан газар	1м3 (1000литр)	750
	Үүнээс: Спирт, архи пиво, ундаа, усны үйлдвэр, машин угаалга	1м3 (1000литр)	960
	Ноос, ноолуур, арьс шир, өлөн гэдэс боловсруулах үйлдвэр	1м3 (1000литр)	1500

Эх сурвалж: УСУГ-ын газраас ирүүлсэн 2015 оны тоон мэдээлэл

Хүснэгтээс үзэхэд цэвэр усны хэрэглээний үнэ спирт, архи пиво, ундаа, усны үйлдвэр, машин угаалгын салбарт 1м3 нь 1250 төгрөг байхад ноос, ноолуур, арьс шир, өлөн гэдэс боловсруулах үйлдвэрүүдэд 950 төгрөг байгаа нь үнийн уян хатан бодлогын илэрхийлэл болохоос гадна судалгаанд хамруулсан бусад орны үйлдвэрлэлийн усны үнэ тарифтай харьцуулахад харьцангуй хямд байна.

Тухайлбал, БНХАУ-д үйлдвэрлэлийн салбарт ашиглаж буй ус нь 1м3 нь 1500-3050 төгрөгний хооронд байгаа бол Энэтхэг улсын үйлдвэрлэлийн салбар дахь усны үнэ 1 килолитр тутамд (1000л) 4000 төг, тэр дундаа усанд суурилсан үйлдвэрлэлийн усны үнэ 1 килолитр тутамд 8000 төгрөг буюу 4 USD-тэй тэнцэж байгаа юм.

Түүнчлэн, бохир усны үнэ нь спирт, архи пиво, ундаа, усны үйлдвэр, машин угаалгын салбарт 1м3 нь 960 төгрөг байхад ноос, ноолуур, арьс шир, өлөн гэдэс боловсруулах үйлдвэрүүдэд 1м3 нь 1500 төгрөг байгаа нь үйлдвэрлэлийн процессийн явцад үүсч буй усны бохирдлын хэмжээнээс шалтгаалан үнэ тогтоож байгаа хандлага ажиглагдаж байна.

Харин Налайх, Багануур дүүрэг, Төв аймгийн хувьд цэвэр, бохир усны үнэ тарифаас гадна зөөврийн цэвэр ус түгээх, зөөврийн бохир ус зайлуулах үйлчилгээний төрөл нэмэгдэх бөгөөд зөөврийн усны үнийг цэвэр болон бохир уснаас шалтгаалан тодорхой км-ээр үечлэн тогтоосон байна. Тухайлбал, зөөврөөр цэвэр усыг түгээх үйлчилгээг км-ээс шалтгаалан 7 үечлэлтэй тариф гаргасан бол, зөөврөөр бохир ус татан зайлуулах үйлчилгээг км-ээс шалтгаалан 5 үечлэл бүхий тариф тогтоосныг Хавсралт 4-өөс нарийвчлан үзнэ үү.

Налайх, Багануур дүүрэг, Төв аймгийн хувьд цэвэр, бохир болон зөөврийн усны үнэ дараах байдалтай байна. Үүнд:

**Налайх, Багануур дүүрэг болон Төв аймаг дахь Үйлдвэр
ААН-ийн усны хэрэглээний үнэ тариф
(төгрөг/шоо метр) НӨАТ-гүй**

	Цэвэр ус		Бохир ус		Зөөврийн цэвэр ус	Зөөврийн бохир ус
	тоолууртай	тоолуургүй	тоолууртай	тоолуургүй		
Налайх	1670	1800	1200	1300	1200	1000
Багануур	1150	1200	1150	1200	4410	-
Төв аймаг	2280	2280	1183	1183	-	450

Харин үйлдвэр, ААН, байгууллагын усны үйлчилгээний суурь хураамжийн хувьд тоолуур суурилагдсан усны оролтын шугамын голчийн өргөнөөс хамааран 15 шатлал бүхий үнэ байх бөгөөд энэ нь Улаанбаатар хот болон Налайх, Багануур дүүрэг, Төв аймагт харилцан адилгүй байна. Тухайлбал, 15 мм-ийн голчтой шугамд Улаанбаатарт-4400 төг байхад, Налайх, Багануур, Төв аймагт-3600 төг, 20 мм-ийн голчтой шугамд Улаанбаатарт-6000 төг байхад Налайх, Багануур, Төв аймагт-4960 төг гэсээр 400мм болон түүнээс дээш өргөнтэй шугамын голчоос Улаанбаатар, Налайх, Багануур, Төв аймагт адилхан 384.000 төгрөгний суурь хураамж авдаг байна.

Мөн УСУГ-аас ирүүлсэн 1985 оны 01-р сарын 01-ээс 2015 оны 09-р сарын 01-ыг хүртэлх усны үнийн судалгаанаас үзэхэд Үйлдвэр аж ахуйн байгууллага түүн дотроо “Спирт, архи пиво, ундаа, усны” болон “Ноос, ноолуур, арьс шир, өлөн гэдэс боловсруулах үйлдвэр”-ийн цэвэр ус ашиглалтын үнийн статистикийг 2012 оноос, бохир ус татан зайлуулах үйлчилгээний үнийг 2014 оноос тус тус гаргасан бөгөөд өсөлтийн хувь хэмжээг доор хүснэгтээр үзүүлье.

**Үйлдвэрлэлийн салбар дахь усны үнэ тарифын өөрчлөлт, өсөлтийн
хувь хэмжээ (төгрөг/тонн) НӨАТ-гүй**

	Цэвэр			Өсөлт		Бохир		Өсөлт	
	2012	2014	2015	төг	хувь	2014	2015	төг	хувь
САПУУ*	554.55	1200	1250	50	4.2%	800	960	160	20%
ННАШӨГБ**	554.55	910	950	40	4.4%	1500	1500	0	0

*-Спирт, архи пиво, ундаа, усны үйлдвэр

**- Ноос, ноолуур, арьс шир, өлөн гэдэс боловсруулах үйлдвэр

Шатахуун:

Манай улсын хувьд шатахууны импортоос хараат байдалтай байх бөгөөд шатахууны үнийг төрөөс тогтоох боломжгүй байдаг. Зах зээлийн зарчмаар тогтоогдох шатахууны үнэд хилийн үнийн өсөлт, импортын татвар, төгрөгийн ам.доллартай харьцах ханш зэрэг олон зүйлс нөлөөлдөг.

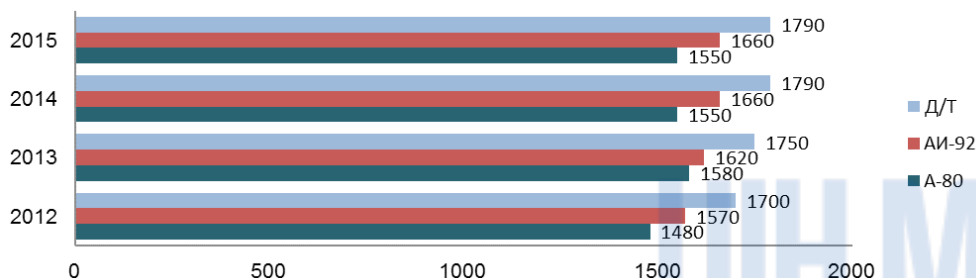
Засгийн газраас шатахууны импортын татваруудыг өөрчлөх замаар дотоодын борлуулалтын үнийг тогтворжуулах арга хэмжээг авч ирсэн хэдий ч, хилийн үнэ, валютын ханшийн огцом өсөлтөөс шалтгаалан 2012 оны 1 дүгээр сард шатахууны үнэ литр тутамдаа 220-280 төгрөгөөр нэмэгдэж байсан.

2012 оны 10 дугаар сараас хэрэгжүүлж буй “Шатахууны жижиглэнгийн худалдааны үнийг тогтворжуулах дэд хөтөлбөр”-ийн хүрээнд шатахуун импортлогч аж ахуйн нэгжид хөнгөлөлттэй зээл олгон зарим татваруудаас чөлөөлөх, ханшийн эрсдэлийг бууруулах зэрэг арга хэмжээ авч, үнийг тогтворжуулан, шатахууны нөөцийг нэмэгдүүлэх зэргээр арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн.

Засгийн газрын 2015 оны 18 дугаар тогтоолоор алслагдсан бүс нутгаас бусад төвийн бүсээр импортлогдож буй шатахууны онцгой албан татварыг тонн тутамд 252,000-265,000 төгрөг байхаар тогтоосон. Мөн Засгийн газрын 2015 оны 65 дугаар тогтоолоор шатахууны гаалийн татварыг 5 хувь болгож нэмэгдүүлсэн. Улмаар Засгийн газрын 2015 оны 438 дугаар тогтоолоор шатахууны онцгой албан татварыг Сүхбаатар, Замын-Үүд, Алтанбулаг боомтуудаар автобензинд тонн тутамд 400,000 төгрөг, дизель түлшинд 520,000 төгрөг, Эрэнцав боомтоор автобензинд 270,000 төгрөг, дизель түлшинд 290,000 төгрөг байхаар тус тус нэмэгдүүлсэн. Гэсэн хэдий ч “Газрын тосны бүтээгдэхүүний хангамж, үнийг тогтворжуулах асуудлыг зохион байгуулах, хяналт тавих үүрэг бүхий төр, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн хамтарсан зөвлөл” дээр хэлэлцэн шатахууны хангалт болон жижиглэнгийн үнийг тогтвортой байлгах, улмаар үнийг бууруулах арга хэмжээг шат дараатай авч хэрэгжүүлсэн билээ².

2015 оны 12 дугаар сараас шатахууны жижиглэнгийн үнийг Баруун бүсэд 80-400 төгрөгөөр, зүүн бүсэд 10-230 төгрөгөөр тус тус бууруулснаар баруун болон зүүн хязгаар нутгийн үнэ төвийн бүсийн үнийн түвшинд ирээд байна.

Шатахууны үнийн өсөлт
2012-2015 оноор

А-80 шатахууны хувьд 2012 онд литр нь 1480 төгрөг байсан бол 2014-2015 онд 1550 төгрөг буюу 4.5 хувиар, АИ-92 шатахууны хувьд 2012 онд 1570 төгрөг байсан бол 2015 онд 1660 төгрөг буюу 5.4 хувиар, ДТ 2012 онд 1700 төгрөг байсан бол 2015 онд 1790 төгрөг буюу 5.0 хувиар тус тус нэмэгдсэн байна.

Дараах хүснэгтээр 2012-2015 оны шатахуун /А-80, АИ-92, ДТ/-ын үнийг сар бүрийн өөрчлөлтөөр авч үзвэл:

² <http://www.mm.gov.mn>

Шатахууны үнэ /2012-2015 он/

Сар	2012 он			2013 он			2014 он			2015 он		
	А-80	АИ-92	Д/Т	А-80	АИ-92	Д/Т	А-80	АИ-92	Д/Т	А-80	АИ-92	Д/Т
1	1500	1800	1850	1580	1620	1750	1530	1620	1750	1550	1660	1790
2	1430	1730	1780	1580	1670	1800	1550	1660	1790	1550	1660	1790
3	1430	1680	1780	1580	1670	1800	1550	1660	1790	1550	1660	1790
4	1430	1570	1700	1580	1670	1800	1550	1660	1790	1550	1660	1790
5	1480	1570	1700	1580	1670	1800	1550	1660	1790	1550	1660	1790
6	1480	1570	1700	1530	1620	1750	1550	1660	1790	1550	1660	1790
7	1480	1570	1700	1530	1620	1750	1550	1660	1790	1550	1660	1790
8	1480	1570	1700	1530	1620	1750	1550	1660	1790	1550	1660	1790
9	1480	1570	1700	1530	1620	1750	1550	1660	1790	1550	1660	1790
10	1480	1570	1700	1530	1620	1750	1550	1660	1790	1550	1660	1790
11	1480	1570	1700	1530	1620	1750	1550	1660	1790	1550	1660	1790
12	1480	1570	1700	1530	1620	1750	1550	1660	1790	1550	1660	1790

Эх сурвалж: Газрын тосны газар

Сэргээгдэх эрчим хүч:

- Салхины эрчим хүчний нөөц

Манай орны нийт нутаг дэвсгэрийн 160 000 км² талбай нь салхины эрчим хүчийг үйлдвэрлэлийн зориулалтаар ашиглах нөөцтэй гэж тогтоогдсон.

Салхины эрчим хүчний нөөц сайтай бүс нутаг нийт нутаг дэвсгэрийн (1,565,000 км²) 10 хувийг эзэлж байна.

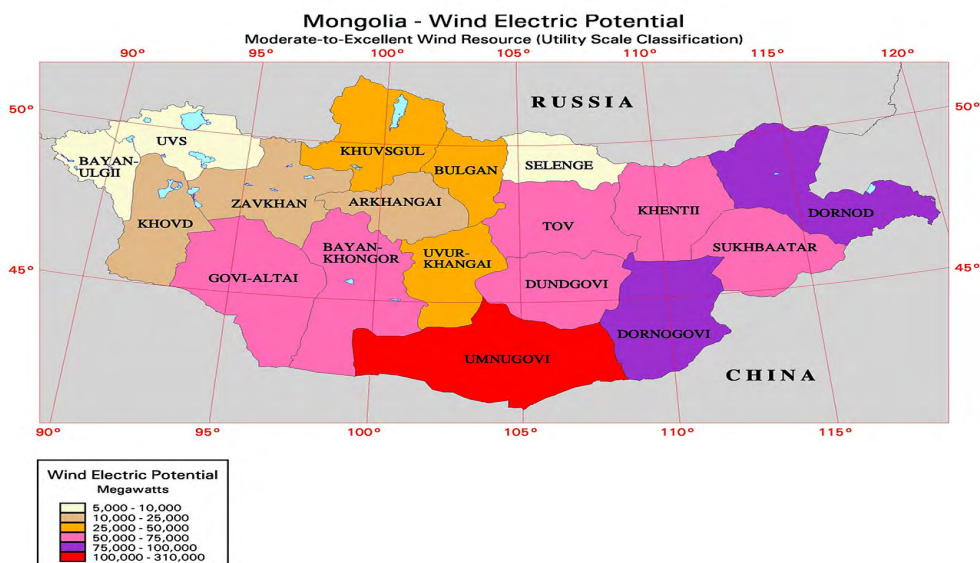
Салхины эрчим хүчний нөөц сайтай бүс нутагт нэг км/кв талбайгаас хамгийн багаар тооцоход 7 мегаватт (МВт) эрчим хүч үйлдвэрлэх боломжтой. Үүнийг салхин станцын суурилуулсан хүчин чадлаар илэрхийлбэл 1,100,000 гаруй МВт ба жилд 2.5 триллион киловатт/цаг (кВт/ц) эрчим хүч үйлдвэрлэх боломжтой гэсэн үг юм.

Сэргээгдэх Эрчим Хүчний Үндэсний Төв нь “Монголын Салхины Эрчим Хүчний Нөөцийн Газрын Зураг”-ийг Америкийн Сэргээгдэх Эрчим Хүчний Үндэсний Лаборатортой хамтран 2011 онд гаргасан бөгөөд Монголын салхины эрчим хүчний нөөцийг 2,550 тераВатт хэмээн тогтоосон. Монголын салхины эрчим хүч нь дангаараа Хятадын өнөөгийн цахилгаан эрчим хүчний хэрэгцээг хангаж чадахуйц хэмжээтэй.³

Манай орны зүүн, өмнөд болон баруун өмнөд хэсэгт нар, салхины эрчим хүчийг ашиглах асар их нөөц байгааг харгалзан томоохон хүчин чадалтай салхин парк, нарны цахилгаан станцуудыг энэ бүс нутагт байгуулах саналыг төрийн бодлогын хэмжээнд авч үзвэл Төв азийн бүс нутгийн эрчим хүчний хангамжийг сайжруулах, цөлжилт, уур амьсгалын өөрчлөлтийг багасгахад чухал алхам болно.

3 <http://energy.gov.mn/c/68>

Салхины эрчим хүчний нөөцийн зураг

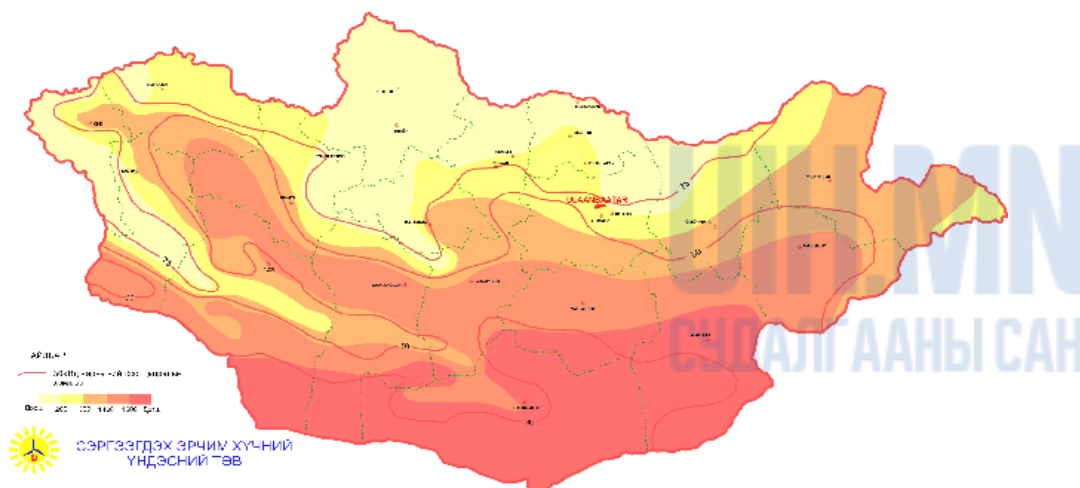

- Нарны эрчим хүчний нөөц

Манай улсын нэг км² талбайд харгалзах нарны нийлбэр цацрагийн хэмжээ жилд 1200-1600 кВт*ц/м² хүрдэг ба нийт нутгийн хэмжээгээр жилд ирэх нийлбэр цацрагийн хэмжээ 2.2*10¹² МВт-аар үнэлэгдэж байна.

Монгол орны нарны эрчмийн нөөц

МОНГОЛ ОРНЫ НАРНЫ ЭРЧМИЙН НӨӨЦ

Нарны гийгүүлэх хугацаа Монгол орны төв, хойд хэсэгт жилд 2600 цагаас багагүй бөгөөд нэг км² талбайд харгалзах нарны эрчмийн хэмжээ өдөрт 4.5 кВтц/м².

Харин манай орны нийт нутаг дэвсгэрийн 70 гаруй хувийг хамарсан говь, тал хээр, цөлийн бүсэд нарны гийгүүлэх хугацаа 2900-3000 цаг бөгөөд нэг ам метр нэгж талбайд харгалзах нарны эрчмийн хэмжээ өдөрт 5.5-6.0 кВтц/м² байна.

- Усны эрчим хүчний нөөц⁴

Сэргээгдэх эрчим хүчний дундаас уснаас гарган авах эрчим хүч нь хямд өртөгтэй учраас хамгийн өргөн хэрэглэгддэг. Цаг уурын өөрчлөлт, байгаль орчны бохирдол, түлш шатахууны үнийн өсөлт зэрэг тулгамдаж буй асуудал нь сэргээгдэх эрчим хүчийг үйлдвэрлэх, хэрэглэх шаардлага бий болоод байгааг харуулж байна.

Судлаачдын⁵ үзэж байгаагаар дэлхий нийт 40500 тэрбум кВтц усны эрчим хүчний нөөцтэй бөгөөд харин усан цахилгаан станцуудын нийт суурилагдсан хүчин чадал нь 800 мянган мВт бөгөөд жилдээ 2,7 тэрбум кВтц цахилгаан үйлдвэрлэдэг байна. Дэлхийн нийт эрчим хүчний хэрэглээнийхээ 20 хувийг, сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрээс, 92 хувийг усан цахилгаан станцаас хангадаг гэсэн статистик мэдээ бий.

Манай улсын хувьд том, жижиг нийт 3800 гаруй гол мөрөн байдаг бөгөөд тэдгээрийн эрчим хүч үйлдвэрлэх зориулалтаар ашиглах нөөц нь 6417.7 мВт буюу жилдээ 56.2 тэрбум кВтц цахилгаан гаргах нөөцтэй гэж үнэлэгдсэн байдаг.

Одоогоор усан цахилгаан станцаар жилдээ 75 сая кВтц цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэх хүчин чадалтай болоод байгаа нь дээр дурдсан нийт нөөцийн зөвхөн 1 орчим хувьтай тэнцэж байна.

Монгол Улсын усны эрчим хүчний бүх нөөцийн ойролцоогоор 70% нь баруун бүсэд Ховд гол, төвийн бүсэд Сэлэнгэ мөрөн болон бүх цутгал голууд, зүүн бүсэд Онон, Хэрлэн голуудаас бүрддэг.

Дээр дурдсан усны эрчим хүчний нөөцийн хувьд Сэлэнгэ мөрөн бол манай орны усны эрчим хүчний баялаг нөөцтэй хамгийн том гол юм. Дэлгэрмөрөн, Чулуут, Идэр голын бэлчрээс эхлэн Сэлэнгэ мөрөн хэмээн нэрлэгдэнэ. Сэлэнгэ мөрөнд Хойд мөсөн далайн ай савд хамаарагдах Монгол орны томоохон голууд болох Эг, Орхон, Хараа, Ерөө голууд цутгана. Сэлэнгэ мөрөн 425245км² ус хурах талбайтай үүнээс 282154.1км² буюу 66 хувь нь Монголын нутагт оршино. Сэлэнгэ мөрөн Монгол Улсын хилээр гарахдаа жилийн дунджаар 350м³/с урсацтай байна.

⁴ B.Boldbaatar. "Hydro Energy Resource in Mongolia" 2006. Thesis. Proceedings of the 1st Annual Mongolia-Korea Joint Symposium on Energy Technologies. Ulaanbaatar, Mongolia.

⁵ <http://www.mongolianminingjournal.com/content/48160.shtml>

ХОЁР. ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРОНД ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙГ ДЭМЖИХ ЧИГЛЭЛЭЭР ХЭРЭГЖҮҮЛЖ БУЙ БОДЛОГО, БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ СУУРЬ ҮНИЙГ ХЭРХЭН ТОГТООДОГ ТАЛААРХ ЗОХИЦУУЛАЛТ

2.1 БНХАУ-ЫН ТУРШЛАГА

БНХАУ нь 2011 онд эрчим хүчний хэрэглээгээрээ дэлхийд 1-т, газрын тосны хэрэглээгээр АНУ-ын дараа 2-т, 2009 онд газрын тос болон түлшний импортоор 2-т орж байсан бол 2013 онд түлш болон бусад шингэний импортоор дэлхийд тэргүүлэх байрыг эзэлж байсан. 2014 оны байдлаар дэлхийн газрын тосны хэрэглээний өсөлтийн 43%-г дангаараа эзэлсэн. Хятад нь нүүрсний үйлдвэрлэл, хэрэглээ болон импортоор дэлхийд 1-т буюу дэлхийн нүүрсний хэрэглээний тал хувийг дангаараа эзэлж байна.

Хятадад 2012 онд эрчим хүчний хэрэглээний 66%-ийг нүүрс эзэлж байсан бол хоёр дахь том эх үүсвэр нь түлш болон бусад шингэн 20%-ийг эзэлжээ. Засгийн газар нь 2020 он гэхэд эрчим хүчний нийт хэрэглээн дэх нүүрсний эзлэх хувийг 62% дотор барих төлөвлөгөөтэй ажиллаж байгаа бөгөөд чулуужсан түлшний эрчим хүчний хэрэглээг 2020 он гэхэд 15%, 2030 он гэхэд 20%-аар тус тус буулгахаар төлөвлөсөн байна. Одоогийн байдлаар нүүрс болон газрын тосыг байгалийн хийгээр орлуулах, 2020 он гэхэд нийт эрчим хүчний хэрэглээний 10%-д хүргэх зорилтыг дэвшүүлсэн байна.

БНХАУ-ын хувьд суурь хэрэглэгдэхүүний үнэ тариф (цахилгаан, байгалийн хий, ус зэрэг)-ыг Засгийн газраас баримталж буй бодлогод тулгуурлан муж, хэрэглэгчийн ангилал тус бүрээр тогтоодог байна. Муж болон орон нутгийн эрх барих байгууллагууд нь суурь хэрэглэгдэхүүний үнэ тарифт нөлөөлж, өөрсдийн нутаг дэвсгэр дээр үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, компаниудыг татах зэрэг таатай орчин бүрдүүлэх боломжтой байдаг байна. Хятадын эрчим хүчний үнэ нь зах зээлийн үнээс ялимгүй доогуур байдаг ба Засгийн газар нь суурь хэрэглэгдэхүүний үнэ тарифын бодлогоор дамжуулан тодорхой аж үйлдвэрүүдийг дэмжих, эсхүл хязгаарлах, мөн сүүлийн жилүүдээс эрчим хүч болон байгалийн нөөц баялгийг хэмнэхэд чиглүүлж байна.

Суурь хэрэглэгдэхүүний үнэ тарифыг төрөөс тогтоох/тохируулах нь дэлхийд түгээмэл тархсан практик юм. Хэдийгээр улс бүр төдийгүй нэг улс дотроо үнэ, тариф тогтоох аргачлал нь ялгаатай байдаг боловч зохицуулагч байгууллагууд нь суурь хэрэглэгдэхүүний үнэ тарифыг тогтоохдоо түгээгч компаниудад алдагдалгүй, эцсийн хэрэглэгчдэд хэт өндөр буюу дарамтгүй байх гол зарчмыг баримталж байна.

Хятадын суурь хэрэглэгдэхүүний үнэ тарифыг Үндэсний хөгжил, шинэтгэлийн хорооны (ҮХШХ) Үнийн хэлтсээс (National Development and Reform Commission, Price Department) муж болон эцсийн хэрэглэгчдийн ангилалд тохируулан тогтоодог байна. Түүнчлэн төв, муж болон орон нутгийн байгууллагууд, үүнд Улсын эрчим хүчний зохицуулах хороо, орон нутгийн үнийн хороод нь ҮХШХ-д үнийн асуудлаар зөвлөх эрхтэй байна.

Баримталж буй бодлого	Хэрэгжих түвшин	Хууль, эрх зүйн акт
Суурь хэрэглэгдэхүүний үнэ тариф		
ҮХШХ-ны Үнийн хэлтэс нь	Төв Засгийн газар, муж болон орон нутгийн удирдлагууд нь үнэ тогтоох эрхтэй	1996 Цахилгаан эрчим хүчний тухай хууль
Цахилгаан		
Өөрсдийн нутаг дэвсгэр дээр үйлдвэрлэл хөгжүүлэх, татах зорилгоор орон нутгийн удирдлагууд ялгавартай, эсхүл харилцан тохиролцон цахилгааны үнэ тарифыг тогтоодог	Муж, орон нутгийн удирдлагууд	Албан ёсны бодлого байхгүй, хөнгөлөлт, дэмжлэгийг харилцан тохиролцсоны үндсэн дээр үзүүлдэг
Зарим үйлдвэрлэлийг хязгаарлах хүрээнд суурь хэрэглэгдэхүүний үнэ тарифыг нэмэгдүүлсэн	Төв Засгийн газар	2004 оны эрчим хүч их зарцуулдаг үйлдвэрлэлд эрчим хүчний үнэ тарифыг ялгавартай тогтоох тухай
Ус		
Үйлдвэрлэгч компаниуд ус болон цахилгааны үнэ тариф, хөдөө аж ахуйн хэрэгцээний усны үнэ тарифыг ялгавартай тогтоосон	Муж, орон нутгийн удирдлагууд	2002 Усны тухай хууль
Бусад салбарт чиглэсэн бодлогууд		
ҮХШХ-ны Үнийн хэлтсээс эцсийн хэрэглэгч нарт хүрэх үнэ тарифыг байгалийн хий, түлш зэрэг бусад байгалийн нөөц, түүхий эдийн үнэд үндэслэн тогтооно	Төв Засгийн газар	Байгалийн хийг ҮХШХ-ны эрчим хүч хариуцсан байгууллага хариуцна
Үйлдвэрлэгч компаниуд ус болон цахилгааны үнэ тарифыг ялгавартай тогтоосон, хөдөө аж үйлдвэрийн хэрэгцээний усны үнэ тарифыг ялгавартай тогтоосон	Ихэвчлэн орон нутгийн удирдлагууд	Ихэвчлэн албан ёсны баримталж буй бодлого байхгүй, голчлон харилцан тохиролцсоны үндсэн дээр хөнгөлөлт, дэмжлэг үзүүлнэ

Эх сурвалж: ЭЗХАХБ, ОУЭХА

Цахилгаан:

ҮХШХ-ны харьяа Үнийн хэлтэс нь үйлдвэрлэл болон өрхийн хэрэглээний эрчим хүчний үнэ тарифыг тогтоодог бол, муж болон орон нутгийн байгууллагууд нь мөн үнийн бодлогод нөлөөлдөг байна. ҮХШХ болон Үндэсний Эрчим хүчний Газар⁶ нь улсын эрчим хүчний болон үйлдвэрлэлийн бодлогыг тодорхойлж, цахилгааны үнийг тогтоож, ҮХШХ-ны Үнийн хяналтын хэлтэс нь Хятадын үнийн бодлогод хяналт тавих үүрэгтэй.

2008 онд улсын хэмжээнд эрчим хүчний нэгдсэн бодлогоор хангах зорилго бүхий Үндэсний Эрчим хүчний Агентлаг байгуулагдсан бөгөөд эрчим хүчний хөгжлийн төсөл мөн үйлдвэрлэлийн бодлого боловсруулах, эрчим хүчний

⁶ http://en.ndrc.gov.cn/mfod/200812/120081218_252224.html

салбарын бүтцийн шинэтгэл, эрчим хүчний салбарын удирдлага, үүнд /нүүрс, газрын тос, байгалийн хий, эрчим хүч цөмийн эрчим хүч гм/ шинэ сэргээгдэх эрчим хүч, эрчим хүч хэмнэх зэрэг чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг. 2003 онд байгуулагдсан цахилгаан эрчим хүчний салбарыг хянах зорилго бүхий бие даасан зохицуулах агентлагийн статустай Улсын Эрчим хүчний зохицуулах хороо /УЭХЗХ/-г 2013 онд ҮЭХА-тай нэгтгэх шийдвэр гаргасан.

БНХАУ-ын цахилгаан эрчим хүчний салбар нь Бүх Хятадын Ардын Төлөөлөгчдийн Их Хурлаас баталсан 12 дахь 5 жилийн төлөвлөгөөнд заасны дагуу эрчим хүчний цэвэр эх үүсвэрийн тогтвортой өсөлтөд чиглэгдэж байна. Эрчим хүчний салбарт хамаарах стратегийн хөрөнгө оруулалтын 7 чиглэлийн 3-т нь цэвэр эрчим хүч, эрчим хүчний хэмнэлт болон цахилгаан авто машины үйлдвэрлэл орсон байна.

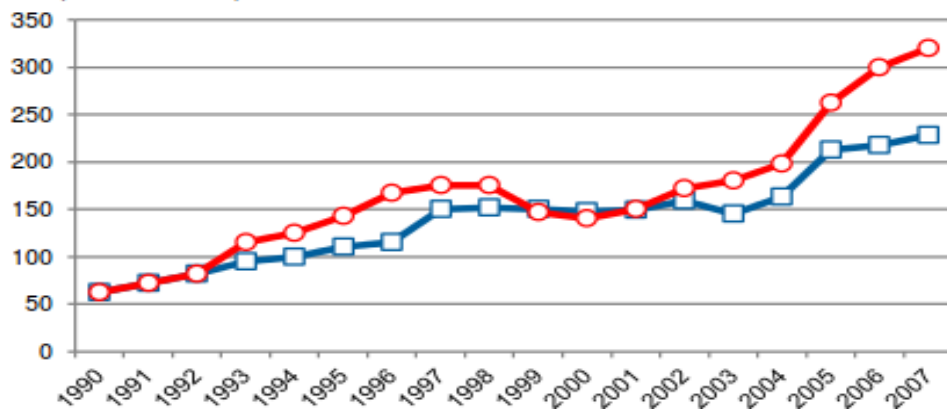
2013 оны Хятадын эрчим хүчний тайланд хятадын эрчим хүч дараах эх үүсвэртэй гэж дурджээ. Үүнд:

- Чулуужсан түлш: 78% (Үүнд нүүрс, газрын тос болон байгалийн хийн эрчим хүч орж байна.)
- Цөмийн эрчим хүч: 2%
- Сэргээгдэх эрчим хүч: 20% (Үүнд салхи, нар, ус болон биомассын эрчим хүч орж байна.)
- Цахилгааны үнэ, тариф

БНХАУ-ын 1996 оны Цахилгаан эрчим хүчний тухай хуульд цахилгааны үнийг төрөөс тогтоох, цахилгаан үйлдвэрлэгч нарт алдагдалгүй байх, зардлаа нөхдөг байх зэрэг зарчмыг баримтлан цахилгааны үнэ тарифыг тогтоохоор тусгасан байна. Хятадын цахилгааны үйлдвэрлэл нь таван том төрийн мэдлийн цахилгаан үйлдвэрлэгч компани болон олон тооны хувийн хэвшлийн цахилгаан үйлдвэрлэгч нараас бүрдэж байна. Цахилгаан дамжуулах болон түгээх асуудлыг улс орны хэмжээнд Улсын Цахилгаан дамжуулах компани хариуцдаг бол Хятадын Өмнөдийн Цахилгаан дамжуулах компани нь өмнөдийн 5 мужийн цахилгаан хангамжийг хариуцдаг байна.

Эцсийн хэрэглэгч нарт хүрэх үнийг 1960-аад онд боловсруулсан аргачлал ашиглан тооцдог бөгөөд тус тогтолцоонд 8 ангиллын эцсийн хэрэглэгч байх бөгөөд ангилал тус бүр 3 хэрэглээний хэмжээтэй, ингэснээр нийт 24 эцсийн хэрэглэгчтэй байна. 2005 онд ҮХШХ-ноос гаргасан бодлогын өөрчлөлтийн хүрээнд цахилгааны үнэ, тарифыг түүхий эдийн үнэтэй уялдуулан тогтоохоор заажээ. /Үүнд зөвхөн нүүрс хамаарна./

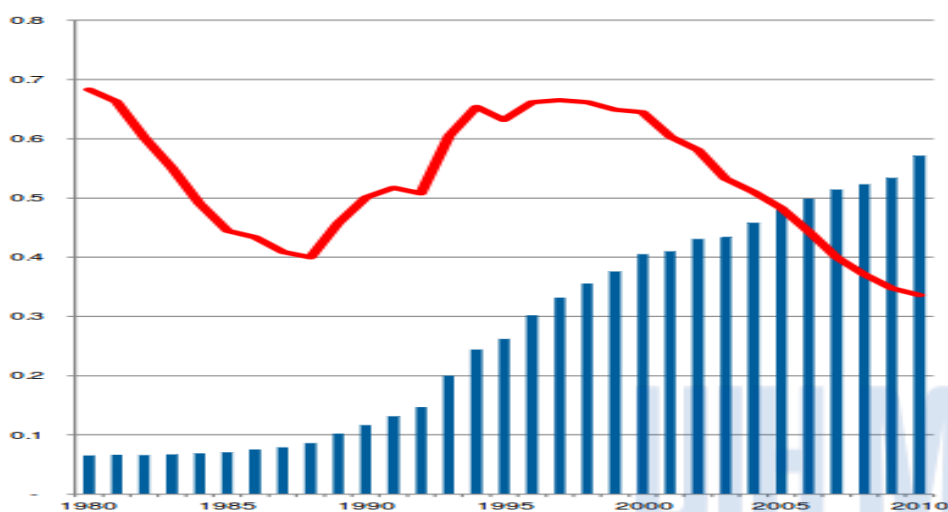
Эрчим хүч үйлдвэрлэхэд ашиглаж буй нүүрсний дундаж үнэ
юань/тонн

----- Эрчим хүч үйлдвэрлэхэд ашиглаж буй нүүрсний гэрээний үнэ

—— Эрчим хүч үйлдвэрлэхэд ашиглаж буй нүүрсний зах зээлийн үнэ

Цахилгааны жижиглэнгийн дундаж үнэ (1980-2010)
юань/кВ

—— Цахилгааны жижиглэнгийн дундаж үнэ / юань/

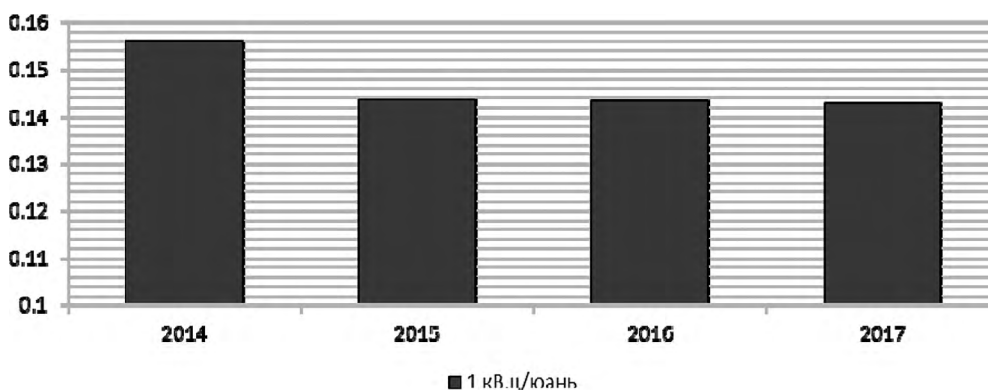
—— Цахилгааны жижиглэнгийн дундаж үнэ /2005 юань/

• Цахилгааны үнэ, тарифын цаашдын төлөв хандлага

2015 оны 3-р сараас эхлэн Хятад Улс эрчим хүчний салбараа шинэчлэх бодлого боловсруулж Бодлогын баримт бичиг №9-ийг танилцуулсан. Тус бодлогын хүрээнд цахилгааны үнэ тогтоох, дамжуулах, түгээх, цахилгааны худалдаа болон холбогдох салбарын 4 дахь удаагийн шинэтгэл явагдсан. Бодлогын баримт бичиг №9-д дамжуулах болон түгээлтийн үнэ тарифыг ялгаатай тогтоох бөгөөд мөн жижиглэнгийн үнэ тогтоохдоо “өртөг дээр нэмэх нь боломжит ашиг” гэх зарчмыг баримтлах юм.

2015 оны 1-р сарын 1-ний өдрөөс эхлэн БНХАУ цахилгааны үнэ тооцох шинэ тогтолцоог нэвтрүүлсэн бөгөөд тус бодлогын хүрээнд Шеньжень хотоос эхлэн 2015 онд 1 кВ.ц нь 0.1435 юань /2014 онд 0.1558 юань/, 2017 онд 0.1433 юань, 2018 онд 0.1428 юань байхаар тогтоосон байна. Энэхүү тогтолцоогоо улс орон даяар нэвтрүүлэхээс өмнө Өвөр Монголд туршилтын журмаар нэвтрүүлэхээр шийдвэрлэсэн байна.

Харин Бодлогын баримт бичиг батлагдсанаар дээрх туршилтын тогтолцооны хамрах хүрээг өргөжүүлж Аньхуй, Хүбей, Ниншя болон Юннань мужуудыг нэмж, туршилтад хамрагдах нийт мужийн тоог 6 болгосон байна.

Шинэчилсэн бодлогын хүрээнд цахилгаан дамжуулах болон түгээх тариф, айл өрхийн цахилгааны тарифаас бусад цахилгаан үйлдвэрлэх болон жижиглэнгийн үнийг чөлөөлөх юм. Цахилгаан үйлдвэрлэгчид нь томоохон хэрэглэгч болон борлуулагч нартай гэрээ байгуулан, зах зээлийн өрсөлдөөний журмаар үнэ тогтоох эрхтэй болох юм. Түүнчлэн, тус шинэтгэлийн хүрээнд хэрэглэгчдийн ангилалд үзүүлдэг хөнгөлөлтийг аажмаар шинэчлэн тогтоох юм.

Шинэтгэлийн хүрээнд чулуужсан түлшнээс аажмаар сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэр лүү шилжих бодлогыг баримталж байгаа бөгөөд 2013 оноос хойш ҮХШХ-ноос баталсан “Нарны эрчим хүчний үйлдвэрлэлд олгох хөнгөлөлт”-ийг нэг кВ.ц-т 0.42 юань байхаар тогтоосон бөгөөд орон нутгийн хэмжээнд хөнгөлөлтийн төлөвлөгөөнүүд боловсруулан хэрэгжүүлсэн байна.

• Татвар

Хятадад цахилгаан эрчим хүчний компаниудад 25%-ийн ААНОАТ ногдуулдаг. Баруун Хятадын нутаг дэвсгэрт байрлах усан цахилгаан станц, атомын цахилгаан станц болон шинэ эрчим хүчний цахилгаан станц барих, үйл ажиллагаа явуулах зэрэгт дээрх татварыг 15% болгон хөнгөлжээ.

Энгийн НӨАТ төлөгч статустай цахилгаан эрчим хүчний компаниудад 17%-ийн НӨАТ ногдуулдаг. Байгальд ээлтэй цахилгаан эрчим хүчний компаниуд, түүнчлэн эрчим хүчний хэмнэлттэй компаниудад НӨАТ-ын буцаан олголт олгоно. Хог хаягдал шатааж эрчим хүч үйлдвэрлэгчдэд татварын бүрэн буцаалт олгоно. Нүүрс, нүүрсний шлам, шатдаг занар, болон салхи зэргээс гаргаж авсан цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэгчид үйл ажиллагаа явуулж эхэлсэн сараас эхлэн 15 жилийн хугацаанд НӨАТ-ын 50 хувийн буцаан олголтыг олгоно.

Байгалийн хийн үнэ тариф
(2011 оны байдлаар)

Хот	Муж	Арилжааны		Үйлдвэрлэлийн	
		2011 юань/ м3	2011 юань/ кг нүүрсэнд ногдох үнэ	2011 юань/ м3	2011 юань/ кг нүүрсэнд ногдох үнэ
Бээжин	-	2.84	2.14	2.84	2.14
Тяньжинь	-	2.80	2.11	2.80	2.11
Шижажуан	Хөбэй	2.95	2.22	2.95	2.22
Хөх хот	Өвөр Монгол	3.56	2.68	2.00	1.50
Шеньян	Ляонин	3.90	2.93	3.90	2.93
Чангчүнь	Гирин	3.20	2.41	3.20	2.41
Харбин	Хармөрөн	3.00	2.26	2.90	2.18
Шанхай	-	3.69	2.77	3.29	2.47
Наньжин	Жянсү	2.95	2.22	2.95	2.22
Ханжоу	Жөжян	3.50	2.63	3.50	2.63
Нинбо	Жөжян	3.40	2.56	3.40	2.56
Хөфей	Аньхуй	3.58	2.69	2.48	1.86
Шиаман	Фүжань	4.20	3.16	3.81	2.86
Жинань	Шаньдун	3.61	2.71	3.61	2.71
Чиндао	Шаньдун	3.60	2.71	3.60	2.71
Жөнжоу	Хөнань	3.16	2.38	2.86	2.15
Үхань	Хүбей	3.68	2.77	3.00	2.26
Чанша	Хүнань	3.00	2.26	3.00	2.26
Наньнин	Гуанши	5.73	4.31	4.60	3.46
Хайкоу	Хайнан	3.73	2.80	3.30	2.48
Чунчин	-	2.29	1.72	2.24	1.68
Чөндү	Сычуань	2.20	1.65	2.20	1.65
Шиань	Шэньси	2.60	1.73	2.30	1.73
Ланьжоу	Ганьсү	2.17	1.63	1.90	1.43
Шинин	Хөхнуур	2.07	1.56	1.70	1.28
Юнчуан	Хөхнуур	1.98	1.49	1.38	1.04
Өрөмч	Шиньжян	2.11	1.59	2.11	1.59

*Томоохон муж болон хотууд дахь бензин болон дизель түлшний үнийн
дээд хэмжээ
(2012 оны байдлаар)*

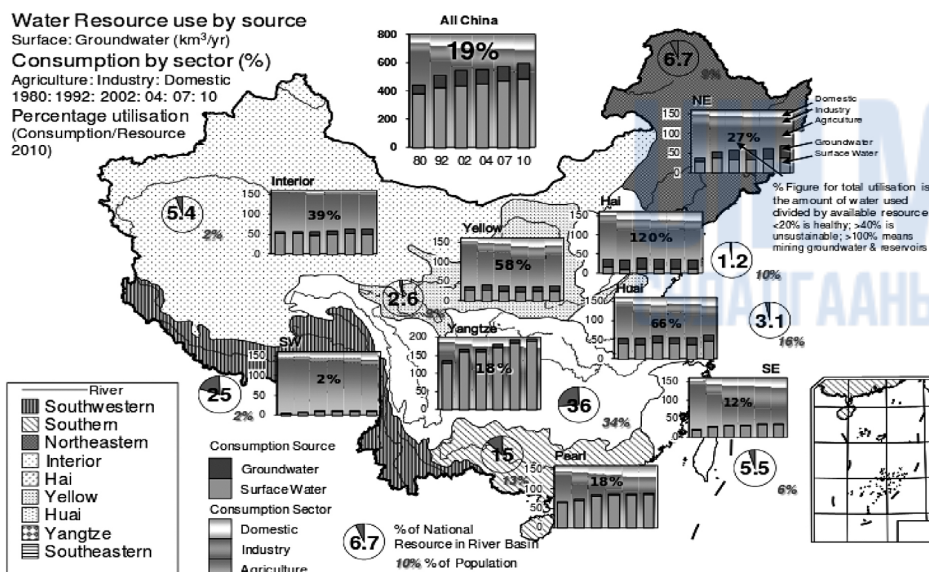
Муж	Бензин 90		Дизель	
	Юань/ тонн	Юань/ тонн нүүрсэнд ногдох үнэ	Юань/тонн	Юань/ тонн нүүрсэнд ногдох үнэ
Бээжин	-	-	9,600	6,588
Тяньжинь	9,935	6,752	9,085	6,235
Хөбей	9,935	6,752	9,085	6,235
Шаньси	10,005	6,800	9,140	6,273
Ляонин	9,935	6,752	9,085	6,235
Гирин	9,935	6,752	9,085	6,235
Хармөрөн	9,935	6,752	9,085	6,235
Шанхай	-	-	9,570	6,568
Жяньсү	9,990	6,789	9,125	6,262
Жөжян	9,990	6,789	9,140	6,273
Аньхуй	9,985	6,786	9,135	6,269
Шаньдун	9,945	6,759	9,095	6,242
Хүбэй	9,960	6,769	9,110	6,252
Хүнаны	10,000	6,796	9,170	6,293
Хөнань	9,955	6,766	9,105	6,249
Хайнань	10,080	6,851	9,220	6,328
Чунчин	10,150	6,898	9,295	6,379
Гуандун	10,015	6,806	9,155	6,283
Гуаньши	10,080	6,851	9,220	6,328
Нинся	9,940	6,755	9,085	6,235
Ганьсү	9,920	6,742	9,105	6,249
Шиньжань	9,715	6,603	8,980	6,163
Хот	Бензин		Дизель	
	Юань/ тонн	Юань/ тонн нүүрсэнд ногдох үнэ	Юань/тонн	Юань/ тонн нүүрсэнд ногдох үнэ
Хөх хот	9,950	6,762	9,100	6,245
Фүжоу	9,950	6,789	9,130	6,266
Наньчан	9,955	6,766	9,105	6,249
Чөндү	10,155	6,902	9,320	6,396
Гуйян	10,115	6,874	9,245	6,345
Куньмин	10,145	6,895	9,275	6,365
Шиань	9,920	6,742	9,095	6,242
Шинин	9,900	6,728	9,130	6,266

Усан хангамж:

БНХАУ-д усны салбартай хамаарал бүхий төрийн байгууллагууд нь дараах чиг үүрэгтэй оролцож байна.

Төрийн зөвлөл	Тогтоол шийдвэрийн хэрэгжилт, яам агентлагуудын хоорондын уялдаа холбоог хангах
Усны нөөцийн яам	Усны нөөц, усны нөөцийн хамгааллын бодлого, усны зориулалтын бүсчлэл, гол, мөрөн, нуурын усны чанарт хяналт тавих, ус олборлох зөвшөөрөл олгох, усны үнэ тарифын санал гаргана
Байгаль орчин хамгааллын яам	Усны бохирдлын тухай хууль тогтоомж, стандартын хэрэгжилт, хяналт, усны бүсчлэл, усны чанарын хяналт
Үндэсний хөгжил, шинэтгэлийн хороо	Орчны бохирдлын менежмент, бохир ус цэвэрлэх үнэ тарифын бодлого, усны үнэ тарифын бодлого, бохир усны гарц болон цэвэрлэгээнд нөлөөлөх аж үйлдвэрийн бодлого
Сангийн яам	Орчны бохирдлын менежмент, бохир ус цэвэрлэх үнэ тариф, усны нөөцийн үнэ тарифын бодлого
Орон сууц, хот болон хөдөөгийн хөгжлийн яам	Хот суурингийн усан хангамж, бохир ус цэвэрлэгээ
Хөдөө аж ахуйн яам	Хөдөө орон нутаг болон хөдөө аж ахуйн усны хэрэглээ, хөдөө аж ахуйн химийн бодисоос үүдэлтэй бохирдол
Газар болон нөөц баялгийн яам	Байгалийн нөөц, газар ашиглалтын төлөвлөгөө
Төрийн ойн газар	Ойн нөөц ашиглан усны нөөц бүрдүүлэх
Тээврийн яам	Усан тээвэр болон усны бохирдлын хяналт
Улсын далайн газар	Далай орчмын ашиглалтын удирдлага, далайн экосистемийн хамгаалал
БХАТИХ	Хууль эрх зүйн орчин бүрдүүлэх, хяналт тавих

Усны нөөцийн хэрэглээ
(усны сав газар, салбар, эх үүсвэрээр)

- Бодлого, хууль эрх зүйн орчин

Хятадын усны аюулгүй байдал, усны хомсдол, усны бохирдол болон үерийн асуудал зэрэг нь сүүлийн жилүүдэд улс орны хэмжээнд томоохон асуудлын нэг болж байгаа. Цэвэр ус нь Хятадын тогтвортой хөгжлийг хангах гол нөөцийн нэгээр зүй ёсоор тооцогдож байгаа боловч өсөн нэмэгдэж буй эрэлт, бохирдол зэргээс үүдэн хомсдож, эдийн засаг болон экологийн үүднээс усны нөөцөө зүй зохистой хэрэглэх шаардлагыг бий болгож байна. Засгийн газар нь усны дэд бүтцийг хөгжүүлэх, усны хэрэглээ болон усны хангамж зэрэг асуудлаар тодорхой бодлого, хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр боловсруулах зэргээр ажиллаж байна.

Дээрх бодлогын хүрээнд хувийн секторын хөрөнгө оруулалтыг байгаль орчин, хөдөө аж ахуй, хот болон үйлдвэрлэлийн усны хангамж зэрэг усны дэд бүтцийн хөгжилд төвлөрүүлэхээр зорьж байна.

2011 оны 11-р сард Төрийн зөвлөлөөс Усны нөөцийн шинэтгэл болон хөгжлийн бодлогын баримт бичиг №1-ийг баталсан. Энэхүү бодлого нь усны нөөцийн шинэтгэл болон хөрөнгө оруулалт, үерээс хамгаалах дэд бүтэц, усны үнэ тариф болон институцийн шинэтгэл зэргийн 10 жилийн хөтөлбөрт тусгагдсан байна. 2011 оноос хойш тус хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой удирдамж болон тогтоол журмуудыг боловсруулж баталсан бөгөөд тэдгээр нь 12 дахь 5 жилийн төлөвлөгөөнд орсон байна.

2011-2016 онд хэрэгжих 12 дахь 5 жилийн төлөвлөгөөнд Засгийн газар нь агаар болон усны бохирдолд 3.7 их наяд юань (447 тэрбум евро), эрчим хүчний хэмнэлт болон сэргээгдэх эрчим хүчид 4.1 их наяд юань (497 тэрбум евро) зарцуулахаар тус тус төсөвлөсөн байна.

Далайн эргийн бүсэд байрлах болон нэгдүгээр шатлалын /Бээжин, Шанхай, Гуанжоу, Шеньжень/ хотуудад байрлах үйлдвэрүүдийг нүүлгэх, мөн шинээр байгуулагдах үйлдвэрүүдэд хийх байгаль орчны нөлөөллийн шинжилгээ нь одоо мөрдөгдөж байгаасаа хүндрэх хандлагатай байна.

12 дахь 5 жилийн төлөвлөгөөнд усны асуудал нь “2011-2015 онд Хятадын Усны төлөвлөгөө” гэж анх удаагаа тусдаа бүлэг болон орсон байна. Тус төлөвлөгөөний дагуу 2015 он гэхэд дараах голлох үр дүнд хүрсэн байна:

- Төвлөрсөн усан хангамжид холбогдсон хөдөөгийн хүн амыг 64%-аас 80% болгон нэмэгдүүлэх, хөдөө орон нутгийн 300 сая иргэдийн усны аюулгүй байдлыг хангах.
- Төвлөрсөн усан хангамжид холбогдсон хот суурин газрын хүн ам 95%-аас багагүй байх.
- 635 км дотор улсын усны хэрэглээг хянах.
- ДНБ-ний нэгжид ногдох үйлдвэрийн усны хэрэглээг 2010 онтой харьцуулахад 30%-аар бууруулах.
- Хот суурин газрын бохир усны 85%-ийг цэвэрлэх бөгөөд цэвэрлэсэн усны 20%-ийг дахин хэрэглэнэ.
- 12-р 5 жилийн төлөвлөгөөнд бохир ус цэвэрлэх, усны хангамж болон ус давсгүйжүүлэх дэд бүтэц, ус болон бохир ус цэвэрлэх шинэ технологийг дэмжиж ажиллахад чиглэгдэж байна.

- Усны үнэ тариф

Хятадын усны үнэ тарифыг холбогдох хууль тогтоомжид зардлаа нөхөх хэмжээнд байна гэж заасан байдаг ч маш хямд байсаар ирсэн. Мөрдөгдөж буй үнэ тариф нь усан хангамж, ариутгах болон байгаль орчин хамгаалах дэд бүтцээр хангахад хүрэлцэхгүй байгаа нь Хятадын усны салбарыг төр засгийн татаасаас ихээхэн хамааралтай болгож байна.

Усны үнэ тариф нь усан хангамжийн төлбөр, бохир усны төлбөр болон усны нөөц ашигласны төлбөр гэх гурван бүрэлдэхүүнтэй. Бохир усны төлбөрийг үйлчилгээ үзүүлэхэд шаардагдах хөрөнгийг бий болгохын тулд ямарваа нэгэн цэвэрлэх үйлчилгээ үзүүлээгүй байсан ч ногдуулдаг.

Хот суурингийн өрхийн усны үнэ тариф 2001-2007 оны хооронд огцом өссөн бол түүнээс хойш харьцангуй тогтмол буюу 1 м³-д 3 юань, үүнээс 0.81 юань бохир усны төлбөрт тооцогдож байгаа нь олон улсын түвшний зөвхөн 20%-тай тэнцэж, өрхийн орлогын 1%-аас бага байгаа нь усны ядууралд тооцогдох 5%-аас хамаагүй бага үзүүлэлт юм.

Хот суурин газруудын хувьд усны тарифыг өсөн нэмэгдүүлж ирсэн бөгөөд үнэ тарифын хэмжээний хувьд айл өрх, ААН, үйлчилгээний салбар, үйлдвэрлэлийн салбар, аялал жуулчлал гэх дарааллаар нэмэгддэг бөгөөд айл өрхийн тариф нь хамгийн өндөр тарифынхаа 25%-тай тэнцэж байна. Үйлдвэрлэлийн хэрэглэгч нар нь 1 м³-д 5-10 юань төлж байгаа боловч томоохон хэрэглэгчид нийлүүлэгчтэйгээ харилцан тохиролцож түүнээс бага үнээр худалдан авах боломжтой байдаг.

Сүүлийн жилүүдэд усны үнэ тарифыг шат дараатайгаар нэмж байгаа бөгөөд цаашид мөн нэмэх төлөвтэй байна. 2012-2014 онд боловсруулсан баримт бичгүүдэд усны нөөц ашигласны төлбөрийг нэмэхээр тусгасан бөгөөд гүний болон гадаргуун усны хувьд ялгаатай тариф тогтоох, гүний усыг хэмнэх зэрэг бодлогууд тусгагдсан байна. Түүнчлэн, хойд бүс зэрэг усны хомсдолтой бүсэд усны тарифыг өндөр тогтоохоор шийдвэрлэсэн байна. /Бээжингийн гадаргуун болон гүний усны тарифыг 1 м³-д 1.6, 4 юань болгон тус тус нэмсэн бол ядуу болон усны нөөц ихтэй бүсүүдэд 1м³-д 0.1 -0.2 юань байна./

2.2 БНСУ-ЫН ТУРШЛАГА

- Эрчим хүчний эх үүсвэр, зах зээлийн бүтэц

Солонгос Улс ашигт малтмалын бараг нөөцгүй орон бөгөөд хэрэгцээт чулуужсан түлшээ (нүүрс, газрын тос болон байгалийн хий) бараг бүгдийг (99%) нь импортолдог.⁷ Тус улс хийн импортлогчоор дэлхийд 2 дугаарт, газрын тосны импортоор 5 дугаарт жагсдаг.

Солонгос Улс үндсэндээ чулуужсан түлшний эрчим хүчээс хамааралтай бөгөөд нийт энергийн хэрэгцээний 37%-ийг нефтис, 29%-ийг нүүрснээс, 17%-ийг байгалийн хийнээс гарган авч байна. Цөмийн эрчим хүч 15%-ийг эзэлдэг бол үлдсэн 2%-ийг сэргээгдэх эрчим хүч эзэлдэг.

⁷ Солонгос: Улсын ерөнхий байдал-KOREA: COUNTRY OVERVIEW [ftp://ftp.oecd.org/FFS2015/KOR_country%20overview.pdf](http://ftp.oecd.org/FFS2015/KOR_country%20overview.pdf)

Солонгост эрчим хүчний аж үйлдвэрийн дийлэнх нь төрийн өмчлөлд байдаг бол газрын тосны олборлолт болон нүүрсний уурхайн ихэнх нь хувьчлагдсан байдаг. Харин хий, цахилгаан болон дүүргийн дулаан хангамж үндсэндээ нийтийн өмч юм. Төрийн өмчийн KNOС (Korea National Oil Corporation) корпораци нь Солонгосын нефтийн стратегийн ордуудыг өмчлөн газрын тос болон байгалийн хийн эрэл хайгуул, олборлолт, ашиглалтыг өөрийн нутаг болон гадаад улс оронд хариуцдаг. Харин хувийн компаниуд нь баяжуулах, бөөний импорт, түгээх болон жижиглэн худалдаалахад давамгайлдаг. Том компаниуд гэвэл SK, GS Caltex, S-Oil, Hyundai Oil Bank зэргийг нэрлэж болно.

Чулуун нүүрсний 8 уурхайн 5 нь хувийн өмчийнх бол гурав нь төрийн өмчтэй KCC (Korea Coal Corporation)-ийн мэдэлд байдаг. Хувийн хэвшил болон бусад төрийн өмчтэй компаниуд дэлхийн зах зээл дээрээс хэрэгцээт нүүрсийг импортлох ажил эрхэлдэг. Ингэхдээ ихэвчлэн дунд болон урт хугацааны гэрээг ашигладаг.

Төрийн өмчийн болон удирдлага бүхий KOGAS (Korea Gas Corporation) нь байгалийн хийн импортод монополь байдалтай бөгөөд дамжуулах болон бөөний худалдаагаар хангадаг. Жижиглэнгийн худалдааг нь 30 гаруй хотын компаниуд хариуцдаг байна.

Солонгосын цахилгааны аж үйлдвэрийн салбарт 50%-ийн төрийн өмчлөл бүхий KEPCO (Korea Electric Power Corporation) давамгайлдаг. 2001 онд KEPCO-г 6 тусдаа цахилгаан станц болгон шинээр зохион байгуулсан байдаг. KHNP (Korea Hydro and Nuclear Power) нь улсынхаа АЦС (Атомын цахилгаан станц) болон УЦС (Усан цахилгаан станц)-уудыг эзэмшдэг бол бусад 5 нь ДЦС (Дулааны цахилгаан станц)-ууд юм. KEPCO нь мөн үндэсний хэмжээнд дамжуулах болон түгээх сүлжээг хариуцдаг. Түүнтэй зэрэгцүүлэн эрчим хүчний зах зээл буюу төрийн өмчийн KPX (Korea Power Exchange)-ийг байгуулсан байдаг.

Одоогийн байдлаар энэхүү 6 ЦС нь Солонгосын нийт эрчим хүчний хүчин чадлын 4/5-ийг гаргадаг бөгөөд үйлдвэрлэсэн эрчим хүчээ дан ганц KEPCO-д худалддаг байна. 5 ДЦС-ийг хувьчлах асуудал анх 2000-аад оны эхээр тавигдсан боловч одоо болтол шийдэгдээгүй хойшлогдсоор байна. KDHC (Korea District Heating Corporation) корпораци нь Солонгосын дулааны зах зээлийн 60% орчмыг хангадаг бол үлдсэн зах зээлийг 20 гаруй компани, түүний 15% орчим нь хувьчлагдсан, хангадаг.

- Үнэ, татвар болон дэмжлэг

Газрын тос болон битум нүүрсний бөөний худалдаа болон жижиглэнгийн үнэ үндсэндээ зохицуулалтгүй. Дотоодын үйлдвэрийн чулуун нүүрс болон шахмал түлшний бөөний үнийг Засгийн газар тогтоох ба ингэхдээ үр ашиггүй нүүрсний уурхайд дэмжлэг үзүүлж буй нөхөн олговор (субсид)-ын нэг хэлбэр юм. Хий болон дулааны үнийг MOCIE (Ministry of Commerce, Industry and Energy) яам шууд хянаж байдаг. MOCIE дотор бараг биеэ даасан KOREC (Korea Electricity Commission) хороо нь KPX-ийг зохицуулдаг бөгөөд цахилгааны эцсийн үнийг тогтоодог.

Солонгос нь түүхий нефть болон баяжуулсан бүтээгдэхүүнд импортын гаалийн татвар ногдуулдаг. Баяжуулсан бүтээгдэхүүний татварыг өндөр

байлгаж, Солонгосын дотоодын энэ төрлийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрүүдийг импортлогчдоос хамгаалдаг. Битум нүүрсний импорт мөн татвартай. Түлш болон эрчим хүчний үйлчилгээний борлуулалтанд жигд 10%-ийн НӨАТ (Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар) ногдуулдаг. Нефтийн бүтээгдэхүүн болон хийн борлуулалтанд орон сууц ч бай, албан байгууллага ч бай ялгалгүй онцгой (акциз) албан татвар ногдуулдаг; түлш тээвэрлэхэд ч мөн нэмэлт татвар (үүнд боловсролын татвар болон тээврийн бүлэг татвар-замын, эрчим хүчний, байгаль орчны г.м) ногдуулдаг.

Чулуужсан түлшний эрчим хүчний үйлдвэрлэлд засгийн газраас үзүүлдэг дэмжлэг нь голчлон нүүрсэнд хамаарна. Олон арван жилийн туршид чулуун нүүрс үйлдвэрлэгчдийг үнийн дэмжлэг, үндсэн хөрөнгө худалдан авалтын нөхөн олговор, эрэл хайгуулын нөхөн олговор болон ерөнхий шинжтэй дэмжлэгээр дэмжиж иржээ. Үнийн дэмжлэгийн бүтцийг 2010 онд шинэчлэн тогтоосон. Засгийн газар нь чулуун нүүрсний шахмал түлшний хувьд өөрийн өртгөөс доогуур үнийг тогтоож, үйлдвэрлэгчид зөрүүг нь олгох маягаар бага орлоготой иргэдээ хамгаалах бодлогыг хэрэгжүүлдэг байна.

Хэрэглэгчийг хамгаалах бодлого нь тодорхой хэрэглэгчийн хувьд төрөл бүрийн түлшний онцгой албан татварыг чөлөөлөх хэлбэрээр илэрдэг. Жишээлбэл, фермер, загасчлалын завь болон зарим төрлийн эргийн хүн тээврийн усан онгоцны хувьд нефтийн бүтээгдэхүүний борлуулалтанд ногдуулдаг олон албан татваруудаас чөлөөлдөг байна. Мөн чулуун нүүрс болон шахмал түлшний борлуулалтанд оногдуулдаг НӨАТ-аас чөлөөлдөг.

- Цахилгаан эрчим хүчний эрэлт, нийлүүлэлт

Солонгосын эрчим хүчний эх үүсвэрийг 2015 оны байдлаар ерөнхийдөө 3 хэсэгт хувааж болно.⁸ Үүнд:

- Нүүрс (39%, 205 Твтц)
- АТС (30%, 154 Твтц)
- Хий (22%, 115 Твтц)

Нүүрс, байгалийн хийн цахилгаан үйлдвэрлэлт 2005 онтой харьцуулахад хоёр дахин нэмэгдсэн байна.

- Цахилгааны зах зээл

Жижиглэнгийн зах зээлд КЕРСО нь цорын ганц цахилгааны нийлүүлэгч юм. Эцсийн хэрэглэгчид хүрэх цахилгааны үнэ 2 хэсгээс бүрдэнэ. Үүнд: суурь үнэ (айл өрх тус бүрт оролтын тоо юм уу хүчин чадлаар) ба хөдөлмөрийн үнэ (хэрэглээний хэмжээнд суурилсан).

КЕРСО корпорацийн салбаруудын жижиглэнгийн үнэ мөн 2 хэсгээс бүрдэнэ. Үүнд: эрчим хүчний зардал (түлшний зардал багтаагүй эрчим хүчний тогтмол болон хувьсах зардал) ба түлшний зардал. Эрчим хүчний зардлыг KOREC баталж өгдөг бол түлшний зардал нь дэлхийн зах зээлийн үнээс хамааран 2 сар тутам автоматаар өөрчлөгдөж байдаг. Гэвч КЕРСО болон түүний салбар компаниуд түлшний зардлаа төлж чадахгүй байсан учир засгийн газар энэхүү

⁸ Цахилгааны эрчимт аж үйлдвэрийн эрчим хүчний зардал: Олон улсын харьцуулалт-Electricity Costs of Energy Intensive Industries: An International Comparison, 2015, Fraunhofer ISI <http://www.ecofys.com/files/files/ecofys-fraunhoferisi-2015-electricity-costs-of-energy-intensive-industries.pdf>

зохицуулалтаа цуцлахад хүрсэн. Гео-улстөрийн шалтгаанаар Солонгос нь бусад орны эрчим хүчний сүлжээнд холбогдоогүй болно.

- Цахилгаан борлуулах үнэ

Солонгосын цахилгааны зах зээл нь маш бага либералчлагдсан. Засгийн газар цахилгааны үнийг доогуур түвшинд тогтмол барьж, бүх хэрэглэгчийг цахилгаанаар жигд хангах бодлогыг баримталдаг. Үнэ өсгөх асуудлыг яамны түвшинд шийдвэрлэдэг. Гэвч энэ нь баталгаатай биш. Цахилгаан үйлдвэрлэх зардал өслөө гэхэд энэ нь эцсийн хэрэглэгчид шууд хүрдэггүй, харин засгийн газрын агентлагийн төсөвт тусгалаа олдог.

Аж ахуйн нэгж болон үйлчилгээний байгууллагууд (жигжиг дунд үйлдвэр), түүнчлэн аж үйлдвэрийн хувьд цахилгааны борлуулалтын үнэ ялгаатай шатлалтай байдаг. 2012 онд “жигжиг бизнес ба үйлчилгээ” (ЖБҮ)-ний салбар болон аж үйлдвэрийн газрын цахилгааны үнэ ялгаатай байсан бол 2013 оноос ижил болсон.

Цахилгааны үнэ нь хэрэглээ ба суурь үнээс бүрдэнэ. Суурь үнэ нь эрчим хүчний хангамжийн хэрэглээний бүлэг болон хүчдэлийн түвшин, улирлаас хамаардаг. 300 кВт хүртэл хүчин чадалтай хэрэглэгчийн ажлын үнэ 4.4 цент/кВтц (шилжилтийн улирал) буюу 7.9 цент/кВтц (зун) байдаг. 300 кВт-аас илүү хэрэглэгчийн хувьд 3.6 цент/кВтц (зун болон шилжилтийн улирал, оргил бус үе)-13.45 цент/кВтц (зуны оргил үе) хооронд байдаг. Холбосон хүчин чадал болон хүчдэлийн түвшингээс хамааран суурь үнэ нь 4.9-6.7 евро/кВт хооронд байна.

- Дамжуулах системийн зардал

Солонгосын цахилгааны зах зээл бага либералчлагдсан учир нийтийн аж ахуй ба шугам сүлжээний операторууд нь багцлагдсан байдаг. Шугам сүлжээний зардлыг цахилгааны тарифт багтаасан байдаг бөгөөд тусад нь жагсаадаггүй.

- Татвар шимтгэл

Солонгосын Засгийн газар нь эрдэм шинжилгээний ажил, эрчим хүч хэмнэлтийн арга аргачлал, сэргээгдэх эрчим хүчний дэмжлэгийн тариф болон салбарын бусад бодлогыг санхүүжүүлэхийн тулд “EPDIF” хэмээх нэмэлт төлбөрийг бий болгосон. Бүх хэрэглэгч цахилгааны үнийн дүнгийн 3.7%-тай тэнцэх энэхүү нэмэлт төлбөрийг төлдөг. Хөнгөлөлт чөлөөлөлт байхгүй. НӨАТ-ийн хэмжээ нь цахилгааны тарифийн 10%-тай тэнцэнэ. Мөн хөнгөлөлт чөлөөлөлт үгүй.

- Жижиглэнгийн тариф ба солбилцсон нөхөн олговор (субсид)

Ерөнхийдөө Солонгост хөдөө аж ахуй болон аж үйлдвэрийн салбар нь өөрийн өртгөөс доогуур үнээр цахилгаан хэрэглэдэг бол бусад хэрэглэгчид нь өртгөөс илүү үнэтэй цахилгаанаар хангагдана.⁹ Мөн шөнийн хэрэглээний тусгай хямдруулсан үнэ гэж бий. Энэ тариф нь цөмийн эрчим хүчний үйлдвэрлэж буй эрчим хүчний өртгийн түвшингээр хэмжигдэх ба шөнө дунд АЦС-ийн гаргаж буй цахилгааныг амины хэрэглээнд ашиглахыг дэмжих зорилготой юм.

⁹ Солонгосын цахилгаан эрчим хүч: Тайлан-Electricity in Korea: Paper 2011/SOM2/SYM/009 APEC, Seoul National University, 2011
http://mddb.apec.org/Documents/2011/SOM/SYM/11_som_sym1_009.pdf

Table 15.1: Trends in average prices (KRW) per kWh.

Year	Residential	Industrial	Agricultural	Total
1994	85.95	46.14	34.59	59.39
1995	86.47	47.14	36.17	61.28
1996	88.95	48.37	37.11	62.99
1997	92.05	49.86	38.96	65.26
1998	96.60	55.01	44.31	72.08
1999	96.41	54.78	44.04	71.59
2000	94.72	58.30	43.04	74.65
2001	91.57	61.56	43.51	77.06
2002	87.01	59.02	42.37	73.88
2003	88.00	60.30	43.45	74.68
2004	90.94	60.23	41.95	74.58
2005	91.07	60.25	41.67	74.46
2006	93.70	61.92	42.96	76.43
2007	94.78	64.56	42.45	77.85
2008	97.58	66.24	42.38	78.76

Source: KEPCO statistics 2010.

байгаа нь зардал мөн өссөнийг илтгэнэ. 2008 онд гэхэд KEPCO корпораци нь түлшний үнийн өсөлтөөс шалтгаалан 1 их наяд воны алдагдал хүлээсэн байдаг.

Энэхүү тарифын бүтэц нь Солонгосын хэмжээнд хэрэглээнээс хамаарсан солбицсон нөхөн олговрын системийг бий болгоход хүргэдэг.

Нэгдүгээрт, ахуйн болон аж ахуйн нэгжийн хэрэглэгчид нь хөдөө аж ахуй болон аж үйлдвэрийн салбарт субсид хийх бололцоо олгохын тулд илүү их үнэ төлдөг. Аж үйлдвэрийн хэрэглэгчид дангаар Солонгосын нийт цахилгааны хэрэглээний тэн хагасыг төлөөлдөг. Энэхүү солбицсон нөхөн олговрын тогтолцоо нь аж үйлдвэрийн салбарын цахилгааны хэрэглээг нэмэгдүүлэхэд урамшуулдаг бол бусад эдийн засгийн салбаруудыг эрчим хүч хэмнэх чиглэлд түлхэц үзүүлдэг. Энэ нь тус улсын экспортод чиглэсэн бодлогын үр дүн юм.

Хямд эрчим хүч Солонгосын экспорт давамгайлсан эдийн засагт мэдэгдэхүйц тус нэмэр болох нь дамжиггүй. Гэсэн хэдий ч зардлаа нөхөн төлөх чадваргүй үнэ бүхий хэт их эрчим хүч хэрэглэсэн аж үйлдвэрийг үржүүлэн олшруулах муу талтай.

Хоёрдугаарт, хотын хэрэглэгчид оролцуулсан зардлаасаа маш өндөр үнэ төлөхөд хүргэсэн. Энэ нь алслагдсан уулын бүс болон тусгаарлагдсан арал дээр оршин суугчид хотын хэрэглэгчтэй ижил үнэ төлөх боломжийг хангаж байгаа юм. Энд сонирхуулж тэмдэглэхэд, цахилгаанаас дутахгүй ач холбогдол бүхий цэвэр ус гэхэд бүс бүсээр ялгаатай үнэтэй байдаг. Энэ нь эрчим хүчний хангамж монополь байдаг бол усны хамгамж тусдаа орон нутгийн зохицуулалттай байдагтай ч холбоотой байж болох юм.

Гуравдугаарт, шөнийн хямдралтай тариф нь зөвхөн зөвшөөрөгдсөн халаалтын болон хөргөлтийн тоног төхөөрөмжид хамаардаг. Энэ хөтөлбөр нь АЦС-ийн үүсгэсэн шөнийн илүүдэл эрчим хүчийг ашиглах зорилготой юм. Тэрээр маш үр дүнтэй болох нь харагдсан.

Хүснэгтээр¹⁰ цахилгааны үнийн хандлагыг хэрэглээний бүлэг бүрээр харуулав. Жижиглэнгийн тариф нь хөрөнгө оруулалтын өгөөжиднийцүүлэнзохицуулагдсан бөгөөд өсөх хандлагатай байгаа нь ажиглагдана.

Хүснэгтэд агуулагдсан тоонууд нь зах зээлийн үнэ биш бөгөөд зохицуулагдсан тариф юм.

Тиймээс зах зээлд хийсэн шинэчлэл, өөрчлөлтийн үр дүн харагдахгүй. Үнэ тогтмол өссөн

¹⁰ Paper 2011/SOM2/SYM/009 APEC, Seoul National University, 201

2.3 ЭНЭТХЭГ УЛСЫН ТУРШЛАГА

Энэтхэг улс нь 1951 онд Анхны таван жилийн төлөвлөгөөгөө батлан хэрэгжүүлсэн бөгөөд өдгөө 12 дахь таван жилийн төлөвлөгөөг 2012-2017 оны хооронд хэрэгжүүлэхээр төлөвлөн ажиллаж байна. Тус таван жилийн төлөвлөгөөнөөс Энэтхэг улс үйлдвэрлэлийн салбарт ямар бодлого баримталж байгаа болон цаашдын чиг хандлага зэргийг судлан үзэв.

Тус улс сүүлийн хорин жилийн хугацаанд дэлхийн хамгийн хурдан хөгжиж буй эдийн засагтай орнуудын нэгт зүй ёсоор орох бөгөөд үүнд эдийн засгийн шинэчлэлийн бодлого ихээхэн нөлөөлж байна гэж тус баримт бичигт тусгажээ.¹¹

- Энэтхэгийн аж үйлдвэрийн бодлогын ерөнхий байдал:

“Үйлдвэрлэлийн бодлого”-ын үзэл баримтлал нь улс орон бүрт цаг хугацаа, нөхцөл байдлаас хамааран харилцан адилгүй байна. Энэтхэг улсын хувьд үйлдвэрлэлийн бүтээгдэхүүний квот, тусгай зөвшөөрөлд хяналт тавих нь үйлдвэрлэлийн хөгжлийг сааруулж байна гэж үзэн 12 дахь таван жилийн төлөвлөгөөнд үйлдвэрлэлийн салбар дахь татаас, дэмжлэгийн хөтөлбөрөөс гадна бодлогын дэмжлэг үзүүлэхийг тэргүүнд тавьсан байна.

1950-1980 онуудад Энэтхэг нь үйлдвэрлэлийн хөгжлийн төлөвлөлтийг 5 жилийн төлөвлөгөөний хүрээнд тодорхойлон, хэрэгжүүлж ирсэн. 1980-аад оноос энэхүү загвар өөрчлөгдөж, үйлдвэрлэлийн бодлого нь илүү прагматик шинжтэй болсон. Үндсэндээ үйлдвэр, аж ахуйн нэгж болгоноор орц, гарцыг төлөвлөдөг байсны оронд Засгийн газар үзүүлэлтүүдийг төлөвлөдөг болсон. Гэсэн хэдий ч, олон улсын стандартуудаар тогтоогддог маш өндөр тарифууд гэх мэт үйлдвэрлэлийн бодлогын хэрэглүүрүүд, портфайлын болон гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын хязгаарлалтуудыг үл орхин, төрийн бодлогодоо тусгасан. 1991 оны хямралаас үүдэлтэйгээр энэ загвар үндсээрээ өөрчлөгдсөн.

1991 оноос Энэтхэгийн эдийн засгийн хөгжил уламжлалт үйлдвэрлэлийн бодлогоос зах зээлийн баримжаатай, чөлөөт эдийн засгийн бодлогод шилжсэн. 1991 онд парламентаас “Үйлдвэрлэлийн бодлогын тунхаг”-ийг тогтоолоор батлан гаргасан бөгөөд уг бодлогын баримт бичигт засгийн газрын зүгээс үйлдвэрлэлийн салбарыг чөлөөлөх, дэмжих шат дараалсан арга хэмжээнүүдийг авахаар тусгасан. Ийнхүү үйлдвэрлэлийн салбарын бодлогогүй байх, зах зээлийн механизмд бүрэн хариуцуулан үлдээх болсон нь неолиберал нөлөөллийн улмаас ихээхэн шүүмжлэлтэй тулгарсан.

Тиймээс төрөөс аж үйлдвэрлэлийн чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх бодлогыг “дахин бодож үзэж”, улмаар 2011 онд Энэтхэгийн Засгийн газраас Үндэсний аж үйлдвэрийн бодлогыг баталсан ба уг бодлогын баримт бичигт ДНБ-нд “аж үйлдвэрийн салбарын эзлэх хувийг 25 хувьд хүргэх, мөн 2022 он гэхэд аж үйлдвэрийн салбарт 100 сая ажлын байрыг бий болгох” зорилтыг дэвшүүлсэн. Энэхүү бодлогын хүрээнд Үндэсний хөрөнгө оруулалт болон Аж үйлдвэрийн бүсүүдийг дэмжих, хөгжүүлэх чиглэл барьж байна.

¹¹ Twelfth Five Year Plan (2012–2017) Economic Sectors, Volume II

- Үйлдвэрлэлийн чиглэлээр баримталж буй өнөөгийн бодлого:
- Үндэсний аж үйлдвэрийн бодлого 2011¹²: Үндэсний аж үйлдвэрийн бодлого /National Manufacturing Policy (NMP)/ нь аж үйлдвэрийн салбарт тоон болон чанарын өөрчлөлтийг хийхэд чиглэсэн. Бодлого нь төрийн оролцоо, түншлэлд тулгуурлан аж үйлдвэрийн өсөлтийг хангах гол зарчмыг агуулсан байна. Төв засгийн газрын зүгээс бодлогын хүрээг тодорхойлж, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр дамжуулан санхүүгийн хэрэглүүрийг ашиглан аж үйлдвэрлэлийн хөгжлийг хангах чиглэлд түлхүү ажиллана.

Тус бодлогын баримт бичигт тусгаснаар үндэсний хөрөнгө оруулалт болон аж үйлдвэрийн бүсүүд нь бодлогын чухал арга хэрэгсэл, хэрэглүүр болох юм. Өөрөөр хэлбэл эдгээр бүсүүд нь том хэмжээний аж үйлдвэрийн хотхонууд байх бөгөөд дэд бүтцийг шийдвэрлэх, бүсийн газар ашиглалт, зохицуулалтыг хариуцах, цэвэрлэх байгууламж барих, эрчим хүчний хэмнэлттэй технологийг нэвтрүүлэх, шаардлагатай нийгмийн дэд бүтцийг бий болгох, бүсүүдийг хөгжүүлэх зэрэг асуудлыг төрөөс хариуцан хэрэгжүүлж, аж үйлдвэрлэлийн таатай орчин нөхцлийг бий болгох юм. Түүнчлэн аж үйлдвэрлэлийн коридорыг бий болгох төслүүдийг энэхүү бодлогын хүрээнд хэрэгжүүлэхээр тусгажээ.

Үндэсний аж үйлдвэрлэлийн бодлогод төлөвлөсний дагуу Засгийн газраас 2015 оны 11 дүгээр сарын 18-нд “Технологийн эзэмшил, хөгжлийн сан”-г /Technology Acquisition and Development Fund (TADF)/ байгуулсан ба цэвэр, ногоон технологийг худалдан авах, эзэмших, хөгжүүлэхтэй холбоотой санхүүжилтийг дэмжихээр тусгажээ. Тус сангаас байгаль орчны бохирдлыг багасгах, эрчим хүчний хэрэглээг бууруулах, ус хамгаалах, хэмнэлттэй зарцуулалт бүхий аж үйлдвэрлэлийн тоног төхөөрөмж /машин/ багаж хэрэгслийг төрөөс бодлогоор дэмжин, зохих хөнгөлөлт, чөлөөлөлт эдлүүлэхээр тусгасан ажээ.

- Үйлдвэрлэлийн дэд бүтцийн хөтөлбөрүүд: 2003 онд төр хувийн хэвшлийн түншлэлээр дамжуулан сонгогдсон кластер/байршлуудад чанартай дэд бүтцийг бий болгох замаар дотоодын үйлдвэрийн өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн Үйлдвэрлэлийн дэд бүтцийг сайжруулах төлөвлөгөөг /Industrial Infrastructure Upgradation Scheme (IIUS)/ баталж хэрэгжүүлсэн байна. Тус төлөвлөгөөг хэрэгжүүлсэнээс хойш 8 жилийн дараа буюу 2011 онд төлөвлөгөөнд үнэлгээ хийж, 2013 онд “Шинэчлэгдсэн Үйлдвэрлэлийн дэд бүтцийг сайжруулах төлөвлөгөө”-г /Modified Industrial Infrastructure Upgradation Scheme (MIIUS)/ баталсан. Энэхүү төлөвлөгөөний хүрээнд Аж үйлдвэрийн парк, бүсүүд дэх үйлдвэрлэлийн дэд бүтцийг сайжруулах чиглэлээр 8 үндсэн чиг үүрэг, функцийг хэрэгжүүлэх юм. Төлөвлөгөөний төслүүдийг мужийн Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг хэрэгжүүлэх юм.
- Үйлдвэрлэлийг дэмжих хөтөлбөрөөс: Энэтхэгийн Үйлдвэрлэлийн бодлогын үндсэн зорилтуудын нэг нь улс даяар тэнцвэртэй

¹² National Manufacturing Policy (NMP)

үйлдвэрлэлийн хөгжлийг дэмжих юм. Аж үйлдвэрлэлийн хөгжлийг урамшуулах үүднээс Төв засгийн газрын зүгээс олон төрлийн бодлого, төлөвлөгөө, хөтөлбөрүүдийг нэмэлтээр хэрэгжүүлсээр ирсэн. Энэтхэгийн Үйлдвэрлэлийн бодлогын өөр нэг зорилтот чиглэл бол дотоодын үйлдвэрлэлийн олон улсад өрсөлдөх чадварыг сайжруулахад чиглэсэн чанартай дэд бүтцийг хөгжүүлэх юм. Эдгээрт чиглэсэн бодлого /төлөвлөгөө/ хөтөлбөрүүдээс дор оруулав. Үүнд:

- *Тээврийн татаасын хөтөлбөр “TSS” 1971-2013/“FSS” 2013:* Тус хөтөлбөрийг 1971 оны 7 сарын 23-нд танилцуулсан бөгөөд уулархаг, орж гарахад төвөгтэй газар нутгууд дахь үйлдвэр, аж ахуйн нэгжийн тээврийн зардалд татаас өгөх замаар газар зүйн хувьд илүү сайн нөхцөлтэй газар нутагт үйл ажиллагаа явуулдаг ижил төрлийн үйлдвэрүүдтэй өрсөлдөхүйц болгоход чиглэсэн юм. Энэхүү хөтөлбөр /*Transport Subsidy Scheme/TSS*/ нь 2013 оны 01 сарын 22-нд дууссан бөгөөд 2013 онд өөрчлөгдөн *“Freight Subsidy Scheme (FSS)”* нэртэйгээр батлагдсан байна.

Татаасын хувь хэмжээ нь үйлдвэрийн газар болон нэрлэсэн төмөр замын өртөө хооронд түүхий эд болон эцсийн бүтээгдэхүүн тээвэрлэх тээврийн зардлын 50% -аас 90%-ийн хооронд байна. Зүүн хойд мужуудад 90%, Баруун Бенгалийн Uttarakhand болон Darjeeling дүүргүүдэд 75, Зүүн хойд бүсэд 50% байна. Аж ахуйн нэгжүүд татаас авах хугацаа нь үйлдвэрлэл эхэлснээс хойш 5 жил хүртэл байна. Тээврийн татаасын хөтөлбөрийн хүрээнд 1971 оноос хойш ойролцоогоор 34,1 тэрбум рупигийн татаасыг олгоод байна. Үүнд 2013 оноос хойш олгосон 3,5 тэрбум рупигийн татаас мөн орж байгаа юм.

- *Үндсэн хөрөнгийн хөрөнгө оруулалтын татаасын хөтөлбөр, 2007:* Тус хөтөлбөр нь үйлдвэрийн барилга, тоног төхөөрөмжийн хөрөнгө оруулалтын 30%-д татаас олгох бөгөөд шинээр үйлдвэр байгуулах болон биетээр өргөтгөл хийхэд шаардагдах хөрөнгө оруулалтанд хамаарах юм. Энэ нь мөн бичил, жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг дэмжихэд чиглэсэн хөтөлбөр юм. Татаасын дээд хэмжээ нь аж үйлдвэрийн салбарт 30 сая, үйлчилгээний салбарт 15 сая рупи байна.
- *Үндсэн хүүгийн татаасын хөтөлбөр:* Энэхүү хөтөлбөр нь үндсэн хөрөнгийн зээлийн 3%-д хүүгийн татаас олгодог бөгөөд тухайн аж ахуйн нэгж бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлээ эхэлснээс хойш 10 хүртэл жилийн хугацаатайгаар олгодог байна.
- *Бүх талын даатгалын хөтөлбөр:* Энэхүү хөтөлбөр нь аж ахуйн нэгжийг бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлээ эхэлснээс хойших 10 хүртэлх жилийн хугацаанд даатгалын нөхөн олговрыг 100 хувь төлөх хөтөлбөр юм.

Энэтхэг улс дахь бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн хувьсах (суурь) зардлын үнэ:

Судалгаанд бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлд ашиглагдаж буй үйлдвэрлэлийн хувьсах зардалд хамаарах цахилгаан, ус, түлш, шатахууны үнэ, түүний

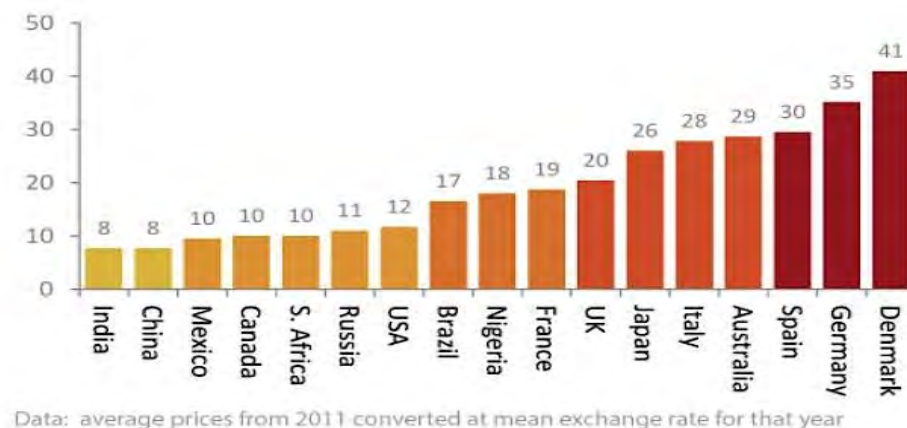

сүүлийн жилүүдийн өсөлт бууралтыг харуулах албан ёсны статистик мэдээллийг Үндэсний статистикийн байгууллагын харьяа Статистикийн төв албанаас 2015 онд гаргасан “Эрчим хүчний тайлан”, Засгийн газрын харьяа Төлөвлөлийн Хорооны 2014 оны “Төрийн эрчим хүч, нийтийн үйлчилгээний тайлан”, “Энэтхэгийн эрчим хүчний үнэ”-ийн IEEFA-ийн тайлан, “Байгалийн хийн үнийн судалгаа”, “Хийн үнийн шинэчлэлийн бодлого” судалгааны тайлан, “Үйлдвэрлэлийн салбарын усны бодлого, үнэ” судалгааны тайлан зэрэг мэдээллийн эх сурвалжаас холбогдох мэдээллийг түүвэрлэн боловсруулав.

• Цахилгаан, эрчим хүч:

Энэтхэг улс бол эрчим хүчний жижиглэнгийн үнийн хувьд дэлхийн хамгийн бага үнэ бүхий орны нэг бөгөөд 2011 оны хувьд 1 кВц эрчим хүчний үнэ 8 цент (USc) байгаа нь Европын хамгийн бага эрчим хүчний үнэ бүхий улстай харьцуулахад 50 хувиар бага байна. Үүнийг доорх зургаас харна уу.

Энэтхэгийн үндэсний эрчим хүчний үнийг дэлхийн дундаж үнэтэй харьцуулсан байдал 2011 он, (US цент/кВц)

Эх сурвалж: IEA, EIA, National Electricity Boards, OANDA¹³

Судалгааны захиалгад дурдахдаа “бараа бүтээгдэхүүний өртөгт шууд нөлөөлдөг үйлдвэрлэлийн суурь зардал манай улсад нэлээд өндөр байгааг анхаарч, шийдвэрлэж өгөхийг төр засгаас хүсч байгаа”-г дурьдсан бөгөөд судалгаанд хамрагдсан улс орнуудтай харьцуулахад Монгол Улсын цахилгааны үнэ үйлдвэр, аж ахуйн нэгжид кВц тутамд 6.64 цент байгаа нь дэлхийн хэмжээнд эрчим хүчний үнэ хамгийн бага гэгдэж буй Энэтхэг, БНХАУ-тай харьцуулахад 1.36 центээр хямд үнэтэй байна.

Түүнчлэн Энэтхэгийн нийт цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээний 1/3-ийг Хөдөө аж ахуйн салбар болон айл өрх хэрэглэх бөгөөд хөдөө аж ахуйн салбар, өрхийн хэрэглээний цахилгааны үнэ нь үйлдвэрлэлийн ба худалдааны салбарын цахилгаан эрчим хүч хэрэглэгчдийн төлдөг үнээс 2 дахин бага байна.

Тухайлбал, 2013-2014 онд Хөдөө аж ахуйн салбарын эрчим хүчний жижиглэнгийн үнэ 2.6 рупи, өрхийн хэрэглээний эрчим хүчний жижиглэнгийн

¹³ “Briefing Note: Indian power prices”, May 6 2014, Institute for Energy Economics and Financial Analysis

үнэ 3.9 рупи, хүчин чадлаасаа үл хамааран үйлдвэрлэлийн салбарын эрчим хүчний жижиглэнгийн үнэ 5.9 рупи, худалдааны салбарын эрчим хүчний жижиглэнгийн үнэ 6.3 рупи байна. Үүнийг доорх графикаас үзнэ үү.

Зураг 9. Энэтхэгийн цахилгааны жижиглэнгийн үнэ салбараар

Графикаас үзэхэд Энэтхэгийн аж ахуйн нэгжийн цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээний үнэ дотроо бага болон өндөр хүчин чадалтай үйлдвэрлэлийн цахилгаан эрчим хүчний үнэ 0.4 рупигээр хямд байна.

Харин үйлдвэрлэлийн салбарт харьяалагдах хөдөө аж ахуйн салбарын цахилгааны үнэ үйлдвэрлэлийн бусад салбараас 3.3 рупигээр хямд байгаа нь үйлдвэрлэлийн салбарын цахилгааны үнээс 56 хувиар хямд гэсэн үзүүлэлтийг харуулж байна. Энэхүү графикаас үзэхэд Энэтхэг улс үйлдвэрлэлийн салбар тэр дундаа хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийг дэмжих бодлого баримталж буй нь харагдана.

Хөдөө аж ахуйн болон өрхийн хэрэглээний цахилгаан, эрчим хүчний үнээс шалтгаалан цахилгаан эрчим хүч түгээлтийн компаниудад учирч буй алдагдлыг Засгийн газрын зүгээс тус компаниудад **хөдөө аж ахуйн болон өрхийн хэрэглээний цахилгааны үнийн татаас** өгөх замаар бууруулж байна.

Түүнчлэн цахилгааны эцсийн хэрэглэгчид хүрч буй дундаж тарифыг салбараар нь ангилбал хамгийн хямд үнэтэй цахилгаан эрчим хүч хэрэглэгч нь аж ахуйн нэгжийн хувьд хөдөө аж ахуйн салбар болон үйлдвэрлэлийн салбар хэвээр байх бөгөөд хөдөө аж ахуйн салбарын цахилгааны дундаж тариф 5 жилийн хугацаанд 1 кВц нь 78 пайсаас 153 пайса¹⁴ хүртэл бага хэмжээгээр тогтмол өсч, үйлдвэрлэлийн салбарын хэрэглэгчид очих цахилгааны дундаж тариф нь 1 кВц-т 420-492 пайса хүртэл мөн л бага хэмжээгээр тогтмол өссөн үзүүлэлт гарч байна.

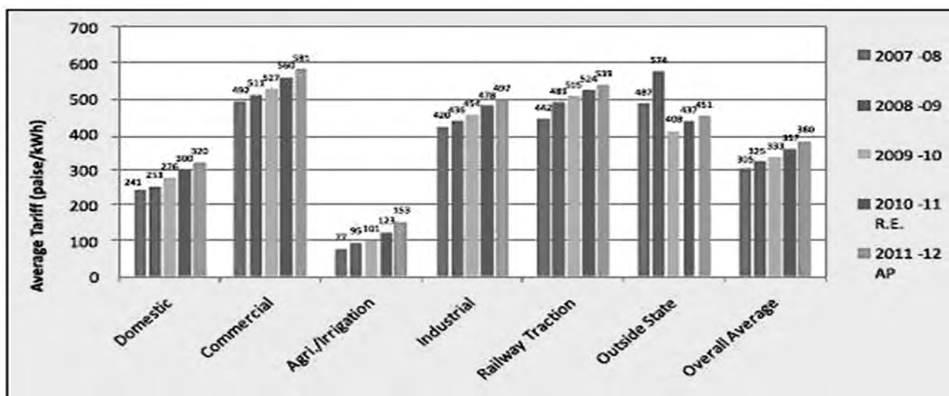
Доорх зургаас харахад 5 жилийн хугацаанд тогтмол бага хэмжээний өсөлттэй үнийн бодлогодоо хөдөө аж ахуйн болон үйлдвэрлэлийн салбарын цахилгаан эрчим хүчний тарифыг төрөөс тогтмол барих бодлого баримталж байсан нь харагдаж байна.

Өөрөөр хэлбэл, түүхий эдийн үнэ болон тухайн жилийн инфляцийн өсөлтөөс хамааран цахилгаан эрчим хүчний үнийн дундаж тарифыг бага хэмжээгээр

¹⁴ Paisa буюу Энэтхэгийн мөнгөний нэгж.

жилээс жилд тогтмол өсгөхдөө үйлдвэрлэл болон хөдөө аж ахуйн салбарын цахилгааны дундаж тарифыг бусад аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэх салбартай харьцуулахад бага үнэд барих бодлогоо урт хугацаанд баримталсан нь харагдаж байна.

*Цахилгааны хэрэглэгчийн тариф ангилалаар (пайса/кВтц)
2007-2011 оны байдлаар*

Эх сурвалж: Энэтхэгийн засгийн газар, Төлөвлөлтийн Хорооны 2011/12 оны тайлангаас

Цахилгаан эрчим хүчний алдагдал:

Энэтхэг улсын хувьд бусад орны адилаар эрчим хүчний үнийг тогтвортой барих төрийн бодлогоос үүдэлтэй эрчим хүч үйлдвэрлэж байгаа зардал болон эцсийн хэрэглэгчид худалдан борлуулж буй үнийн зөрүүнээс шалтгаалан эрчим хүч үйлдвэрлэх салбарт тодорхой хэмжээний алдагдал тогтмол үүсч байдаг.

Үнийг 2003-2010 хүртэлх 8 жилийн хугацаанд эрчим хүч үйлдвэрлэсэн зардал, худалдан борлуулсан үнийн дундаж харьцаанаас үзэхэд эрчим хүч үйлдвэрлэгч нь 15-25 хувийн алдагдал үүрч байгааг доорх хүснэгтэд үзүүлснийг судалгаанд хавсаргав.

Тухайлбал, 2003 онд эрчим хүч үйлдвэрлэсэн зардал нь кВтц нь 2.39 рупи байсан бөгөөд үйлдвэрлэсэн эрчим хүчээ борлуулсан дундаж үнэ нь 2.03 рупи байгаа нь эрчим хүч үйлдвэрлэгчдийн алдагдал 15 хувь байсан байна. Статистик мэдээллээс үзэхэд 2008 ба 2009 онуудад эрчим хүчний үйлдвэрлэлийн алдагдал харьцангуй өндөр байна. Өөрөөр хэлбэл, 2008 онд эрчим хүч үйлдвэрлэсэн зардал нь кВтц нь 3.40 рупи байж, харин худалдан борлуулсан дундаж үнэ нь 1 кВтц нь 2.63 рупи байснаар алдагдал 23%-д хүрсэн байна.

2009 онд эрчим хүч үйлдвэрлэсэн зардал нь 3.55 рупи байж, борлуулсан дундаж үнэ нь 2.68 рупи байснаар алдагдал нь 25% байсан байна. Дэлгэрэнгүйг хүснэгтээс үзнэ үү.

*Энэтхэгийн эрчим хүчний хангамжийн дундаж зардал болон
борлуулалтын дундаж үнийн харьцаа (рупигээр)¹⁵*

(Рупи/кВт) Жил	2003/4	2004/5	2005/6	2006/7	2007/8	2008/9	2009/10	2010/11
Эрчим хүчний хангамжийн зардал	2.39	2.54	2.60	2.76	2.93	3.40	3.55	3.78
Борлуулалтын дундаж үнэ	2.03	2.09	2.21	2.27	2.39	2.63	2.68	3.01
Эрчим хүчний зардалд борлуулалтын дундаж үнийн эзлэх хувь	85%	82%	85%	82%	82%	77%	75%	80%
Эрчим хүч үйлдвэрлэгчдийн алдагдал	15%	18%	15%	18%	18%	23%	25%	20%

Цаашдын чиг хандлага:

Эрчим хүчний салбар, тэр дундаа эрчим хүчний үнийн бодлогын хувьд импортын нүүрсний цахилгааны бөөний үнийг 2018 он хүртэл 1 кВт тутамд 5.41 рупигээс 5.73 рупид барих ерөнхий төлөв байгаа аж. Харин 2030 он хүртэл цахилгаан эрчим хүчний салбарт эх үүсвэрээс нь хамааран үнийн харилцан адилгүй бодлого баримталж байгааг дараах хүснэгтээс үзнэ үү.

Тариф (кВт тутамд Рупигээр)	2018	2020	2025	2030
Carmichael нүүрс ашиглан нийлүүлсэн	5.73	5.99	6.85	8.31
Альфа нүүрс ашиглан нийлүүлсэн	5.41	5.62	6.37	7.68
Салхин эрчим хүч	4.60	4.60	4.60	4.60
Нарны эрчим хүч*2015 ашиглалтад орсон	5.50	5.50	5.50	5.50
Нарны эрчим хүч**2018 ашиглалтад орно	4.00	4.00	4.00	4.00
Тарифын инфляци (жилээс жилд)				
Carmichael нүүрс ашиглан нийлүүлсэн	6.0%	2.3%	3.1%	4.9%
Альфа нүүрс ашиглан нийлүүлсэн	6.0%	2.0%	2.9%	4.8%
Нарны эрчим хүч-дефляцийн таамаг	10.0%			
Импортын нүүрсний зардал болон сэргээгдэх эрчим хүчний зардлын хамаарал				
Салхин ЭХ болон Импортын нүүрс	80%	77%	67%	55%
Нарны ЭХ болон Импортын нүүрс 2015	96%	92%	80%	66%
Нарны ЭХ болон Импортын нүүрс 2018	70%	67%	58%	48%

Хүснэгтээс үзэхэд Сэргээгдэх эрчим хүчний тарифыг 2030 он хүртэл тогтмол байхаар Энэтхэгийн Засгийн газраас тооцоолсон бөгөөд импортын нүүрс ашиглан нийлүүлсэн цахилгааны үнийг 2030 он гэхэд 7.68-8.31 рупи байхаар тооцоолсон байна. Түүнчлэн 2018 он хүртэл нарны эрчим хүчний суурилуулалтын зардалд олгох 30%-ийн дэмжлэгийн үр дүнд 2018 онд ашиглалтад орох нарны эрчим хүчний тарифыг 1кВт нь 4.00 рупи байхаар тооцоолсон байна.

¹⁵ "Briefing Note: Indian power prices", May 6 2014, Institute for Energy Economics and Financial Analysis

* -Нарны эрчим хүч үйлдвэрлэлд хөрөнгө оруулалтын зээлийн урьдчилгаа 30%-ийг Энэтхэгийн Нарны Эрчим хүчний Корпорациас дэмжлэг олгон 2015 онд ашиглалтад орсон.

** Нарны эрчим хүч үйлдвэрлэх салбарт Энэтхэгийн Нарны Эрчим хүчний Корпорациас хөрөнгө оруулалтын 30%-ийн дэмжлэгээр 2018 онд ашиглалтад орно.

Мөн Энэтхэг нүүрсний хэрэгцээгээ дотоодоос хангаж чадахгүй байгаагаас шалтгаалан Австралийн Квийнсланд мужаас нүүрсний хэрэгцээнийхээ дийлэнх хувийг импортолдог бөгөөд нарны эрчим хүчний үйлдвэрлэл нэмэгдсэнээр импортын нүүрсээр нийлүүлсэн эрчим хүчний зардлыг 30 хувиар багасна гэж төлөвлөсөн байна.

Тус улсын хувьд эрчим хүчний салбарт баримталж буй бодлогын хэтийн төлөв, цаашдын чиг хандлага нь сэргээгдэх эрчим хүчний үйлдвэрлэлийг эрчимтэйгээр нэмэх, импортын нүүрсний хэмжээг бууруулахад чиглэж байна. Энэтхэгийн Засгийн газраас нарны эрчим хүчний үйлдвэрлэлд зориулж анхны суурилуулалтын зардлын 30%-ийг хөрөнгө оруулалтын дэмжлэг болгон олгосноор 2015 онд ашиглалтад орсон нарны эрчим хүчний үнийг 1кВтц нь 5.50 рупигээр тогтоож чадсан байна.

Энэтхэгийн Засгийн газраас нарны эх үүсгэвэрээс гарган авч буй сэргээгдэх эрчим хүчний салбарт олгох 30% татаасыг 2020 он хүртэл олгосноор нарны эрчим хүчний салбар цаашдаа урт хугацаанд татаасгүйгээр ашигтай ажиллах боломжтой гэж тооцоолжээ. Нарны эрчим хүчний анхны суурилуулалтын зардлын 30%-д дэмжлэг олгох тус бодлогын үр дүнд сүүлийн 3 жилд нарны эрчим хүчний зардал 65%-аар буурсан байна.

Энэ бүхнээс үзэхэд Энэтхэг улсад цахилгаан, эрчим хүчний салбарт Засгийн газрын зүгээс:

- ХАА салбар болон өрхийн хэрэглээний цахилгааны татаасыг эрчим хүч түгээгчид Сэргээгдэх эрчим хүчний салбарын ашигтай ажиллагааг нэмэгдүүлж байна.
- Нарны эрчим хүчний суурилуулатын зардлын 30% үйлдвэрлэгчдэд дэмжлэг татаас олгох замаар цахилгаан, эрчим хүчний салбарын алдагдлыг бууруулж, улмаар сэргээгдэх эрчим хүчний салбарын ашигтай ажиллагааг нэмэгдүүлж байна.

Үйлдвэрлэлийн салбар дахь усны бодлого:

Энэтхэгийн үйлдвэрлэлийн салбар нь усны хоёр дахь том хэрэглэгч юм. Үйлдвэрлэлийн салбарт хэрэглэж буй усны гол эх үүсвэр нь гүний болон гадаргын ус байна. Усны үнийн хувьд аль эх үүсвэрээс усны хэрэглээг хангаж байгаагаас шалтгаалан харилцан адилгүй бөгөөд энэ нь усны хүрэлцээ, хангамжийн асуудалтай шууд хамаарна.

Үйлдвэрлэлийн процесст ус ашиглаж буй үйлдвэрлэгч нь гадаргын усны урсгал зардлыг ихэвчлэн ус нийлүүлж буй хотын захиргаанд төлдөг бол, гүний усны зардал нь олборлолтын эрчим хүчний зардлаар тооцогддог. Ус, цахилгаан, шатахуун зэрэг бүхий л орцын үнийг Засгийн газраас удирдаж, зохицуулдаг бөгөөд ингэснээр усны үр ашиггүй зарцуулалт хэвийн хэмжээнд хадгалагдах болсон байна.

Түүнчлэн Энэтхэгт хотын захиргааны зүгээс нийлүүлдэг гадаргын ус хангалтгүйгээс үйлдвэр аж ахуйн нэгжүүд гүний уснаас хамааралтай байх хандлагатай болжээ. Тус улсад үйлдвэрлэлийн салбар хөгжихийн хэрээр үйлдвэрлэлийн усны эрэлт хэрэгцээ улам бүр нэмэгдсээр байна.

- Тоон үзүүлэлт:

Энэтхэгт үйлдвэрлэлийн салбар дахь усны хэрэглээг нарийн тооцсон тоон үзүүлэлт ховор бөгөөд чиглэл чиглэлийн агентлагууд нь өөр өөрсдийн чиглэлээр үйлдвэрлэлийн салбар дахь ус ашиглалтын талаарх ялгаатай тайлангуудыг гаргадаг байна. Жишээ нь, *Усны Нөөцийн Яамны* мэдээллээр “Цэвэр усны нийт нөөцийн 6 хувийг үйлдвэрлэлийн салбарт зарцуулсан” гэж үзэж байгаа гэж бол, *Бохирдлын Хяналтын Төв Зөвлөлийн (CPCB)* тайланд энэ үзүүлэлтийг 8 хувь гэсэн байна.

Харин Дэлхийн банкны зүгээс Энэтхэгийн үйлдвэрлэлийн салбар дахь ус ашиглалтыг тооцоолсноор, Энэтхэг улсын цэвэр усны нийт нөөцийн 13 хувийг үйлдвэрлэлийн салбарт зарцуулсан бөгөөд энэхүү хэрэглээ цаашид жил тутамд 4.2 хувиар өсч, 1999 онд 67 тэрбум м³ байсан хэрэглээ 2025 он гэхэд 228 тэрбум м³ болно гэжээ. Эдгээр бүх тооцооллоос харахад Энэтхэгийн үйлдвэрлэлийн салбарын усны хэрэгцээ тийм ч бага биш бөгөөд цаашид ч хурдацтай нэмэгдэх хандлагатай байна.

- Чанарын үзүүлэлт:

Үйлдвэрлэл эрхэлдэг аж ахуйн нэгжүүд үйлдвэрлэлийн процесст усыг ашиглаад зогсохгүй, мөн бохирдуулдаг. Дэлхийн банкны 2003 оны тайлангаар, хөгжиж буй орнуудад, үйлдвэрийн бохирдолын 70 хувийг боловсруулж, цэвэршүүлэлгүй хаядаг ба үүнээс шалтгаалан ашиглаж болохуйц ус ихээр бохирлогдон хаягддаг байна.

Үйлдвэрлэлийн салбар дахь усны хэрэглээ нь бусад салбаруудын усны хэрэглээ ашиглалттай огтхон ч адилгүй бөгөөд, усны нөөцийн маш том хэсгийг үйлдвэрлэлд ашиглаж, тэр хэрээрээ буцаад усны бохирдлыг ч нэмдэг байна. *Шинжлэх Ухаан, Хүрээлэн буй Орчны Төв-ийн (CSE)* тайланд дурдсанаар 1 литр ашигласан ус нь дунджаар 5-8 литр цэвэр усыг бохирдуулдаг ба энэ нь үйлдвэрлэлийн салбарын ус ашиглалт нь нийт ашигласан усны хэмжээнд эзлэх хувийг 35-50 хувь хүртэл өсгөж байна гэж үзжээ.

Энэ нь үйлдвэрлэлийн салбар дахь ус ашиглалтын хэмжээг тооцоолохдоо зөвхөн усны хэрэглээг тооцоод зогсохгүй, үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагааны улмаас бохирдсон, ундны болон бусад чиглэлээр ашиглах боломжгүй болсон усыг оруулан тооцох нь зүйтэй гэж үзэхэд хүргэжээ.

Үйлдвэрийн хаягдал нь цэвэр болон дахин ашиглах боломжтой усыг бохирдуулж байгаа нь усны бусад хэрэглээг хязгаарлахын зэрэгцээ усны үр ашигтай хэрэглээг улам бүр бууруулсаар байгаа нь Энэтхэг улс үйлдвэрлэлийн усны бүтээмжийн үзүүлэлтээр дэлхийд хамгийн доогуур түвшинд буюу 1м³ усны бүтээмж 3.42 ам.доллар байна.

- Энэтхэгийн үйлдвэрлэлийн усны үнийн шинэтгэлийн бодлого:

Ус нь үйлдвэрлэлийн бүхий л салбарт бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн орц байдлаар ашиглагддаг. Үйлдвэрлэлийн орц болон эцсийн бүтээгдэхүүн хоорондын хамаарлыг бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн эдийн засгийн онолоор тайлбарлана. Үүнээс үйлдвэрлэлийн ус ашиглалт, эрэлтийн үнийн мэдрэмж, түүний уян хатан байдал зэргийг тооцдог.

Үйлдвэрлэлийн салбар нь ахуйн хэрэглээг бодвол ямар ч чанарын усыг ашиглах боломж, сонголт ихтэй байдаг ба хуримтлуулсан ус, цэвэршүүлсэн ус, дахин боловсруулсан ус зэргийг ашиглах боломжтой юм. Гэсэн хэдий ч, үйлдвэрийн газруудын төлж буй усны үнэ нь эрэлт ихэсэхэд их хэмжээгээр нөлөөлдөг байна.

Энэтхэгт усны зардал дараах 3 бүрдэл хэсгүүдээс тогтдог. Үүнд:

- Бохирдлын Хяналтын Зөвлөлд төлдөг Усны орон нутгийн татвар;
- Ус нийлүүлэгчид буюу орон нутгийн Захиргаанаас ус худалдан авах зардал;
- Гол мөрөн болон газрын гүнээс ус олборлох зардал зэрэг орно.

Усны орон нутгийн татварын тухай¹⁶ хуулиар үйлдвэрлэлийн салбар нь ус ашигласны төлбөр төлөх ёстойг заасан байдаг. Тухайлбал, үйлдвэрлэлийн усны хэрэглээгээр хамгийн их хувийг эзэлдэг голлох 2 салбар болох цаас, цаасан бүтээгдэхүүний болон ган, төмрийн үйлдвэрлэлд 2004 онд усны орон нутгийн татварыг шинээр тогтоосон нь 0.1-0.2 хувь бөгөөд энэ нь бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн нийт өртгийн 0.02-0.05 хувьтай тэнцэж байсан нь “усны үнийн бодлого маш муу байна” гэж дүгнэхэд хүрчээ.

Усны үнийн бодлого маш муу байгаа нь үйлдвэрлэлийн салбарт усыг үр ашиггүй зарцуулах гол шалтгааны нэг болж байна гэж үзэн 2012 онд Энэтхэгийн Усны Нөөцийн Яамнаас “Үндэсний усны бодлого”-ыг батлуулсан бөгөөд тус бодлогын баримт бичгийн 7-д усны үнийг тогтооход баримтлах бодлогыг дараах байдлаар зохицуулсан байна. Үүнд:

7.1. Усны үнийг тогтооходоо усыг үр ашигтай, аривч хямагч ашиглахыг урамшуулан дэмжих зарчмаар тогтооно. Ундны ус болон ариутгалын зориулалтаар ашиглах ус, Хөдөө аж ахуйн болон аж үйлдвэрлэлийн салбарын усны үнийг тогтооходоо бүх оролцогч талууд, муж бүрийн төлөөлөлтэй зөвшилцсөний үндсэн дээр холбогдох хууль тогтоомжид заасны дагуу Усны Зохицуулах Газарт ирүүлсэн саналыг үндэслэн тогтооно.

гэж заасан байна. Энэ зарчимд үндэслэн тогтоосон усны үнэ тариф нь 2014 оны байдлаар:

Усны тариф ангилалаар (Рупи/Килолитр*)	
Худалдааны салбар	0-15 кл хэрэглээнд 1 кл тутамд 40 рупи
	16-100 кл хэрэглээнд 1кл тутамд 70 рупи
	101-200 кл хэрэглээнд 1 кл тутамд 100 рупи (ус зайлуулах хоолойны 35%-ийн татваргүйгээр)
Үйлдвэрлэлийн салбар	0-15 кл хэрэглээнд кл тутамд 50 рупи + 35% татвар**
	16-100 кл хэрэглээнд кл тутамд 80 рупи + 35% татвар
	101-200 кл хэрэглээнд кл тутамд 120 рупи + 35% татвар
Усанд суурилсан аж үйлдвэр	GHMC-ээс гадна бүсэд кл тутам 200 рупи + 35% татвар
	GHMC бүсэд кл тутамд 240 рупи 35% татваргүй

*-1кило литр нь 1000 литртэй тэнцэнэ.

** - 35% татвар нь ус зайлуулах хоолойны татвар

Түүнчлэн Энэтхэгийн усны салбарын судлаач Kumar (2006) өөрийн судалгаагаар, Энэтхэгийн голлох ус бохирдуулагч үйлдвэрлэлийн

¹⁶ Water Cess Act, 1977 (Prevention and Control of Pollution)

салбаруудад ашиглагдсан усны сүүдрийн үнийг (*shadow price*) тооцох замаар усны боломжит өртгийг тооцсон байна¹⁷.

Сүүдрийн үнэ нь ус гэх мэт хязгаарлагдмал нөөцийн ашиглалтанд үйлдвэрийн газруудаас төлөх хамгийн дээд үнэ юм. Сүүдрийн үнийг тооцсоноор, үйлдвэрийн газруудын төлж байгаа усны үнэ болон төлбөл зохих усны үнэ хоёрын хооронд зөрүү их байгааг тогтоосон.

Сүүдрийн үнэ нь үйлдвэрлэлийн салбаруудаас шалтгаалан кл тутамд 1.16-30.53 рупигийн хооронд хэлбэлзэлтэй байхаар байгааг тогтоосон байна. Энэхүү хэлбэлзэл нь үйлдвэрийн газруудын бүтээгдэхүүний борлуулалтын үнэд эзлэх ус ашиглалтын түвшний ялгаагаар буюу усны хүчин чадлын хэмжээгээр тодорхойлогдсон байна. Сүүдрийн үнэ болон усны хүчин чадлын хоорондын хамаарлын коэффициент 0.32 байгаа ба усны хүчин чадлын үзүүлэлт кл/гарцын нэгж (сая рупи) нь 1-ээс илүү байх үйлдвэрүүдэд энэхүү хамаарлын коэффициент 0.68, усны хүчин чадлын үзүүлэлт кл/гарцын нэгж (сая рупи) нь 1-ээс бага байх үйлдвэрүүдэд энэхүү хамаарлын коэффициент 0.14 байна. Энэ нь усны хүчин чадал өндөр бол сүүдрийн үнэ өндөр болохыг илэрхийлж байна. Түүнчлэн, үйлдвэрлэл дэх усны хомсдол нь үйлдвэрлэлийн гарцын алдагдлаас хамаарсан бүтээгдэхүүний өртгийг тогтоодог болохыг илэрхийлж байна.

• Үйлдвэрлэлийн усны бодлого зохицуулалт, сорилт:

Үйлдвэрлэлийн усны менежмент дахь асуудлууд нь: *Нэгдүгээрт*: Үр нөлөө бүхий бодлого, түүнийг хэрэгжүүлэгч байгууллагуудын хоорондын уялдаа холбоо хангалтгүй бөгөөд дутагдалтай. *Хоёрдугаарт*: Үйлдвэрийн газруудад усыг үр ашигтай ашиглахад чиглэсэн урамшуулал бага.

Усны тариф маш бага, энэхүү тарифт олон хүчин зүйлүүдийг орхигдуулан тооцсон байдаг. Үр дүнд нь, үйлдвэрийн газрууд болон орон нутгийн бусад хэрэглэгчдийн хооронд усны хүртээмж, хуваарилалт, ус бохирдуулахтай холбоотой зөрчилдөөн үүсдэг.

Үүнд үйлдвэрлэлийн ашиглалтаас шалтгаалсан гүний усны нөөц хомсдож байгаа асуудал, Засгийн газрын зүгээс үйлдвэрийн газруудад давуу эрх олгосон хандлага зэрэг нь ус ашиглалттай холбоотой зөрчлүүдийн үндсэн шалтгаан болдог байна. Энэтхэгт эдийн засгийн салбар бүр хурдацтай хөгжиж байгаа нь дотоодын, хөдөө аж ахуйн, үйлдвэрлэлийн салбарын усны хэрэгцээг ихэсгэж байна.

Энэтхэгт харилцан адилгүй чиг үүрэг бүхий олон байгууллагууд, яамдууд усны бодлого зохицуулалтанд оролцдог. Жишээ нь, Усны нөөцийн яам нь Энэтхэгийн усны бодлогод үндсэн үүргийг хүлээдэг гол байгууллага нь хэдий ч усны бохирдлын асуудал, үйлдвэрлэлийн усны ашиглалтын асуудал чиг үүрэгт нь хамаардаггүй байна. Мөн Үйлдвэрийн Яам нь үйлдвэрлэлийн салбар дахь ус ашиглалтын төлөвлөгөө, хэрэгжүүлэлтийг хариуцан ажилладаг ч, мөн л үйлдвэрлэлийн ус ашиглалтанд хяналт тавих, зохицуулалт хийх чиг үүргийг хүлээдэггүй. Гүний Усны Төв Зөвлөл нь улсын хэмжээнд гүний усны чанар, хэмжээнд зохицуулалт хийдэг ч, мөн л үйлдвэрлэлийн салбар дахь гүний усны зохицуулалтыг хариуцдаггүй байна. Бохирдлын хяналтын төв зөвлөл

¹⁷ Kumar (2006) өөрийн судалгаандаа Эдийн засгийн өсөлтийн хүрээлэнгээс гаргасан ус бохирдуулагч үйлдвэрүүдийн жишээг ашиглан мэдээлэл цуглуулсан. Murty and Kumar (2004).

болон мужийн зөвлөлүүд нь үйлдвэрлэлийн усны бохирдолд зохицуулалт хийж, усны орон нутгийн төлбөрийг авдаг боловч усны эх үүсвэрийн хяналт зохицуулалтанд эрх үүрэг хүлээдэггүй байна. Үр дүнд нь, ус хамгаалал болон усны бохирдлын хяналтын тогтолцоо нь тодорхой үр дүнтэй байж чадахгүй байна.

- Гүний усны бодлого зохицуулалт:

Энэтхэгт одоогоор үйлдвэрлэлийн ялгаатай салбарууд дахь усны хэрэгцээг тодорхойлсон, зохицуулсан хууль байхгүй байна. Бохирдлын Хяналтын Төв Зөвлөлөөр зарим үйлдвэрийн салбаруудын усны хэрэглээний түвшинг тогтоодог бөгөөд энэ нь хуулийн адил хүчин чадалтай байж чаддаггүй, мөн гүний усны олборлолттой холбогдох хуулиуд нь шаардлага хангахгүй байгаа талаар салбарын судалгаанд дурьдсан байна. Уг хуулийн дагуу, газар өмчилж буй хүн тухайн газрын доорх гүний усыг мөн өмчлөх эрхтэй байхаар заасан байна. Энэ хуульд үндэсний хэмжээний гүний усны ашиглалтанд хамааралтай зарим заалтууд байдаг ч үйлдвэрлэлийн болон арилжааны ус ашиглалттай логик хамаарал багатай байна. Энэ мэт хууль эрх зүйн хангалтгүй зохицуулалтаас улбаалан, үйлдвэрлэлийн салбар дахь гүний усны ашиглалтын асуудал хуулийн зохицуулалтгүй, өртөг тооцох боломжгүй байдаг.

- Үйлдвэрлэлийн усны дахин ашиглалт:

Үйлдвэрээс гол руу бохир усаа шууд нийлүүлж буй нь хүн амын эрүүл мэндийн олон асуудлын шалтгаан болж байгаагийн дээр голын дагуу ажиллаж амьдарч буй ХАА-н үйлдвэрлэгчдийн бүтээгдэхүүний алдагдлын үндсэн шалтгаан болдог байна. Үйлдвэрүүд хаягдлын хяналтын тоног төхөөрөмжинд хөрөнгө оруулалт хийх зайлшгүй шаардлагатай байна. Үйлдвэрүүдийг өөрсдийн усны хэрэглээгээ бууруулахад нь хууль эрх зүйн зохицуулалт, Засгийн газрын санаачилга ихээхэн нөлөө үзүүлэх юм. Үйлдвэрлэл дэх ус ашиглалт болон усны бохирдлыг усны үнийн зөв бодлогоор дамжуулан буулгах боломжтой юм. Байгалийн нөөцийн зохистой үнийн бодлого, зохистой удирдлагыг бий болгох нь усны менежментийн үр нөлөөг бий болгоход шууд нөлөөтэй юм.

- Үйлдвэрлэлийн хаягдал усны менежмент:

Дийлэнхдээ үйлдвэрлэлээс гарч буй хаягдал усыг боловсруулах систем нь холбогдох норм стандартад үндэслэгдсэн ба усны хэмжээнд агуулагдах бохирдлын эзлэх хувиар нь тооцдог байна. Иймээс үйлдвэрийн газрууд хаягдал усны стандартыг хангахын тулд үйлдвэрийн бохир усандаа цэвэр усыг хольж, бохирдлын эзлэх хувийг бууруулах аргыг хэрэглэдэг байна. Усны үнэ маш бага учраас эдийн засгийн хувьд үйлдвэрийн бохир усанд цэвэр усыг холих нь үйлдвэрлэлийн бохир усыг дахин боловсруулах, улмаар үйлдвэрлэлд дахин боловсруулсан цэвэр ус ашиглахаас илүү хямд тусдаг байна. Үйлдвэрүүд хаягдал усыг дахин боловсруулах, дахин ашиглах талаар санаачилга гаргадаггүй бөгөөд хаягдал усыг дахин ашиглах боломжтой байсан ч ашиглалгүйгээр, усыг нэг л удаа ашигладаг байна. Эдгээрийн үр дүнд үйлдвэрлэлд огт ашиглагдаагүй, бохирдоогүй цэвэр усыг үйлдвэрлэлийн бохир устай холих маягаар үр ашиггүй зарцуулж, усны нөөцийг хий дэмий үрсээр байна.

Энэтхэгийн үйлдвэрлэлийн салбар дахь усны эрэлт хэрэгцээ нэмэгдсээр байна. Түүнчлэн, үйлдвэрлэлийн салбар дахь ус ашиглалтын хоцрогдсон технологи, ашигласан усыг дахин боловсруулах, дахин ашиглах туршлага дутмагаас шалтгаалан үйлдвэрлэлийн салбар дахь усны хэрэглээ тулгамдсан асуудал болж байгаа аж. Үйлдвэрлэлийн салбар дахь хаягдал усыг дахин боловсруулах хэрэгцээ шаардлага, үүнээс урган гарч буй асуудлуудын талаарх мэдлэг мэдээлэл хангалтгүй байна. Усны нөөцийг хадгалах, хамгаалах, үүнтэй холбоотой хариуцлагыг өндөржүүлэх, бохирдлыг зөв тооцоолох, усны алдагдлыг хамгийн бага түвшинд хүртэл бууруулах хууль эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох шаардлагатай гэж үздэг байна.

• Үйлдвэрлэлийн усны бодлогын цаашдын чиг хандлага:

Үйлдвэрлэлийн усны бодлоготой холбогдох зарим асуудлуудыг Үндэсний Усны Бодлогын (*National Water Policy (NWP) 2012*) баримт бичигт тусгасан бөгөөд усны нөөцийн үр ашигтай удирдлага, технологийн үйл ажиллагааг боловсронгуй болгох, хаягдлыг дахин боловсруулах, усыг нэг удаа ашиглахаас илүүтэй боловсруулсан усыг дахин ашиглах, боловсруулсан усны ашиглалтын эргэлтийн тоог нэмэгдүүлэх, борооны усыг хуримтлуулах, хаягдлыг хамгийн бага түвшинд байлгах замаар зохицуулна гэжээ.

Байгалийн хий:

Энэтхэг улсын хувьд байгалийн хийн нийт хэрэглээний 35.2%-ийг эрчим хүчний салбарт, 35.9% -ийг өтөг бордооны салбарт, 7.7%-ийг хотын хэрэглээнд, 2.8% жижиг хэрэглэгчид, 1.3%-ийг төмөр болон гангийн үйлдвэрлэлд, 4.1%-ийг петрохимийн үйлдвэрлэл, 13 %-ийг бусад салбарт хэрэглэж байна. Байгалийн хийн үнийн бодлогын хувьд үнийн бодлогын дэглэмээс хамааран харилцан адилгүй байх бөгөөд 2014 оны Энэтхэгийн Засгийн газрын тайланд дурьдсныг хүснэгтээр үзүүлэв.

Өөр өөр дэглэм дэх Байгалийн хийн үнэ
(US\$/MMBtu)

Үнийн дэглэм	Үнэ
Nomination Regime (APM)	\$4.20
Discovered Fields (Pre NELP) Regime	\$3.50 – \$5.73
NELP Regime	\$4.20
LNG Spot	\$12.52 - \$17.44
LNG Үрт хvгaцaаны гэрээ	\$6.97 - \$9.06

$$\text{Domestic Gas Price} = \frac{V_{HH} * P_{HH} + V_{AC} * P_{AC} + V_{NBP} * P_{NBP} + V_R * P_R}{V_{HH} + V_{AC} + V_{NBP} + V_R}$$

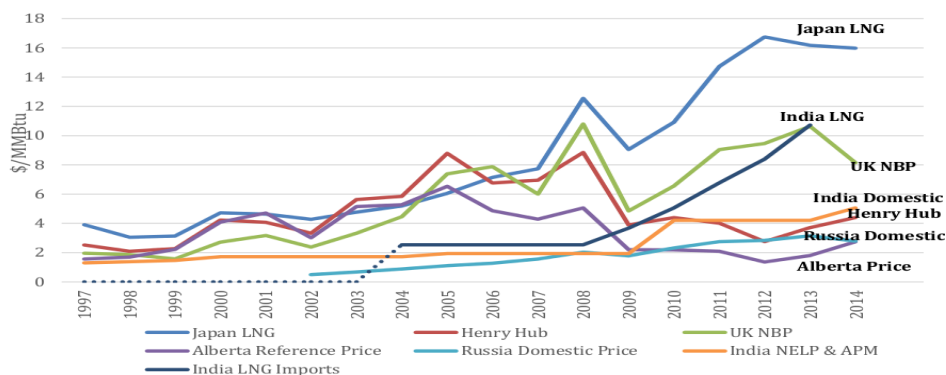
• Байгалийн хийн үнийн шинэчилсэн бодлого:

2014 оны 10-р сарын 18-нд Энэтхэгийн Засгийн газраас байгалийн хийн үнийн бодлогод шинэчлэл хийсэн бөгөөд ингэхдээ “Rangarajan”-ны томъёонд тулгуурлан нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна. Гэсэн хэдий ч 2015 оны байдлаар дээр дээр дурьдсан үнэ үйлчилсэн хэвээр байсан байна.

Шинэчилсэн томъёо нь:

- VNH - АНУ, Мексик хэрэглэдэг байгалийн хийн жилийн нийт хэмжээ
- VAC - Канад улсад хэрэглэдэг байгалийн хийн жилийн нийт хэмжээ
- VNBP - Европын холбоо болон FSU хэрэглэдэг байгалийн хийн жилийн нийт хэмжээ, ОХУ-ын гаргасан
- VR - ОХУ-д хэрэглэдэг байгалийн хийн жилийн нийт хэмжээ
- PNH ба PNBP - НН болон NBP дэх өдөр тутмын үнийн жилийн дунджийг илэрхийлнэ.

Энэтхэгийн байгалийн хийн үнэ ба олон улсын байгалийн хийн үнэ

USD/MMBtu (1997-2014)

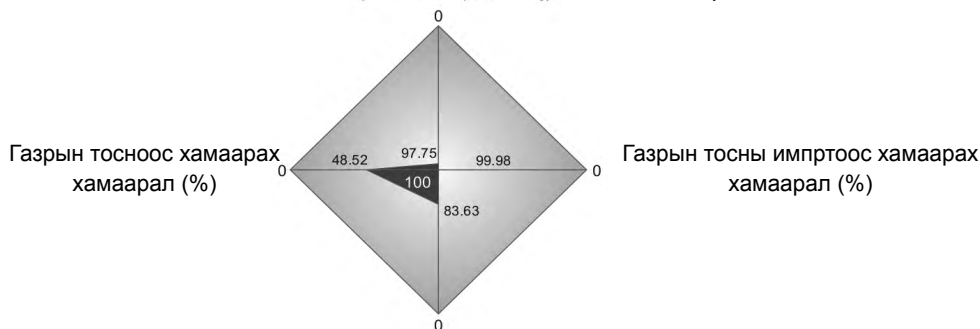
Зургаас харахад Энэтхэгийн байгалийн хийн үнэ бусад улсын байгалийн хийн үнэтэй харьцуулахад харьцангуй тогтвортой бөгөөд 1997 оноос 2007 он хүртэл 1.8-2 USD-ийн хооронд тогтвортой байсан бөгөөд 2009-2010 онд 4 USD болж огцом өсч, улмаар 2010-2013 онд хүртэл үнэ тогтмол 4USD байсан байна. Харин 2013-2014 онд 5USD рүү өссөн дүн гарчээ.

2.4 ТАЙВАНЬ УЛСЫН ТУРШЛАГА

Тайвань нь эрчим хүчний нөөцгүйн улмаас импортоос шууд хамааралтай байдаг. Иймд Засгийн газраас цэвэр, тогтвортой мөн бие даасан эрчим хүчийг бий болгох, эрчим хүчний аюулгүй байдал, байгаль орчин хамгаалал, үйлдвэрлэлийн өрсөлдөх чадвар мөн нүүрс хүчлийн хийг бууруулах зэргийн тэнцвэр уялдаа холбоог тодорхой хөтөлбөр, стратегийн хүрээнд хангахыг тэргүүлэх чиглэлээр тодорхойлсон байна.

ОИИМН
СУДАЛГААНЫ САН

Зураг: Эрчим хүчний аюулгүй байдлын шалгуур үзүүлэлт 2014 он
Импортын эрчим хүчнээс хамаарах хамаарал

Ойрхи дорнодын импортын газрын тосноос хамаарах хамаарал (%)

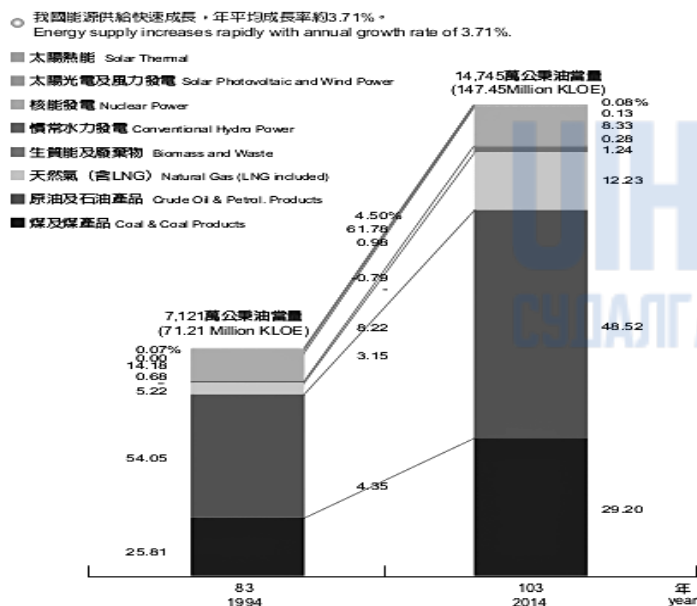
(Эх үүсвэр: Эрчим хүчний статистик 2014, Эрчим хүчний Хороо, Тайвань)

2008 оны байдлаар Тайвань нь эрчим хүчнийхээ 99.23%-ийг импортоор авч байгаа нь тус арлын эрчим хүчийг гадаад орчноос шууд хамааралтай болгож байна. Энэхүү хамаарлыг бууруулах зорилгоор Эдийн засгийн яамны харья Эрчим хүчний хороо нь 1990-ээд оноос хойш хэд хэдэн их сургуулиудад эрчим хүчний суурь судалгаануудыг хийлгэж ирсэн байна.

• Эрчим хүчний эх үүсвэрийн бүтэц:

2014 оны байдлаар Тайванийн нийт эрчим хүчний 48.5%-ийг газрын тос, 29.2%-ийг нүүрс, байгалийн хий 12.2%, цөмийн эрчим хүч 8.3%, биомасс болон хаягдал 1.2%, бусад сэргээгдэх эрчим хүч 0.5%-ийг тус тус эзэлж байна. Тайвань нь 6 атомын цахилгаан станцтай.

Тайванийн эрчим хүчний эх үүсвэрийн бүтэц
(2014 оны байдлаар)

Эрчим хүч үйлдвэрлэх өртөг нь 7.0 цент/кВ байгаа бөгөөд үүний 1.9 цент/кВ нь цөмийн эрчим хүч, 5.8 цент/кВ нь нүүрс, 11.25 цент/кВ нь байгалийн хий эзэлж байна.

• Цахилгааны үнэ, тариф

Эдийн засгийн яам нь Тайвань Power Co. (Taipower)-аас гаргасан улсын цахилгаан эрчим хүчний үнийг бууруулах төлөвлөгөөг баталсан байна. 2015 оны 4-р сарын 1-нээс эхлэн цахилгааны дундаж үнийг айл өрхийн хувьд 7.55 хувь, үйлдвэрлэлийн хувьд 7.31 хувь, аж ахуйн нэгжийн хувьд 7,36 хувиар тус тус бууруулсан байна.

Шинэ үнэ нь дунджаар киловатт-цаг тутамд 2.8852 тайвань доллар (0.09 ам.доллар), өмнөх үнэ 3.1139 тайвань доллар (0.10 ам.доллар)-аас 7.34%-р буурсан байна. Сард 330 кВт.ц болон түүнээс доош хэрэглээтэй айл өрх, жижиг аж ахуйн нэгжүүд хөнгөлөлт эдлэх боломжтой бол 1001 кВт.ц дээш хэрэглээтэй айл өрх болон 1501 кВт.ц дээш хэрэглээтэй үйлдвэр, аж ахуйн нэгжүүд хөнгөлөлт эдлэхгүй юм.

*Нефтийн бүтээгдэхүүний үнэ
(2015 оны 5-р сарын байдлаар, тайвань доллар)*

品名 Item	單位 Unit	售價 (含營業稅 5 %) Sales Prices (including business tax)	備註 Notes
液化石油氣 LPG	家庭用散裝 For Household, in Bulk	公斤 (kg)	24.96
98無鉛汽油 Unleaded Gasoline #98	批發 Wholesale	公升 (l)	27.02
95無鉛汽油 Unleaded Gasoline #95	批發 Wholesale	公升 (l)	25.22
92無鉛汽油 Unleaded Gasoline #92	批發 Wholesale	公升 (l)	23.72
酒精汽油 Gasohol	批發 Wholesale	公升 (l)	25.22
煤油 Kerosene	散裝 In Bulk	公升 (l)	31.50
超級柴油 Super Diesel Oil	批發 Wholesale	公升 (l)	23.02
甲種漁船用油 Fishing Boat Fuel Oil (A)	散裝 In Bulk	公秉 (kl)	17,193 供漁船
			16,540 供民營漁船站
乙種漁船用油 Fishing Boat Fuel Oil (B)	散裝 In Bulk	公秉 (kl)	12,278 供漁船
			11,625 供民營漁船站
甲種低硫燃料油 (S : 0.5%) Low Sulphur Light Fuel Oil	散裝 In Bulk	公秉 (kl)	16,679
低硫燃料油 (S : 0.5%) Low Sulphur Fuel Oil	散裝 In Bulk	公秉 (kl)	15,426

Нефтийн бүтээгдэхүүний үнийн өөрчлөлт
(2008-2014 тайвань доллар)

品名 Item	民國97年 2008	民國98年 2009	民國99年 2010	民國100年 2011	民國101年 2012	民國102年 2013	民國103年 2014
液化石油氣 LPG	公升 (kg)	16.46	24.46	28.46	27.86	30.06	28.46
98無鉛汽油 Unleaded Gasoline #98	公升 (l)	22.60	31.40	33.00	32.80	36.80	28.50
95無鉛汽油 Unleaded Gasoline #95	公升 (l)	21.10	29.90	31.50	31.30	34.80	26.50
92無鉛汽油 Unleaded Gasoline #92	公升 (l)	20.40	29.20	30.80	30.60	33.30	25.00
酒精汽油 Gasohol	公升 (l)	21.10	29.90	31.50	31.30	34.80	26.50
煤油 Kerosene	公升 (l)	29.50	36.50	39.00	41.50	41.50	29.50
超級柴油 Super Diesel Oil	公升 (l)	17.10	26.80	28.60	28.80	32.10	23.00
高級柴油 Premium Diesel Oil	公升 (l)	17.10	26.80	28.60	28.80	32.10	23.00
甲種漁船用油 Fishing Boat Fuel Oil (A)	公秉 (kl)	9,893	19,593	21,393	21,593	24,893	15,793
乙種漁船用油 Fishing Boat Fuel Oil (B)	公秉 (kl)	4,978	14,678	16,478	16,678	19,978	10,878
甲種低硫燃料油 Low Sulphur Light Fuel Oil	公秉 (kl)	11,092	18,031	19,044	21,562	22,559	21,532
低硫燃料油 Low Sulphur Fuel Oil	公秉 (kl)	9,595	16,443	17,778	20,653	20,874	20,010

Эрчим хүчний тариф, татварын хувь хэмжээ

項目 Item	進口稅 Import Tariff			推廣費 Trade Promotion Service Fee	貨物稅 Excise Tax	石油基金 Petroleum Fund	土壤地下水 污染整治費 Soil and Groundwater Pollution Remediation Fee	空氣污染防制費 Air Pollution Control Fee	加價稅 附加稅 Value Added Tax
	第一欄 Column I	第二欄 Column II	第三欄 Column III						
原油 Crude Oil	0%	0%	2.5%	0.04%	免稅 (Free)	109 NT\$/KL	0 NT\$/T	-	5%
燃料油 Fuel Oil	5%	0%	5%	0.04%	0.11 NT\$/L	137 NT\$/KL	10 NT\$/T	-	5%
煤油 Kerosene	0%	0%	15%	0.04%	4.25 NT\$/L	133 NT\$/KL	0 NT\$/T	-	5%
航空煤油-煤油型 Jet Fuel	0%	0%	15%	0.04%	0.61 NT\$/L	133 NT\$/KL	0 NT\$/T	-	5%
液化石油氣 LPG	0%	0%	7.5%	0.04%	0.69 NT\$/KG	151 NT\$/T	(丁烷 Butane)10 NT\$/T	-	5%
汽油 Gasoline	0%	0%	15%	0.04%	6.83 NT\$/L	169 NT\$/KL	12 NT\$/T	0.2 NT\$/T	5%
柴油 Diesel Oil	0%	0%	15%	0.04%	3.99 NT\$/L	144 NT\$/KL	12 NT\$/T	0.2 NT\$/T	5%
天然氣 Natural Gas	0%	0%	7.5%	0.04%	-	-	-	0 NT\$	5%
燃料煤 Steam Coal	0%	0%	0%	0.04%	-	-	-	-	5%
原料煤 Coking Coal	0%	0%	0%	0.04%	-	-	-	-	5%
電力 Electricity	-	-	-	-	-	-	-	-	5%

Цахилгааны үнэ, тарифын өөрчлөлт
(1994-2014 тайвань доллар/кВ.ц)

年別 Year	電燈 Lighting	電力 Power	平均電價 Average
1994	2,5180	2,0149	2,1851
1995	2,5356	2,0010	2,1859
1996	2,5481	1,9969	2,1905
1997	2,5421	1,9606	2,1575
1998	2,5830	1,9311	2,1605
1999	2,5341	1,8865	2,1071
2000	2,5541	1,8918	2,1133
2001	2,5699	1,8915	2,1221
2002	2,5801	1,8491	2,0945
2003	2,5443	1,8287	2,0682
2004	2,5319	1,8225	2,0520
2005	2,5283	1,8205	2,0533
2006	2,5933	1,8753	2,1046
2007	2,6286	1,9280	2,1484
2008	2,7008	2,1198	2,3010
2009	2,9100	2,4625	2,6070
2010	2,9532	2,4583	2,6098
2011	2,9428	2,4500	2,6001
2012	2,9673	2,6178	2,7222
2013	3,1165	2,8020	2,8945
2014	3,1710	3,0279	3,0705

Байгалийн хийн борлуулалтын үнэ
(2015 оны 2-р сарын байдлаар, тайвань доллар/м3)

公司名稱 Company	銷售價格 Selling price	公司名稱 Company	銷售價格 Selling price
欣隆 Shinglung	16.73	欣林 Shinlin	17.77
大台北 The Great Taipei	15.96	欣桃 Shintao (液化天然氣)	17.40
陽明山 Yangmingshan	16.76	欣彰 Shinchang (液化天然氣)	19.23
欣欣 Shinshin	16.96	裕苗 Yumiao (液化天然氣)	18.00
欣湖 Shinhu	16.63	竹名 Chuming (液化天然氣環線)	19.47
新海 Hsinhai	17.13	欣雲 Shinyun (液化天然氣)	19.01
欣泰 Shintai	17.06	欣嘉 Shinchia (液化天然氣)	19.32
欣芝 Shintchi	17.35	大台南 The Great Tainan (液化天然氣)	18.97
欣桃 Shintao	15.92	欣南 Shinnan (液化天然氣)	19.22
新竹 Hsinchu	16.50	欣雄 Shintsiung (液化天然氣)	19.11
竹建 Chunan	16.21	欣高 Shinkao (液化天然氣)	18.76
裕苗 Yumiao	16.51	欣屏 Shiping (液化天然氣)	19.02
欣中 Shinchung	17.25	南瀾 Nanchen (液化天然氣)	18.78
欣彰 Shinchang	17.48		

Усан хангамж:

Тайванийн Засгийн газар нь сүүлийн 70 жилд гарсан хамгийн хүнд байгалийн гамшгийн дараа 2015 онд Бохир ус дахин ашиглахыг хөгжүүлэх тухай хуулийг баталсан. Тус хуулийн хүрээнд 2031 он гэхэд усан хангамжийн 10 хувийг дахин ашигласан усны эх үүсвэрээр бүрдүүлэхээр заажээ.

Тайванийн хувьд хур тундасын хэмжээгээрээ дэлхийд тэргүүлдэг бол тус эх үүсвэрээ төдийлөн ашигладаггүй юм. 2015 оны эхээр ган гачигт хүчтэй нэрвэгдсэний улмаас үйлдвэрлэгчид Засгийн газрыг усны нөөцөөр тогтвортой хангахыг шаардсан. Иймд айл өрх, үйлдвэрлэлийн усан хангамжид зориулан давсгүйжүүлэх байгууламжууд барьж байгуулахаас гадна 2016-2021 оны хооронд 6 бохир ус дахин ашиглах станц барихад 15.2 тэрбум тайвань доллар (465.8 сая ам.доллар) зарцуулахаар төлөвлөсөн байна.

Усны үнэ тарифыг сүүлийн 20 жилд харьцангуй тогтмол барьж ирсэн, үйлдвэрлэлийн усны үнэ хямд байдаг нь дахин боловсруулсан ус худалдан авахад саад болно гэж Тайванийн Усны Корпораци үзсэн байна. 2014 онд Олон улсын усны холбооноос гаргасан судалгаанд Тайванийн усны үнэ судалгаанд хамрагдсан 29 орноос хамгийн хямд үнэ тарифтай орны 3-т орсон байна. Холбогдох яамны тооцоолсноор үйлдвэрлэлийн 1 тонн усны үнэ ойролцоогоор 11 тайвань доллар байгаа юм. Ус зөөлрүүлэх, шүүх зэргийг тооцвол 1 тонн ус 30 тайвань долларт хүрэх юм.

Айл өрхийн усны үнэ тариф мөн адил хямд байсаар ирсэн бол 2016 оны 3-р сарын 1-нээс эхлэн сард 20 м3-с дээш хэрэглээтэй айл өрх 1м3 усанд 9.47 Тайвань доллар (0.28 ам. доллар) төлдөг байсан бол 12.14 тайвань доллар төлөх юм.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- <http://www.energyglobal.com/downstream/gas-processing/18052015/Chinese-energy-overview/>
- <http://en.cnesa.org/featured-stories/2015/8/4/chinas-new-electric-system-reforms>
- http://www.rfa.org/english/commentaries/energy_watch/china-coal-04272015103208.html
- <https://china.lbl.gov/sites/all/files/key-china-energy-statistics-2012-june-2012.pdf>
- <http://uk.practicallaw.com/1-524-4813#a539569>
- <https://www.kpmg.de/docs/Water-in-China-201202.pdf>
- <http://www.reuters.com/article/china-environment-water-idUSL3N0NL3ZN20140429>
- <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4PUlpvRltGcJ:www.mdpi.com/2073-4441/7/7/3431/pdf+&cd=52&hl=en&ct=clnk&client=ubuntu>
- <https://www.pwc.com/gx/en/capital-projects-infrastructure/assets/chinas-war-on-water-scarcity.pdf>
- http://fca.be/sites/fca.be/files/images/EU%20SME%20Centre%20Sector%20Report_Water.pdf
- https://books.google.mn/books?id=ZdvwaTjsT8MC&pg=PA52&lpg=PA52&dq=china+influence+of+utility+price+on+industry&source=bl&ots=Xg2ogCW0QM&sig=h-eRXJq-AMVtX1yLqxnSX-8OLVA&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=china%20influence%20of%20utility%20price%20on%20industry&f=false
- <http://en.ndrc.gov.cn/>
- https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/countries_long/China/china.pdf
- https://www.tillvaxtanalys.se/download/18.5d9caa4d14d0347533bb2460/1430822528247/direct_response_2014_11_China%E2%80%99s%2BNational%2BEnergy%2BAdministration.pdf
- http://eeas.europa.eu/china/docs/division_ecran/ecran_is103_paper_81_chinas_industrial_policy_jean-christophe_defraigne_en.pdf
- <http://www.chinabusinessreview.com/coming-to-terms-with-industrial-policy/>
- http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---inst/documents/publication/wcms_315676.pdf
- https://www.academia.edu/7388177/Chinas_Power_Sector_Restructuring_and_Electricity_.....Price_Reforms?auto=download
- <https://www.gov.uk/government/statistical-data-sets/international-industrial-energy-prices>
- http://news.xinhuanet.com/english/china/2015-01/15/c_133922179.htm
- http://fca.be/sites/fca.be/files/images/EU%20SME%20Centre%20Sector%20Report_Water.pdf
- https://web3.moeaboe.gov.tw/ECW/english/content/SubMenu.aspx?menu_id=1537
- <http://www.ipcbee.com/vol66/030-IEEA2014-A2015.pdf>
- <http://english.water.gov.taipei/ct.asp?xItem=994144&CtNode=23944&mp=114012>
- http://www.ey.gov.tw/en/link_Content.aspx?n=E8596CCA0ACD122A&s=034A33062CEE371E
- <https://www.rwlwater.com/reclaimed-water-will-help-meet-taiwans-industrial-needs/>
- <http://www.chinapost.com.tw/taiwan/business/2015/05/20/436453/Industrial-users.htm>

ХАВСРАЛТ 1

Үйлдвэрлэлийг дэмжих хүрээнд Улсын Их Хурал, Засгийн газраас батласан бодлогын баримт бичиг, хөтөлбөрийн жагсаалт

- “Автобензин, түлшний үнийн хөтөлбөр батлах тухай” Засгийн газрын 2012 оны 11-р тогтоол
- “Монгол Улсын үйлдвэржүүлэх хөтөлбөр батлах тухай” Засгийн газрын 2009 оны 299-р тогтоол
- “Жижиг, дунд үйлдвэрийг дэмжих хөтөлбөр (2014-2016)” Засгийн газрын 2014 оны 278-р тогтоол
- “Барилгын материалын үйлдвэрлэлийг дэмжих хөтөлбөр” Засгийн газрын 2012 оны 171-р тогтоол
- “Газар тариалангийн үйлдвэрлэлийг тогтвортой хөгжүүлэх талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” Засгийн газрын 2016 оны 224-р тогтоол
- “Жижиг, дунд үйлдвэрийг дэмжих зарим арга хэмжээний тухай” Засгийн газрын 2015 оны 66-р тогтоол
- “Мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн бүтээмжийг дээшлүүлэх тухай” Засгийн газрын 2016 оны 113-р тогтоол
- Газар тариалангийн үйлдвэрлэлийг эрчимжүүлэх хөтөлбөрийн тухай УИХ-ын 2014 оны 16-р тогтоол,
- Малчид, үндэсний үйлдвэрлэгчдийг дэмжих зарим арга хэмжээний тухай УИХ-ын 2012 оны 74-р тогтоол,
- “Төрөөс аж үйлдвэрийн талаар баримтлах бодлого” УИХ-ын 2015 оны 62-р тогтоол,
- “Төрөөс эрчим хүчний талаар баримтлах бодлого” УИХ-ын 2015 оны 63-р тогтоол,
- “Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн талаар төрөөс баримтлах бодлого батлах тухай” УИХ-ын 2009 оны 64-р тогтоол,
- “Төрөөс өндөр технологийн аж үйлдвэрийн талаар баримтлах бодлого батлах тухай” УИХ-ын 2010 оны 34-р тогтоол,
- “Төрөөс хүнс, хөдөө аж ахуйн талаар баримтлах бодлого батлах тухай” УИХ-ын 2015 оны 104-р тогтоол,
- “Үйлдвэрлэл, технологийн парк байгуулж, хөгжүүлэх үндсэн чиглэл батлах тухай” УИХ-ын 2003 оны 54-р тогтоол,
- “Үндэсний үйлдвэрлэгчдийг дэмжих, ажлын байр нэмэгдүүлэх зарим арга хэмжээний тухай” УИХ-ын 2011 оны 30-р тогтоол болон “Монгол Улсын эрчим хүчний нэгдсэн систем хөтөлбөр”, “Сэргээгдэх эрчим хүчний үндэсний хөтөлбөр”, “Буман нарны гэрэл хөтөлбөр” зэргийг батласаны зэрэгцээ “Үндэсний хөгжлийн цогц бодлого”, Засгийн газрын мөрийн хөтөлбөрүүдэд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх талаар ойрын болон урт хугацааны стратегийг тодорхой тусгасан байдаг.

ХАВСРАЛТ 2

**Монгол Улсын дулаан, цахилгаан эрчим хүчний үнэ тарифын
2010-2015 оны статситик мэдээлэл**

Хүснэгт 1. Төвийн бүсийн хэрэглэгчдэд борлуулах дулааны тарифын өөрчлөлт

№	Хэрэглэгчдийн ангилал	Хэмжих нэгж	Улаанбаатар хотын хэрэглэгчдэд борлуулах														
Тогтоол баталсан огноо			2002 VII/10	2002 VI/28	2004 V/06	2005 I/07	2005 XII/13	2008 VI/30	2009 XII/28	2011 IV/12	2013 VII/05	2014 VIII/15	2015 XI/19	2015 VII/06			
			2002 VIII/01	2002 VII/01	2004 V/15	2005 II/14	2006 I/01	2008 VII/15	2010 I/15	2011 V/01	2013 VIII/05	2014 IX/15	2015 XII/05	2015 VII/25			
Тогтоолын дугаар			74	64	27	6	119	98	63	15	70	118	194	204			
Үйлдвэр, аж ахуй нэгж байгууллагад																	
1	Үйлдвэр, аж ахуйн нэгж байгууллагын халаалт	Төг/м3	170	170	170	203	-	282	323	323	323	330	373	429			
2	Хэмжүүрээр тооцох дулаан	Төг/ГДж	11000	11000	11000	13123	-	18241	20886	20886	20886	21310	24080	27692			
3	Салхилуулга	Төг/Гкал	5000	5000	5000	5965	-	8291	9493	10632	10632	10842	12255	14093			
		Төг/ГДж	-	-	-	-	-	-	-	-	2539	2539	2590	2927	3366		
4	Албан байгууллагын XXV халаасан дулаан	Төг/хүн	1920	1920	1920	2291	-	3184	3646	4084	4084	4166	4708	5414			
		Төг/м3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1326	1498	1873			
5	Технологийн халуун ус	Төг/Гкал	5000	5000	5000	5964	-	8291	9493	10632	10632	10845	12255	14093			
		Төг/ГДж	-	-	-	-	-	-	-	-	2539	2539	2590	2927	3366		

Эх сурвалж: Эрчим Хүчний Зохицуулах Хороо

Хүснэгт 2. Дархан Уул аймгийн Дархан сумын хэрэглэгчдэд борлуулах дулааны тарифын өөрчлөлт

Хэрэглэгчдийн ангилал		Дархан Уул аймгийн Дархан сумын хэрэглэгчдэд борлуулах										
/хэмжих нэгж		2002 VII/28	2005 I/07	2007 XI/13	2008 VI/30	2009 XII/28	2011 IV/12	2013 VII/05	2014 VIII/15	2015 XI/19	2015 VI/06	
Тогтоол баталсан огноо		2002 VII/01	2005 II/14	2007 XII/01	2008 VII/15	2010 I/15	2011 V/01	2013 VIII/05	2014 IX/15	2015 XII/05	2015 VI/25	
Мөрдөж эхэлсэн огноо		65	7	116	99	64	16	71	119	195	205	
Тогтоолын дугаар												
Аж ахуй нэгж байгууллагад												
1	Үйлдвэр, аж ахуйн нэгж байгууллагын халаалт	Төг/м3	182	217	260	-	298	298	304	373	429	
2	Хэмжүүрээр тооцох дулаан	Төг/Гкал	9529	11368	14500	-	16600	16600	16932	20318	23366	
		Төг/ГДж	-	-	-	-	3965	3965	4045	4854	5582	
3	Технологийн халуун ус	Төг/Гкал	5000	5965	7158	-	8196	9180	9364	11237	12923	
		Төг/ГДж	-	-	-	-	2192	2192	2236	2683	3085	
4	Салхилуулга	Төг/Гкал	5000	5965	7158	-	8196	-	-	-	-	
5	Албан байгууллагын XXУ халаасан дулаан	Төг/хүн	2054	2450	2450	-	2805	3142	3205	3846	4423	
		Төг/тн	546	652	815	-	933	1045	1066	1279	1599	
		Төг/Гкал	3730	4450	5340	-	6114	6848	6985	8382	9639	
		Төг/ГДж	-	-	-	-	1636	1636	1669	2003	2303	
6	Буцаагүй конденсат	Төг/Гкал	907	1082	1298	-	1486	1664	-	-	-	
		Төг/ГДж	-	-	-	-	398	-	-	-	-	
7	Уур 0.8-1.3 МПа	Төг/Гкал	9256	11043	14210	-	16270	18222	20400	23052	26510	
		Төг/ГДж	-	-	-	-	4352	4777	4873	5506	6332	
8	Уур 2.0 Мпа	Төг/Гкал	10237	12213	14656	-	16780	18794	24990	28239	32475	
		Төг/ГДж	-	-	-	-	4489	5852	5969	6745	7757	

Хүснэгт 3. Үйлдвэр, аж ахуйн нэгж, байгууллагад борлуулах цахилгааны тариф
/НӨАТ-гүй, төг/kBm.ц/

	Хэрэглэгчдийн ангилал	Төвийн бүс	Төвийн бүс	Төв, Зүүн, Өмнөд, Алтай Улиастайн бүс	Төв, Зүүн, Өмнөд, Алтай Улиастайн бүс	Төв, Зүүн, Өмнөд, Алтай Улиастайн бүс	Төв, Зүүн, Өмнөд, Алтай Улиастайн бүс	Төв, Өмнөд, Алтай Улиастайн бүс	Баруун бүсийн хэрэглэгчдэд	Зүүн бүсийн хэрэглэгчдэд
		2010 I/15	2011 V/01	2013 VIII/05	2014 VIII/10	2014 IX/15	2014 XI/19	2015 VII/25	2015 VII/25	2015 VII/25
		Мөрдөгдөж эхэлсэн огноо								
1	Уул уурхайн олборлох, боловсруулах аж үйлдвэр									
1.1	Энгийн тоолууртай	79.80	100.00	130.00	135.00	138.00	151.60	159.90	159.90	155.90
1.2	3 тарифт тоолууртай									
а	Өдөр /06.00 цагаас 17.00/	79.80	100.00	130.00	135.00	138.00	151.60	159.90	-	155.90
б	Оройн /17.00 цагаас 22.00/	133.90	179.40	234.00	239.00	244.00	271.70	280.00	-	276.00
в	Шөнийн хэрэглээ /22.00 цагаас 0.00/	46.00	46.00	60.00	65.00	66.30	72.80	81.10	-	77.10
2	Бусад үйлдвэр, аж ахуйн нэгж байгууллага									
2.1	Энгийн тоолууртай	79.80	88.00	105.60	110.60	113.00	124.20	132.50	132.50	128.50
2.2	3 тарифт тоолууртай									
а	Өдөр /06.00 цагаас 17.00/	79.80	88.00	105.60	110.60	113.00	124.20	132.50	-	128.50
б	Оройн /17.00 цагаас 22.00/	133.90	155.20	178.60	183.00	187.00	205.50	213.80	-	209.80
в	Шөнийн хэрэглээ /22.00 цагаас 0.00/	46.00	46.00	60.00	65.00	66.30	72.80	81.10	-	77.10
2.3	“Цахилгаан тээвэр” ХК	49.20	49.20	60.00	65.00	66.30	72.80	81.10	-	77.10

Хүснэгт 4. Эрчим хүчний зориулалт бүхий нүүрсний
үнийн өөрчлөлт /төгрөгөөр/

Он	Багануур	Шарын гол	Шивээ-Овоо	Адуунчулуун
2000	8050	8500	5500	3200
2001	9000	9500	5800	3200
2002	9250	10000	5800	3750
2003	9250	10000	5800	3750
2004	9250 / 10730	1000/12000	6000/7200	3750
2005	11500	13600	7500	4800
2006	11500	13600	7500	5100
2007	12500	16600	8500	5100/6100
2008	16200	21400	11400	7500
2009	16200	21400	11400	7500
2010	18200	22680/26275	13960	8584/9600
2011	18200/20500	26275	13960/15560	9600
2012	20500	26275	15560	9600
2013	22500	26275	18050	9600
2014	25500	30000	21060	12600
2015	25500	30000	21060	12600
2016	27500	36500	23060	12600

ХАВСРАЛТ 3

**Монгол Улсын шатахууны жижиглэнгийн үнэ болон үйлдвэр, аж ахуйн
нэгжийн усны үнэ тарифын статистик мэдээлэл**

Хүснэгт 5. Шатахууны үнэ /2012-2015 он/

Сар	2012 он			2013 он			2014 он			2015 он		
	A-80	АИ-92	Д/Т	A-80	АИ-92	Д/Т	A-80	АИ-92	Д/Т	A-80	АИ-92	Д/Т
1	1500	1800	1850	1580	1620	1750	1530	1620	1750	1550	1660	1790
2	1430	1730	1780	1580	1670	1800	1550	1660	1790	1550	1660	1790
3	1430	1680	1780	1580	1670	1800	1550	1660	1790	1550	1660	1790
4	1430	1570	1700	1580	1670	1800	1550	1660	1790	1550	1660	1790
5	1480	1570	1700	1580	1670	1800	1550	1660	1790	1550	1660	1790
6	1480	1570	1700	1530	1620	1750	1550	1660	1790	1550	1660	1790
7	1480	1570	1700	1530	1620	1750	1550	1660	1790	1550	1660	1790
8	1480	1570	1700	1530	1620	1750	1550	1660	1790	1550	1660	1790
9	1480	1570	1700	1530	1620	1750	1550	1660	1790	1550	1660	1790
10	1480	1570	1700	1530	1620	1750	1550	1660	1790	1550	1660	1790
11	1480	1570	1700	1530	1620	1750	1550	1660	1790	1550	1660	1790
12	1480	1570	1700	1530	1620	1750	1550	1660	1790	1550	1660	1790

Хүснэгт 6. Шатахууны үнийн өөрчлөлт
/2015 оны 12 сараас 2016 оны 2 сар/

№	Бүсийн нэр	Тулгуур төв	Аймаг, хотын нэр	А-80 /литр/			АИ-92 /литр/			АИ-95 /литр/		ДТ /литр/		
				өмнөх үнэ	өөрчлөлт орсон үнэ	зэрүү	өмнөх үнэ	өөрчлөлт орсон үнэ	зэрүү	өмнөх үнэ	өөрчлөлт орсон үнэ	өмнөх үнэ	өөрчлөлт орсон үнэ	зэрүү
1	Баруун бүс	Ховд Улиастай	Баян-Өлгий	1600	1530	-70	1900	1660	-240			1890	1790	-100
			Говьалтай	1690	1670	-20	2040	1780	-260			2040	1910	-130
			Завхан	1690	1650	-40	2010	1760	-250			2010	1890	-120
			Увс	1670	1550	-120	1940	1660	-280			1940	1790	-150
			Ховд	1760	1580	-180	2090	1690	-400			2090	1820	-270
2	Хангайн бүс	Хархорин, Эрдэнэт	Архангай	1610	1530	-80	1790	1690	-100	1870	1770	1940	1800	-140
			Баянхонгор	1620	1570	-50	1810	1710	-100			1890	1790	-100
			Булган	1540	1480	-60	1710	1590	-120	1890		1800	1690	-110
			Өвөрхангай	1590	1500	-90	1740	1660	-80			1890	1760	-130
			Орхон	1560	1480	-80	1660	1590	-70	1890	1760	1790	1690	-100
3	Төвийн бүс	Зуунмод, Дархан	Сэлэнгэ	1560	1470	-90	1690	1580	-110			1820	1690	-130
			Хөвсгөл	1670	1570	-100	1940	1780	-160	2040	1940	1990	1840	-150
			Улаанбаатар	1550	1470	-80	1660	1580	-80	1,890	1,750	1790	1690	-100
			Төв	1570	1490	-80	1690	1600	-90	1,890	1,750	1,790	1,710	-80
			Дархан	1550	1470	-80	1660	1580	-80	1,890	1,750	1790	1690	-100
4	Зүүн бүс	Чойбалсан Өндөрхаан	Говьсүмбэр	1540	1480	-60	1750	1620	-130			1830	1710	-120
			Дундговь	1550	1500	-50	1800	1680	-120		1840	1880	1770	-110
			Дорноговь	1520	1470	-50	1790	1650	-140			1880	1720	-160
			Өмнөговь	1650	1550	-100	1890	1730	-160			1910	1780	-130
			Дорнод	1630	1550	-80	1880	1660	-220			1930	1790	-140
			Сүхбаатар	1660	1580	-80	1920	1690	-230	1920	1830	1950	1820	-130
			Хэнтий	1590	1580	-10	1840	1690	-150	1940		1900	1820	-80

Хүснэгт 7. Улаанбаатар хотын УСУГ-ын үнийн судалгаа

Үйлчилгээний төрөл	ХЭМЖИХ НЭГЖ	Өсөлт								НӨАТ-тай үнэ							
		2005.09.01	2007.01.12	2008.08.19	2011.05.03	2011.07.09	2012.01.13	2012.02.07	2014.07.15	2015.09.01	Төг	Хувь	2011.05.03	2016.12.10	2012.02.07	2014.07.15	2015.09.01
Төвлөрсөн системээр цэвэр ус түгээх																	
а. Үйлдвэр аж ахуйн байгууллагад	тонн	315	329.3	550		554.55	550	554.6	910	950	40	4.4%			610	1001	1045
б. Төсөвт байгууллагад	тонн	315	329.3	550		554.55	550	554.6	910	950	40	4.4%			610	1001	1045
в. Спирт, архи, пиво, ундаа, ус	тонн							554.6	1200	1250	50	4.2%			610	1320	1375
г. Ноос, ноолуур, арьс шир, өлөн гэдэс боловсруулах үйлдвэр	тонн							554.6	910	950	40	4.4%			610	1001	1045
Төвлөрсөн системээр бохир ус татан зайлуулах																	
а. Үйлдвэр аж ахуйн байгууллагад	тонн	170		300					600	720	120	20.0%			330	660	792
б. Төсөвт байгууллагад	тонн	170		300					600	720	120	20.0%			330	660	792
в. Спирт, архи, пиво, ундаа, ус	тонн		300	300					800	960	160	20.0%			330	880	1056
г. Ноос, ноолуур, арьс шир, өлөн гэдэс боловсруулах үйлдвэр	тонн		600	600					1500	1500	0	0.0%			660	1650	1650
Зөөврөөр цэвэр ус түгээх																	

[illegible]

ХАВСРАЛТ 4

Монгол Улсын Засгийн газрын 2013 оны
 “Усны нөөц ашигласны төлбөрийн хувь
 хэмжээг тогтоох, хөнгөлөх тухай”
 326 дугаар тогтоол

Хүснэгт 8. Усны нөөц ашигласны төлбөрийн хувь, хэмжээ

№	Төлбөр ногдох ус	Төлбөрийн хувь хэмжээ (экологи- эдийн засгийн үнэлгээний хувиар)	
		Гадаргын усанд	Газрын доорх усанд
1.	Хүн амын унд, ахуйн зориулалтаар ашигласан усны шоометр тутамд	-	-
2.	Хүнд үйлдвэрлэлийн зориулалтаар ашигласан усны шоометр тутамд	10	20
3.	Барилга, барилгын материалын үйлдвэрлэлийн зориулалтаар ашигласан усны шоометр тутамд	10	20
4.	Авто зам, засварт ашигласан усны шоометр тутамд	10	20
5.	Хөнгөн үйлдвэрлэлийн зориулалтаар ашигласан усны шоометр тутамд	10	10
6.	Хүнсний үйлдвэрлэлд ашигласан усны шоометр тутамд:		
	а) архи, пиво, согтууруулах ундаа	10	20
	б) ундаа, цэвэр ус	10	10
	в) талх, чихэр, нарийн боов, бусад	1	1
7.	Уул уурхайн үйлдвэрлэлд ашигласан усны шоометр тутамд:		
	а) ашигт малтмал олборлох, баяжуулах	10	20
	б) зэсийн баяжмал, хайлуур жонш баяжуулах	10	20
	в) усыг шавхан зайлуулах	10	15
	г) эрэл, хайгуулын өрөмдлөг хийх	10	20
8.	Эрчим хүчний үйлдвэрлэлийн зориулалтаар ашигласан усны шоометр тутамд	10	15
9.	Газар тариалангийн үйлдвэрлэлд ашигласан усны шоометр тутамд	1	10
10.	Ашиг олох зориулалтаар ахуйн үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхэлдэг аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэний ашигласан усны шоометр тутамд	10	15
Төлбөр ногдох ус		Үйлдвэрлэл, үйлчилгээний борлуулалтын орлогын дүнгээс тооцох төлбөрийн хязгаар (хувиар)	
		Гадаргын усанд	
11.	Усан цахилгаан станц, усан замын тээврийн үйлчилгээ эрхлэх	5	
12.	Усны түгээмэл тархацтай амьтан, ургамал үржүүлэх зэрэг үйлдвэрлэл, аялал зугаалга, усан спортын байгууламж	1	

Тайлбар: 1. Барилгын суурийн хөрсний усыг шавхан зайлуулсан тохиолдолд хүснэгтийн 7в-тэй адил тооцно.

2. Энэхүү хавсралтын 10-т заасан ашиг олох зориулалтаар ахуйн үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхэлдэг аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэний ашигласан усны төлбөрийг усаар хангагч байгууллага тооцож авна.

Хүснэгт 9. Усны нөөц ашигласны төлбөрөөс хөнгөлөх хувь, хэмжээ

Ус ашиглах зориулалт		Усны нөөц ашигласны төлбөрөөс хөнгөлөх хувь	
		Усны эх үүсвэр	
		Гадаргын ус	Газрын доорх ус
1	Унд, ахуйн зориулалтаар усны эрдэсжилт, хатуулгыг нь цэнгэгжүүлж зөөлрүүлэн ашигласан	100	100
2	Ан амьтан хамгаалах, өсгөн үржүүлэх, нутагшуулах болон ургамал тарьж ургуулах замаар байгалийн баялгийг нөхөн сэргээх	99	99
3	Хаягдал ус цэвэрлэж, эргүүлэн ашиглах тохиолдолд тухайн хэмжээгээр	эргүүлэн ашигласан хэмжээгээр	
4	Цас, бороо, үерийн усыг хуримтлуулж мал аж ахуй, газар тариалангийн зориулалтаар ашигласан	99	-